మాభూమి

వాసిరెడ్డి...సుంకర...

SANKAR SANJEEVI

Blank page

మహాభూమి

(నాటకం)

రచన:

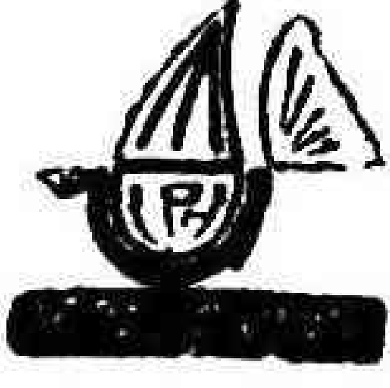
సుంకర సత్యనారాయణ

వాసిరెడ్డి భాస్కరరావు

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్

ఏలూరు రోడ్డు, విజయవాడ-2

B

ప్రచురణ నెం. 751

మొదటి ముద్రణ 1947

రెండవ ముద్రణ 1948

మూడవ ముద్రణ సెప్టెంబరు 1957

నాల్గవ ముద్రణ ఆగస్టు 1962

ఐదవ ముద్రణ మార్చి 1972

వెల : రు. 2-00

ముద్రణ :

స్వతంత్ర ఆర్టు ప్రింటర్సు.

విజయవాడ-4.

మనవి

ఇది మా మూడో నాటకం. మా మొదటి నాటకం 'ముందడుగు.' ఈ నాటకానికి ఆంధ్ర ప్రజానీకం ఇచ్చిన బ్రహ్మాండమైన స్వాగతమే మమ్మల్ని 'అపనింద' రాయడానికి ప్రోత్సహించింది. ముందడుగు మూడువేల ప్రతులు మొదటి మూడు మాసాల్లోనే ఖర్చు అయిపోయాయి.

ఇంతలోనే మద్రాసు అడ్వైజరీ ప్రభుత్వం ఈ నాటక ప్రదర్శనాన్ని నిషేధించింది. ఇందుకు నిరసన తెల్పుతూ ఆంధ్ర ప్రజానాట్య మండలి ఆదేశానుసారం 15-8-46 వ తేదీన ఆంధ్రదేశమంతటా 'ముందడుగు దినోత్సవం' జరుపబడింది. తీర్మానాలు ప్యాసుజేశారు, టెలిగ్రాములు పంపించారు. రాయబారాలు నడిపారు. ఆంధ్రదేశంలో ప్రథమ శ్రేణికి చెందిన పత్రికలు. సాహితి సభలు కవులు, నటకులు ముందడుగును ఏకగ్రీవంగా అభినందించారు. కాంగ్రెసు మంత్రుల కోరికపై 'ముందడుగు' ఇంగ్లీషు అనువాదాన్నికూడా పంపాం.

'మాభూమి' ని కూడా 'ముందడుగు' కంటె మరో ముందడుగు అని ఆంధ్ర ప్రజలందరూ అభినందించారు. అచ్చువేసిన రెండువేల ప్రతులూ మొదటి రెండు మాసాల్లోనే అయిపొయ్యాయి. ఆంధ్రదేశంలో ఇప్పటికి 125 'మాభూమి' నాటకదళాలేర్పడి, వేయికిపైగా ప్రదర్శనాలిచ్చాయి. ఇప్పటికి సుమారు 20 లక్షలమంది ప్రజలకీ నాటకం చూపబడింది. కాంగ్రెసుమంత్రుల ఆధ్వర్యంక్రింద మద్రాసులో ఈ నాటకం ప్రదర్శింపబడి వారిచే మన్ననలు బడసింది. కాని ప్రజా

ప్రభుత్వ హయాంలోకూడా అధికారులు కొందరు ఇంకా నిరంకుశం గానే ప్రవర్తిస్తున్నారు. 'మాభూమి' ప్రదర్శనం పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలో మొదట నిషేధింపబడింది. ప్రజాందోళన ఫలితంగా మాభూమి, ముందడుగులపై ఈ నిషేధం కొంత ఆలస్యంగానైనా రద్దు అయి నందుకు సంతోషిస్తున్నాం.

నల్లగొండ జిల్లాలో జరిగిన ప్రజాపోరాటాన్ని గురించి ఈ నాటకం వ్రాయబడింది. ఆ పోరాటంలో 240 గ్రామాలపై పోలీసు దాడులు జరిగాయి. 8,500 మంది అరెస్టు అయ్యారు. 15,390 మంది నైజాం ప్రభుత్వ హింసాకాండకు గురిఅయ్యారు. రు. 12 లక్షల 25 వేల విలువగల ఆస్తి లూటీ చేయబడింది. 52 మంది వీరులు ప్రాణాలను కోల్పోయారు. నైజాం కిరాతకుల చేతుల్లో 64 గురు స్త్రీలకు – మన తెలుగు సోదరీమణులకు – మానభంగం జరిగింది. వీరిలో యిద్దరు మరణించారు. ఈ మహోజ్వల పోరాటమే, మమ్ముల్ని ఈ నాటకం వ్రాయడానికి ప్రోత్సహించింది.

నైజాం నిరంకుశత్వాన్ని ఎదిరించి వీరోచితంగా పోరాడిన, పోరాడుతున్న తెలంగాణా సోదరులకు 'మాభూమి' ఏమాత్రం తోడ్పడినా మా ప్రయత్నం ఫలించిందని భావిస్తాం.

ఈ నాటక రచనకు మమ్ములను మొదటినుంచి ప్రోత్సహించి. ఎప్పటికప్పుడు తగు సలహాల నిచ్చి మాచే ఈ నాటకం పూర్తి చేయించింది శ్రీ మద్దుకూరి చంద్రశేఖరరావుగారు. వారికి మా యందున్న వాత్సల్యానికి సర్వదా కృతజ్ఞులం

– రచయితలు.

‘మా భూమి’ పై

ప్రముఖుల అభిప్రాయాలు

“మా భూమి నాటకం తెలంగాణా జీవితాన్ని ఎంతో సహజంగా సజీవంగా చిత్రించుతోందని నా అనుభవాన్నిబట్టి చెప్పుచున్నాను.”

—రావి నారాయణరెడ్డి.

‘మా భూమి’ చదివాను రచయితలకు నా ధన్యవాదాలు. తెలంగాణా ప్రజల వాస్తవిక స్థితిని ఎంతో చక్కగా చిత్రించారు. ఆంధ్ర భాషలో ఇది ఉత్తమోత్తమ నాటకంగా ఉంటుంది. ఆంధ్రప్రజలను, ముక్కోటి ఆంధ్రులను ఐక్యపరచే నాటకంగా ఉంటుంది. తెలంగాణా ప్రజల పోరాటానికి చేయూత నివ్వడానికి మద్రాసు ఆంధ్రులను ఉర్రూతలూగించే నాటకం హిందూ–ముస్లిం ఐక్యత, ప్రజా పోరాటాల్లో స్త్రీలు ముందంజవేయడం, సామాన్యజనం–గొల్ల యల్లమంద, మంగలి రాముడు నూతన జీవితాన్ని నిర్మించుకోడానికి ముందుకు రావడం ఇది అంతా కండ్లకు గట్టినట్లు వాస్తవికతను చిత్రించారు. ఇది చదువుతూ ఉన్నప్పుడు సోవియట్ నాటకాలను చదివినప్పు డెంత సంతోషించానో అంతకన్న ఎక్కువ సంతోషం పొందాను. కడకు మన తెలుగులోకూడా ప్రజల వాస్తవిక జీవిత చిత్రాన్ని అచ్చటి లాగానే వ్రాయగలిగినామని సంతృప్తి కలిగింది.

‘ఇట్టి ఉత్తమోత్తమ నాటకాన్ని రచించినందులకు రచయితలకు నా ధన్యవాదాలు.’

—పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య.

'నాటకాన్ని రచయితలు చక్కగా రచించారు భూత, భవిష్య త్కాలములను దృష్టిలో ఉంచుకొని రచయితలు ఈ నాటకంద్వారా చక్కని ప్రబోధం కలిగించినవారయ్యారు. ఈ నాటకం నన్ను తన్మయుణ్ణి చేసింది.'

—హరి నాగభూషణం.

"నాటకంలో రచయితలు సోదర తెలుగు ప్రజలు బాధలను అద్భుతంగా చిత్రించారు."

—మునిమాణిక్యం నరసింహారావు.

"నాటకములు ప్రజానీకమును కార్యశూరులుగా జేయగలవిగా నుండవలెను. 'మా భూమి' నాటకం నిజంగా ఈ పరీక్షలో నెగ్గినదని నేను మనస్సాక్షిగా చెప్పగలను."

—పండ్రంగి కేశవరావు.

"మా భూమి తెలంగాణా ప్రజల్లో అసమర్థతను పారద్రోలి తెలంగాణాలో ఒక విప్లవజ్యోతిని వెలిగించుతోంది ఆంధ్ర నాటకరంగంలో ఒక కొత్తశకం ప్రారంభమయింది."

—కొప్పరపు సుబ్బారావు.

"ఈ నాటక రచన కొద్దిలో మిక్కిలి అందంగా వుంది. ఇందులో అచ్చమైన తెలుగు జాతీయము కుప్పలుకుప్పలుగా వుంది. ఈ మాభూమిలో ఉన్న భాష తెలుఁగుగడ్డతోఁ బుట్టిన భాష. 'చూడబోతే కుచ్చీకాయ లేరు' 'పట్టుమని పదేండ్లన్నా', 'ఎనిమి దెకరాలగడ్డ', 'ఎందుకొచ్చిన నోటిరంకురా బాబూ', 'బొక్కెడుకండ' ఇల్లాంటి లోకంలో ఉన్న మాటలు సర్వదా వున్నవి. ఏరి వెయ్యాలని వేసినవికావు. 'ఆ పిల్లనెత్తిన ముందా చిట్టెకు గింజలు పడేదాకా నాకేం తోచదు' ఇల్లాంటి మాటలు ఎన్నివున్నవో చెప్పలేను.

"మఱి లోకోక్తులు సందర్భోచితంగా, బహు రమణీయంగా

ఎన్నో వున్నవి. మనకున్నదాంట్లోనే కాసిని వాళ్ళకిచ్చి కాసుక తాగ మందాం; 'గానుగలోదే గంటెమ' మేము కవులమని తొమ్ములు విఱుచుకొని పద్యాలువ్రాసి ఏనుఁగులెక్కి గండపెండెరాలు వేయించు కొనే కవులల్లో ఎంతమందికి ఈ అచ్చమైన, జాతీయమైన తెలుఁగు భాష తెలుసు ?

"ఈ నాటకము బందగీ సమాధితో మొదలుపెట్టుతుంది. చివర సమాధులతోఁ బూర్తి అ తుంది ఒక కావ్యానికి ఆద్యంతాలు ఇంత చక్కగా బిగించడం ఒక శిల్పపు నేర్పు.

"ఈ నాటకంలో బహుగుణాలు ఉన్నవి పాత్రపోషణ కమ్మ చ్చున లాగినట్లున్నది షఃటి దాదాయొక్క పాత్రపోషణ సునిశితంగా ఉంది....

"నాటకమంతా మిక్కిలి రసవంతంగా ఉందని ఇదివరకే వ్రాశాను. నాటకంలో వీరరసం, చివర అంకంలో మొదటి భాగ మంతా శోకరసం. చివరకు వీరరస స్థాపన. సమాధుల దగ్గర నిల్చొని వీరారెడ్డి, సుభాన్, రాముడు మాట్లాడే మాటలు వింటే శోకరసం పొంగి వస్తుంది అంత చక్కగా ఉంది యీ రచన

"ఈ కవులు చిరాయుష్కులై యిల్లాంటి నాటకాలింకా వ్రాయా లని, జాను తెలుగుతల్లికి హారతు లెత్తాలని ఆశిస్తున్నాను."

— విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

"రచనలో విమర్శకు తావు లేదు. నగారా బాదే సమాసాలే కవిత్వం అనుకునేవారికి ఎంతమందికి ఈ జాతీయమైన తెలుగు తెలుసు! ఈ కవులు Idiom చాలా బాగా పట్టుకున్నారు వీరి రచనలు చూశాక మేం కవులమని చెప్పుకోడం సిగ్గుగా ఉంది. తిక్కన్న తర్వాత మళ్ళీ ఈనాడు జాతీయమైన భాష విన్నాం. ఆనాటి తెలుగు ఔన్నత్యం పునరుద్ధ రించబడుతూందని ఈ కవులు రుజువు చేశారు. రైలుబండి నడకలాగా ఈ కవులు సంవాదం బహుచక్కగా నడిపారు. బీదరైతుల బాధలు

చిత్రించారు. నైజాంలో దేశముఖులకు యింకా గోరీ కట్టలేదు. కాని యిందులో కట్టారు. రామాయణం వాల్మీకి ముందుగానే గానం చేశాడు. నిజమయింది అలాగే ఈ సత్యకవుల వాక్కు త్వరలో ఫలిస్తుందని నమ్ముతున్నాను."

— పింగళి లక్ష్మీకాంతం.

"ఓరుగల్లును 'మాభూమి'గా చేసి, ముక్కోటి తెలుగు బిడ్డలు ఏకమై విశాలాంధ్ర స్థాపించేందుకు ఇటువంటి నాటకాలు కృషి చేయాలని కోరుతున్నాను."

— కళా వెంకట్రావు.

"ఈ నాటకం చూడకముందు యింత అద్భుతంగా ఉంటుందని అనుకోలేకపోయాను. "దున్నేవాడిదే భూమి" అనే సత్యాన్ని యింత చక్కగా చూపించారు. ఈ నాటకం మన గ్రామాల్లో ప్రదర్శిస్తే, బీద రైతులు, వ్యవసాయ కూలీలు 'దున్నేవాడిదే భూమి' అనే సూత్రాన్ని ఆచరణలో పెట్టితీరుతారు. త్వరలోనే అటువంటి శాసనం వస్తుందనీ, మధ్యదళారీలు తొలగింపబడుతారనీ నేను ఆశిస్తున్నాను."

— వేముల కూర్మయ్య.

"ఈ కథలో ప్రజ అనేకకష్టాలు పడ్డారు నష్టా లనుభవించారు ఈ విషాదాన్నంతా సంఘంగా మార్చుకున్నారు. ఐక్యమయ్యారు. పోరాడారు. విజయం పొందారు. మన గ్రామాల్లో కూడా యివి నిత్యం జరుగుతున్నవే. జగన్నాథరెడ్డివంటి దేశముఖులు ఒక్క నైజాంలోనే కాదు: మన ప్రాంతాల్లో కూడా ఊరూరా ఉన్నారు. ఇందులో దినదినం నిరుపేదలు పడే కష్టాలు చూశాం. హృదయాలు ద్రవించాయి. కన్నీళ్ళు కార్చాం."

— బెజవాడ గోపాలరెడ్డి.

"... ఈ నాటకం చదివిన - చూచిన ప్రతి వ్యక్తి సోదర తెలంగాణా ప్రజల దురవస్థలకు ఉద్రిక్తుడవుతాడు. వారి ప్రతిఘటనా శక్తిని జూచి ఉత్సాహ ఉద్రేకాలతో ముందు కురుకుతాడు. ఈ తెలంగాణా

'మాభూమి' ఇక యీ దౌర్జన్యాలను, దోపిడీలను అచట సాగనీయం. వారి స్వతంత్ర పోరాటానికి సాయపడతాం" అని దీక్ష బూనేటట్లు చేస్తుం దీ నాటకం.

"ప్రజల నిత్యజీవితాన్ని ఇంత వాస్తవంగా, ఇంత రసవత్తరంగా చిత్రించగలగడానికి వారిని ప్రోత్సహించినది ఒక అభ్యుదయ దృక్పథమే కాదు; జీవన్మరణ సంగ్రామం సాగిస్తున్న తెలంగాణా ప్రజ వారిని ఉత్సాహపరచి ఉంటుంది.

"ముందడుగుతో ఆంధ్ర నాటకరంగంలో ముందడుగువేసిన ఈ రచయితలు ఈ రచనలో మరింత ప్రతిభావ్యుత్పత్తులను చూపారు. రచనలోనేమి, శిల్పంలోనేమి ఎంతో అభివృద్ధిని కన్పర్చారు.

"హృదయ ముద్రూతలూగించే పాటలు కొన్ని వున్నాయి. పాత్రో చిత సంభాషణలూ, ఒడలు గగుర్పొడచి రక్తముప్పొంగించే సన్నివేశా లతో నాటకం నిండి వుంది. ఆంధ్ర నాటకరంగానికి, అభ్యుదయ సాహి త్యానికి రచయితలు మరొకకానుక అర్పించారీ రచనతో.

"ప్రతిభావంతంగా యీ నాటకం రచించిన రచయితలు అభివంద నీయులు.

"... ఈనాటక రచనా, ప్రదర్శనా, యువరచయితలను, నటకు లనూ అభ్యుదయకరపద్ధతులలో పెట్టడానికి ప్రోత్సహించుతుందని విశ్వ సిస్తున్నాను."

—తుమ్మల వెంకట్రామయ్య.

(ప్రజాశక్తి 13.7 47.)

"ఆంధ్ర ప్రజానాట్యమండలి వారు ప్రదర్శించిన 'పరివర్తన' 'మా భూమి' నాటకాలను చూశాను. ఈ నాటకాలు రెండూ రెండే.... ఈ ప్రదర్శనాలు నేను మరువలేనివి."

—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ.

ఆంధ్ర ప్రభ 7-12-47.)

"ఇంతవరకు అనేక మందిమి అనేక నాటకాలు చూశాం. కాని నా

ప్రదేశంలో అవేవీ నాటకాలు మాత్రం కావనీ, ఇదొక్కటే కళాన్వితమైన నాటకమనీ నా అభిప్రాయం."

—లింగమూర్తి.

"ఈ నాటకం చూచాక ప్రతి నాటకకర్తా, ప్రజల నింతగా ఆకరించే లాగునా, మంత్రముగ్ధుల్ని చేసే విధంగానూ వ్రాయగలగాలని కోరుకోవాలి, నేను ఈ నాటకాన్ని మూడు తడవలు చూచాను. మొదటి సారి చూచినప్పు డెంత బాగుందో, మూడోసారి చూచినప్పుడు కూడా అంతే బాగుంది."

—చార్ల వెంకటేశ్వరరావు.

"సోదర తెలంగాణా ప్రజలు అష్టకష్టాలు పడుతున్నారు. దుర్భర పరిస్థితులకు లోనౌతున్నారు. వీటినుంచి బయటపడాలంటే మనలో ధైర్య సయిర్యాలు రేకెత్తాలి. దానికి ఈ నాటకం మహత్తరంగా పనిచేసింది. అంతా విషాదం. అంతా సంతోషం ఉంటే నాటకం రక్తికట్టదు ఇందులో అన్ని రసాలూ ఉన్నాయి. ఇంత అద్భుత రచనను తీసికొని ప్రజానాట్య మండలివారు ప్రదర్శించడం మన అదృష్టం"

—గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు.

"ఎటువంటి సాంఘికనాటకం ఆదర్శప్రాయమో, దేనికొరకు నేను ఇంతకాలంనుంచీ కలలు గంటున్నానో, అటువంటి నాటకాన్ని ఈ నాడు చూడగలిగినందుకు నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారే ఈ నాటకాన్ని చూచి ఉన్నట్టయితే, 'తాము పడ్డ కష్టాలన్నీ ఫలించినాయి' అని ఉండేవారని నా భావం. నాటకాన్ని చూస్తూ ఉండే ఉత్సాహం, ఉద్రేకం కలిగించాలి. అటువంటి నాటకాన్ని ఈ నాడు మనం చూచాం.

"ఇక్కడ కూర్చున్నంతసేపూ నాటకం చూస్తున్నట్లు లేదు. ఈ దృశ్యాలన్నీ మన కళ్ళయెదుట జరుగుతున్నట్లే ఉంది, చాలా సంతోషం కలిగింది. ఈ నాటకం రచించినవారిని, ప్రదర్శించిన వారిని నేను హృదయపూర్వకంగా అభినందిస్తున్నాను."

—గిడుగు సీతాపతి.

A

మా భూమి

[నాటకం]

పాత్రలు

1.	వీరారెడ్డి	కథానాయకుడు	వయస్సు	35
2.	దాదాసాహెబ్	రైతులు	,,	55
3.	సుభాన్	రైతులు	,,	24
4.	రామిరెడ్డి	రైతులు	,,	26
5.	జగన్నాధరెడ్డి	దేశముఖ్	,,	45
6.	వెంకట్రావు	పట్వారీ (కరణం)	,,	50
7.	మస్తాన్	రౌడీ	,,	30
8.	రాముడు	దేశముఖ్ సేవకుడు	,,	35
9.	యల్లమంద	గొల్ల	,,	40
10.	సీతమ్మ	వీరారెడ్డి భార్య	,,	27
11.	కమల	వీరారెడ్డి చెల్లెలు	,,	14
12.	అమీన్	సబ్ ఇన్‌స్పెక్టరు	,,	32

ఇద్దరు ముగ్గురు పోలీసులు

1

1

బందగీ సమాధి

[సబ్జామొక్కలు, సన్నజాజులు వగైరా రకరకాల పూలమొక్కలతో సమాధి అలంకరించి ఉంటుంది. వీరారెడ్డి, దాదాసాహెబ్ ఒక ప్రక్కన; సుభాన్, రామిరెడ్డి మరో ప్రక్కన నుంచుని ఉంటారు. వీరారెడ్డి భార్య సీతమ్మ, చెల్లెలు కమల సమాధిపై అగరువత్తులు వెలిగిస్తూ ఉంటారు. తెర లేస్తుంది. అందరూ కలిసి పాడుతూ ఉంటారు.]

భాయీ, బందగీ,
నీ జీవితమే జీవితము
    భాయీ బందగీ
వీరయోధుడా హారతు లివిగో
క్రూర నిరంకుశ దేశముఖుల ఈ
దారుణ హింసల రూపు మాపగా
పోరాటంబున ప్రాణా లొసగిన
    నీవే అమర జీవివోయీ
    మార్గదర్శివోయీ ॥భాయీ॥
విప్లవ జ్యోతిని వెలిగించితివి
తెలగాణను నీవే
ఇంటింటను నీవే
మా హృదిలో నీవే॥

(కమల, సీతమ్మ, వీరారెడ్డి ప్రక్కన వచ్చి నుంచుంటారు. పాట అయిపోయిన తర్వాత, అందరూ తమ చేతుల్లో ఉన్న పువ్వులు సమాధిపై చల్లుతారు.)

సుభాన్ : (నాలుగు వైపుల తేరిపారజూచి) ఏం జనం తెంపు లేదు.

రామి : ఓహ్ జనమేమిటి. ఇసుకేస్తే రాలేటట్టు వుందా ?

దాదా : వచ్చే బండికి దిగేబండికి అంతులేదు. ఏ చెట్టుకింద చూచినా బండే ; నిరుడే అనుకుంటే అంతకు రెట్టింపు జనం వచ్చింది ఈ యేడు.

వీరా : అవును, ఏయేడు కాయేడు పెరిగిపోతూ ఉంది. ముందు ముందు ఇంకా వస్తారు.

దాదా : ఎనకటి రోజుల్లో రేపాల తిరుణాలకి, సోమప్ప తిరుణాలకి ఇట్టాగే వచ్చేవాళ్లు.

రామి : ఆఁ ఏం వచ్చేవాళ్లో. కొరివి తిరణాల మా గొప్ప తిరణాలని నిరుడు పనిమాల బండి గట్టుకెల్లా. తీరా చూడబోతే కుచ్చీకాయ లేరు.

దాదా : అక్కడ ఒక చోటే ఏంటి? ఇప్పుడే తిరిణాల కెల్లినా అంతే.

సుభాన్ : నిజమే దాదా.

రామి : అయితే మన బందగీ ఉర్సుకి జనం ఇట్టా పొర్లివస్తందేమిటి ?

దాదా : ఏమో బాబు, ఈ చిత్రమంతా అల్లాగే తెలవాలి.

వీరా : ఇందులో పెద్ద చిత్రమేముంది దాదా ? బందగీ పేరు రోజు రోజుకి ప్రజల్లో పాకిపోతూ ఉంది. అందుకనే దూరదూరాన్నుంచి ఈ తిరణాల చూడ్డానికి జనం వస్తున్నారు.

సుభాన్ : బందగీ చచ్చిపోయి, ఇంకా పట్టుమని పదేళ్ళన్నా గాలా. అప్పుడే అతన్ని గురించి అనేక ఊళ్ళల్లో వింతవింతగా చెప్పుకుంటున్నారు.

వీరా : అప్పుడే ఏమయింది? ముందుముందింకా చెప్పుకుంటారు.

రామి : ఏం ఎందుకని?

వీరా : అవును, అతను చేసిన త్యాగం అలాంటిది. ఆ రోజుల్లో ఒక్కడే దేశముఖుతో ఎదిరించి పోట్లాడాడంటే మాటలా?

సుభాన్ : అందులో విసునూరు దేశముఖుఅంతవాడితో,

రామి : మూణ్ణాలు బతికినా అట్టా బతకాలి.

సుభాన్: ఆయనకు తోడు అట్టాంటోళ్ళు ఇంకా పదిమంది ఉంటే కనపడేది ఈ దేశముఖు తడాఖా.

దాదా : ఏదో మనం అట్టా అనుకోవడమే గాని, ఎంతమంది అయితే మాత్రం ఏంజేస్తారా మహారాజుని,

రామి : ఏం అంతలావు మొగాడా? ఎంతమందిని చంపుతాడు?

సుభాన్ : ఎందుకు చంపడు, ఇట్టాంటి మన దాదాలంతా చేతులు ముడుచుక కూచుంటే ఏం చెయ్యకుండా?

దాదా : చేశామో చేయలేదో, మా కాలం ఏదో గడచిపోయింది. ఇక మీ పడుచోళ్ళుచేసే తలకిందులేమిటో చేయండి. అదీ చూద్దాం.

సీత : అసలీ తగాదాకు మూలమేంటో?

సుభాన్ : ఏముంది, పదిమందిలో ఔననిపించుకోవడమే.

సీత : పదిమందిలో మంచి అనిపించుకుంటే, ఆయన సొమ్మేం బోయింది?

వీరా : ఎందుకు బోదు? పదిమందీ బందగి చుట్టూచేరితే, ఇక దేశముఖు మొఖం చూసేదెవడు?

కమల : అతను పైకివస్తే ఇంకా వీడి పెత్తనం ఎలా సాగుతుంది వదినా?

దాదా : మన సుభాన్ ఈడుకే ఆ ఊరోళ్ళందరితో సెబాస్ అనిపించు కున్నాడు.

కమల : అంత చిన్న వయస్సులోనే ఆ ఊళ్లో ఏ తగాదా వచ్చినా తీర్పు చెప్పేవాడటగా దాదా ?

దాదా : ఊళ్లో తగాదాలేమిటమ్మా, చివరకు మొగుడూ పెండ్లాం మధ్య కీచులాడుకున్నా అతనిదగ్గరకే వచ్చి చెప్పుకునేవాళ్ళు. అదేం పుటకో! ఎవళ్ళకీ నొప్పి తగలకుండా తీర్మానంచేసి పంపించే వాడు. అట్టాంటోణ్ణి వాళ్ళ పొట్టన బెట్టుకున్నారు.

సీత : అంత బుద్ధిమంతుణ్ణి చంపడానికి ఎవడికి చేతులాడినయ్యో ?

సుభాన్ : (కోపంగా) తాగుబోతు, డబ్బుకు గడ్డిదిని ఖూనీచేశాడు.

సీత : ఎవడు అంత పాపాని కొడిగట్టింది ?

కమల : ఎవడోగాదు, వాళ్ళ అన్నే వదినా !

సీత : చాల్లే పిచ్చిపిల్లా, తమ్ముణ్ణి ఎక్కడన్నా అన్న జంపుతాడూ ? ఏమిటా మాటలు ?

దాదా : నిజమేనమ్మా, అమ్మాయి జెప్పింది నిజమే. కసాయిముండా కొడుకు వాళ్ళ అన్నే చంపించాడు.

రామి : అట్టాంటి దుర్మార్గుణ్ణి పగలకోసినా పాపం లేదు.

వీరా : వాడి పనిబట్టడం ఎంతసేపు, అసలీ తగాదా బెట్టిన దేశముఖుకి బుద్ధి చెప్పాలిగాని.

సీత : వాడి కడుపుగాల. అన్నచేతనే తమ్ముణ్ణి చంపించాడంటే వాడెంత మాయముండాకొడుకో ? అసలీ తగాదా బాగాలదగ్గ రొచ్చిందా ?

వీరా : భాగాలదగ్గిర తగాదా ఏముంది ? అయిదుగురన్నదమ్ములూ తలా నాలుగెకరాలూ పంచుకున్నారు. ఇంటికి పెద్దోడని అబ్బాసలీకి జ్యేష్ఠభాగం కింద ఇంకో నాలుగెకరాలు ఎక్కువ కూడా ఇచ్చారు.

దాదా : ఏం ఇస్తే ఏం ఫాయిదా ? వాళ్ళ పరువెక్కడ దక్కనిచ్చాడు ? తాగి తందనాలాడి తనకిచ్చిన ఎనిమిదెకరాల గడ్డా పాడుజేసు కున్నాడు.

వీరా : వాడు తాగితేం. తలకుపోసుకుంటేం ? అదెవడికిగావాలి ? మళ్ళీ వచ్చి నాకు భాగం పెడ్తారా చస్తారా అని తయారయ్యాడుగా.

రామి : మళ్ళీ ఏ మొకంతో వచ్చాడు సిగ్గులేక. భాగం అంటే అంత అడ్డగోలుగా ఉందా ఏమిటి ?

సుభాన్ : ఎందుకుండదు ? వెనకమాల దేశముఖు భుజం వేసుకుంటే ఎన్ని ఆటలైనా ఆడొచ్చు.

దాదా : నా బోటోడైతే అప్పుడే గుడ్లు తేలేసేవాడు. కాని ఆడికదేం ధైర్యమో ! పన్నెండేళ్ళు ఢీ అంటే ఢీ అని దేశముఖుకు ఎదురు తిరిగి పోట్లాడాడు.

సీత : ఒక్కడే అన్నిరోజులు ఎట్టా పోట్టాడాడో !

వీరా : ఏముంది ? నోరు మంచిదైతే ఊరు మంచిదవుతుంది. చుట్టుపట్ల మన నాలుగూళ్ళ జనం (సమాధివైపు చూచి) ఈయన మీద ఈగ వాలనిచ్చారా ?

దాదా : సద్దెన్నం మూట బుజానేసుకుని కాళ్ల కండెలు కట్టేటట్టు పన్నెండేళ్ళు కచేరీ చుట్టూ తిరిగాడు.

సీత : పన్నెండేళ్ళే !

కమల : ఎన్నాళ్లు తిరిగితే ఏం వదినా, చివరికి బందగియే గెల్చాడుగా.

రామి : గెల్చాడూ ? ఇవన్నీ పెద్దోళ్ళకి మాకె తెలియవ్. నీ కెట్టా తెలిసినయ్ అమ్మాయ్ ?

సీత : (చిరునవ్వుతో) దాని కెందుకు తెలియవ్. ఇంటో అన్న ఉన్నాడుగా నూరిపోయడానికి. (కమలతో) కానియ్ తర్వాత సంగతి కూడా నీవే చెప్పు.

కమల : (ముసిముసి నవ్వులతో) నేను చెప్పడమెందుకు ? అన్నయ్యనే అడగరాదూ ? నాకు చెప్పినట్టే నీక్కూడా చెప్తాడుగా.

సీత : (సిగ్గుతో) నేర్చావులే మాటలు. నోరుముయ్ !

(అందరూ నవ్వుతారు)

రామి : ఇంతకీ తర్వాత ఏమి జరిగింది దాదా.

దాదా : బందగీ గెల్చాడని కబురు తెలియగానే చుట్టుపక్కల నాలు గూళ్ళల్లో పండగ జేసుకున్నారనుకో.

సుభాన్ : ఏం పండగ జేసుకుంటే ఏం లాభం ?

సీత : ఏం ?

పీరా : ఏముంది? బందగీ గెల్చాడంటే దేశముఖుకి నిద్రపట్టలేదు. ఇక తన పచ్చిదోపిడీ సాగదనుకున్నాడు. కుట్రలు పన్నాడు.

సుభాన్ : ఎన్ని కుట్రలు పన్నినా చివరకు దొంగేడ్పు ఏడ్చాడుగాని నెరీదుగా వస్తే వాడి బతుకు బైటపడేది.

సీత : ఏం జేశాడేంటి ?

పీరా : మిసల్ (రికార్డు) తెచ్చుకోడానికి పాపం ఒక రోజు బందగీ ప్రొద్దున్నే కచ్చేరికి బయలేరాడు. సరిగ్గా ఇక్కడికే - మనం ఇప్పుడు నుంచున్న చోటికే - వచ్చాడు. కంచెలో దాకున్న దేశముఖు రౌడీలు అమాంతంగా ఒక్కసారి కత్తులతో బంగగీ మీద పడ్డారు. బందగీ తల తెగిపోయి నేలమీద పడింది. నెత్తురు కాలవ గట్టింది.

సీత : రామ రామ, కటికిచచ్చినో శ్శెంతపని జేశారు !

దాదా : ఊళ్ళో ఆరోజున ఒకడింట్లోకూడా పొయ్యి రాజలేదు.

రామి : (ఆవేశంగా) ఎందుకు ? మనదీ ఒక బతుకే, ముండ బతుకు.

సుభాన్ : కాకపోతే, ఇంతపనీజేసి ఊళ్ళో యింకా ఆ దేశముఖు ఎన్ని గుండెలతో ఉంటాడు ?

దాదా : ఏం జేస్తాం? గుడ్లనీళ్ళు గుడల్లో గుక్కొని కుళ్ళి కుళ్ళి ఏడ్చాం. అంతా కలిసి తలా ఒక చేయి వేసి ఎట్టాగైతేం చివరి కీ గోరీ కట్టించాం.

సుభాన్ : లోపల లోపల కుళ్ళి చచ్చేకంటే అంతా ఒక్కసారే కట్ట గట్టుకొని చస్తే పోయేదిగా ?

రామి : అంతా ఎందుకు చావాలి ? ఈ గోరీ పక్కనే ఆ దేశముఖు గోరీ కూడా కడితే అందరి పీడా వదిలేది.

సీత : బందగీ అట్టాంటి పుణ్యాత్ముడు గనకనే ఈ పూజలు జరుగుతా ఉన్నాయి.

పీరా : వట్టి వట్టి పూజలు చేసినంత మాత్రాన ఒరిగేదేముంది ? బందగీ

దేనికోసం బలై పోయాడో దాన్ని మనం సాధించినప్పుడే అతని ఆత్మకు శాంతి గలుగుతుంది.

రామి : ఇక చూద్దాం వీడి ఆట లెన్నాళ్ళు సాగుతయ్యో !

సుభాన్ : ఎన్నాళ్ళో ఎందుకు ? మనాళ్ళు నలుగురూ కలిస్తే రేపీపాటికి పూడ్చిపెట్టం !

దాదా : ఎందుకొచ్చిన నోటిరంకురా బాబూ ! గోడలకు చెవు లుంటాయి. ఈ గొడవంతా మళ్ళీ ఆ దొరకు తెలిస్తే....

సుభాన్ : ఏం తెలిస్తే ?

రామి : చంపుతాడా ? చంపనీ; ఈ ముండ బతుక్కంటే ఆ చావే మేలు.

దాదా : తొందరపడితే పనులవుతయ్యా ! దేనికైనా ఆ గడియ రావాలి.

కమల : ఏపని అయినా మన ప్రయత్నం లేకుండా ఎలా అవుతుంది దాదా !

దాదా : నిజమే అనుకో అమ్మా. కాని ఏం జేస్తాం ! ఆయన బలవంతుడు. మనకు రెక్కాడితే గాని, డొక్కాడదు. వాడు తల్చుకుంటె మన్ని చీమల్లాగ నలిపేస్తాడు.

వీరా : చీమ లన్నీ కలిసి ఒక పెద్దపామును చంపివేయడల్లా ? మనం అంతా కలిస్తే వీడి బ్రతుకూ అంతే.

దాదా : అది నిజమే అనుకో నాయనా ! ముందు మనాళ్ళంతా కలిసి రావాలిగా మరి ?

రామి : ఏం జేస్తారేం కలిసిరాక !

సుభాన్ : కడుపులో కాల్తుంటే అంతా కలిసొస్తారు.

వీరా : ఏం దాదా ! మన ఊళ్ళో ఇంతమంది జనం ఉన్నామా, అంతా ఆరుగాలం చెమటోడ్చి కష్టపడి పనిచేసే వాళ్ళమేగదా ? ఇందులో ఒక్కడి కొంతైనా కాస్తి పచ్చగా ఉందేమో చెప్పు !

రామి : అందాకా ఎందుకు ? బొక్కేడు కందున్నవాణ్ణి ఒక్కణ్ణి జూపెట్టు మనూళ్లో.

దాదా : అసలు తిండి ఉంటేనా కండ ఉంటానికి ?

సుభాన్ : పండిన గింజంతా సర్కారే లాక్కుపోతా ఉండె లెవీ అంట లెవీ.

వీరా : ఒక్క లెవీయేనా, పైన కార్పొరేషన్ (ఖుష్ఖరీని) పేరుతో దోచుకునేదెంత ?

దాదా : అందాకా ఎందుకు, నా తిప్పలు చూడరాదు. దేశముఖు దగ్గర మా పెద్దపిల్ల పెళ్ళి కెప్పుడో రెండు బస్తాలు నాగుకు తెచ్చాను. ఏటా తీర్చేది తీరుస్తానే ఉండా. పెరిగేది పెరుగుతానే ఉంది.

వీరా : మరి నీవే చెప్పు, ఇక మనం ఎలా బతకాలో.

దాదా : ఇంకా ఒకటే బతకడం. ఇట్టాగే ఎండెండి ఎప్పుడో ఒక రోజు రాలిపోవడమే.

రామి : ఇంకా నయం. మన వీరారెడ్డి బావ రాసిచ్చాడు గాబట్టి సరి పోయింది. లేకపోతే మన పటేల్ కూడ తిమ్మాపురం పటేల్ లాగా తఖ్తా రాసి పెట్టినందుకు ఇంటికి 50 రూపాయలు గోళ్ళూడగొట్టి వసూలు జేసేవాడే.

సుభాన్ : ఎట్టా జస్తాం. కదిలితే లంచం, మెదిలితే లంచం, బాడిగ తోలు కొని బ్రతుకుదామన్నా బండిపట్టాలుకూడా కరువేనాయె.

రామి : నీ గోడు నా గోడు ఆలకించే దెవడు? ఆ వచ్చిన నాలుగు జతలూ వాళ్ళే పంచుకున్నారు.

వీరా : ఒక బండిపట్టాలేమిటి? మన పని అంతా కొనబోతే కొరివి అమ్మబోతే అడవిగా ఉంది. మనకు కావలిసిందేది దొరుకుతూ ఉంది?

కమల : దేనిమాట ఎలాఉన్నా రాత్రిపూట కాసేపు చదువు కుందామంటే దీపంలోకి చమురుకూడా లేదాయె.

సీత : చమువూ చట్టుబండలూ. చివరకు బిడ్డ మాడుకు పెడదామంటే రవ్వంత కొబ్బరినూనె కూడా కరువే అయిపోయింది.

దాదా : నిజమేనమ్మా. నిజమే. ఏముంది - చెప్పుకుంటే మానంబోయే. చెప్పుకోకపోతే ప్రాణంబోయె నన్నట్టుంది మన బతుకు. ఇంట్లో

ఒక చీరె ఉంటే మీ పిన్నీ, చెల్లెలూ చెరి సగం చింపి కట్టు కుంటన్నారు. పోనీలే అమ్మా ! ఎందుకొచ్చిన గొడవ. చెప్పుకొంటం కూడా నామర్దా.

సీత : కాస్తి కుడీ ఎడమే కాని అందరిపనీ అంతే ఉందిలే దాదా. (వీరారెడ్డి వెపు తిరిగి) వచ్చి చాలాసేపయింది, వెళ్తాం. అబ్బాయి గోల చేస్తా ఉంటాడు.

(సీతమ్మ కమల బయల్దేరుతారు)

వీరా : రామిరెడ్డీ ! అమ్మాయినీ, వాళ్ళనీ అక్కడిదాకా పంపించి ఎడ్లకి నీళ్ళు బెట్టి కాస్త మేతేసిరా.

(కమలా, సీతమ్మలతో పాటు రామిరెడ్డికూడా వెళతాడు)

సుభాన్ : ఏం దాదా ! మరి ఏమంటావు ? మనూళ్ళో కూడా సంఘం పెట్టుకుందామా ?

దాదా : మీ మాట లింటావుంటే సంగం బెట్టుకోవడమే మంచిదనిపిస్తా ఉంది. కాని మనూళ్ళో తలకొక మాట—నిర్వాకి మైచస్తందా అని....

వీరా : మరేం ఫర్వాలేదు దాదా మీబోటివాళ్ళు పైన కాస్తి ఊతమిస్తే చాలు. ఆ పని అంతా మేమే చేస్తాంగా.

దాదా : ఏమో బాబు. ఈ కాలపువాళ్ళ సంగతులు మాకేం తెలుస్తాయి ? సుభానేమో సంగం బెట్టుకుందా మంటాడు. వాడన్నేమో వద్దంటాడు.

సుభాన్ : ఎందుకు వద్దనడు ? సంఘం బెట్టుకుంటే ఆయన పిచ్చి కళలు సాగవుగా మరి. మన పదిమందితో పాటు నిలిస్తే నిలుస్తాడు. లేకపోతే పోయి ఆ దేశముఖు చంకకిందనే దూరనీ.

దాదా : మళ్ళీ మనలోనే కొందరిటూ, కొందరటా ? అయితే ఇక నిర్వాకమైనట్టే !

వీరా : డబ్బుకోసం గడ్డితినే రకం ఎవళ్ళో నలుగురు ప్రతి ఊళ్ళోనూ ఉంటారు. అందుకని సంఘం బెట్టుకోకుండా మానుకుంటామా ?

[యల్లమంద ప్రవేశం : మడిచి కట్టిన ఎర్రంచు మొద్దుపంచ

(గొల్లకట్టు), చేతిలోకర్ర. కర్రకు అన్నపుదుత్త, రొండున సగం కాల్చిన ఆకుచుట్ట, చెకుముకి సంచి, పాత చెప్పులు, లావాటి తలగుడ్డ, బుజాన గొంగళి, చేతులకు వెండిమురుగులు, రెండు చెవులకు పోగులు, కొన చెవుకి జంపు, ఎడమచేతికి దండకడెం]

యల్ల : (వస్తూనే) ప్రొద్దున్నే లేసి వోడిమొగం చూసినోన్ని. కట్టానికి కట్టం దప్పలా, నటానికి నట్టం దప్పలా (అంటూ చెప్పులూ.కర్ర, గొంగళి, ఒకప్రక్కనబెట్టి తలగుడ్డదీసి బందగీ సమాధికి దండం బెట్టి చెంపలు వేసుకుంటాడు)

వీరా : ఏం యల్లమందా? ఇంత పొద్దెకిందాకా ఉన్నావేం ?

సుభాన్ : ఏముంది ? ఏదో జరిగి ఉంటుంది.

దాదా : వాలకంచూస్తే అట్టాగే ఉంది.

యల్ల : ఏముంది సిన్నయ్యా ! మాబోటోళ్ళం మత్తానయ్య కింద బతికే టట్టు లేము. తల్లిముండమొయ్య ఎంత అదంగండం! బూమిమీద ఆగేటట్టున్నాడా ?

వీరా : (ఆదుర్దాగా) ఏం ? ఏమన్నాడేంటి ?

యల్ల : అంటవేంది? సూడు గూబకిబెట్టి సూకిండు.

సుభాన్ : (యల్లమంద చెంపమీద చేయివేసి చూస్తూ) ఏం పొయ్యే కాలం వచ్చింది ఇట్టాగొట్టాడు ?

యల్ల : ఆ దెవడో ఇయ్యాల గరిడీకి జచ్చిండంట !

వీరా : ఎవడు ?

యల్ల : ఆఁ ఆడుగాడే. ఇంకెవడు జచ్చిండు. ఆ పోలీసు అమీనే !

వీరా : అయితే ఇంకేం ! వేటపోతుకోసం యల్లమంద మందమీద వచ్చి పడి ఉంటాడు.

యల్ల : వచ్చినాళ్ళు దేన్నో ఒక దాన్ని పట్టకపోతే ఒక ఏడ్పు ఏడ్చి ఊరుకుందును (సుభాన్ వైపు తిరిగి) నలుగురెదవనాయాళ్ళను యెమ్మటేసుకొచ్చి, నీ అన్న మత్తానయ్య దేవరపోతును పట్టు కెళ్ళాడు గందా ! ఎట్టా జావాలి?

దాదా : అరే పాపం, ఆ దేవరపోతును వదలిపెట్టి ఇంకోదాన్ని అయినా చావమనక పోయావ్ .

యల్ల : 'నీ బానిచోణ్ణి బాబూ, కాల్ మొక్తా ! దాన్ని వదిలిపెట్టి ఇంకో దాన్ని తిసికెళ్ళ' మంటేనే గూబ అదిరేసిండు. (కండ్ల వెంటనీళ్ళు తిరుగుతాయి).

దాదా : అరి బద్మాష్ !

వీరా : ఈ బద్మాష్ ఇలా సాగిపోవలసిందేనా ? ఏం దాదా ! ఎంతకాల మని చేతులు ముడుచుక్కూచుందాం ?

సుభాన్ : ఎంతకాలమేమిటి ? అప్పుడే యల్ల మంద కఱ్ఱ తిరిగేసినట్టయితే ఆ కాసిని జలుబునీళ్ళు వదిలేయి.

యల్ల : కడుపు మండిపోయింది. (చేతిలో కఱ్ఱ చూపెడుతూ) ఈ వంక కఱ్ఱ తిరగేసి దెబ్బకు పండబెట్టేవాణ్ణే బిడణ్ణి. నిన్ను జూసి ఊరుకోవాలిసొచ్చింది సుబానయ్యా !

సుభాన్ : అన్నయితేం, తమ్ముడైతేం ? ఇట్టాంటి ముండమోపి పనులు చేసేటప్పుడు.

యల్ల : ఎంత చెడ్డా ఒక పేగున పుట్టినోళ్ళుగా !

వీరా : మన కలాంటిదేమీ లేదు యల్లమందా ! అన్నయితేం ? కొడు కయితేం ? చివరకు కన్నతండ్రి అయితేం ? మనకు ద్రోహం చేసేటప్పుడు ! మనం అంతా ఒకటే. కష్టానికి సుఖానికి మనతో పాటు ఉన్నవాడే మనవాడు. దేశముఖు చంకకింద ఎవడు దూరినా వాడు మనకు శత్రువే. కులమేదయితేం ? బీదవాళ్ళంతా ఒకటే !

సుభాన్ : అంతే.మనమంతా ఒక తల్లి బిడ్డల్లాగ ఉండాలి. ఉంటే అంతా ఉంటాం. పోతే అంతాపోతాం.

(మస్తాన్ ప్రవేశం)

మస్తాన్ : (దాదావైపు జూచి) సలాం ఆలీకం.

దాదా : ఆలీకం సలాం.

మస్తాన్ : ఓయ్, ఈ గొల్లాయన కూడా ఇక్కడికెపుడో వచ్చాడే!

యల్ల : తిరణాల్లా ఏమన్నా తేరగా వస్తే నూక్కుపోదామని వచ్చా.

(మస్తాన్ యల్లమందవైపు కోర చూపులతో చూస్తూ ఉంటాడు)

దాదా : మస్తాన్ ! ఎందుకు పాపం యల్లమందను గొట్టావట? అతను లబ్బున ఏడుస్తున్నాడు.

మస్తాన్ : వాడివేషాలు నీకేం తెలుసు ? కాలు కదిపితే వీడి మంద దొర గారి పొలాల్లో తిరగాలీ ? దొరగారి కవసరమై ఒక మేక పిల్లను తీసికెళ్తే ఏం ! వీడి అమ్మా మొగుడు సొమ్మంతా పోయిందా.

దాదా : తీసికెళ్తే? తిసికెళ్ళావ్‌లే. ఆ దేవరపోతునే తీసుకెళ్ళడమెందుకు?

మస్తాన్ : దేన్ని బట్టుకున్నా దేవరపోతే అంటాడు. వాడికేం ఎన్ని అబద్దాలైనా ఆడుతాడు.

యల్ల : తల్లి సిగదరగ. తెల్లారిలేస్తే నా కదేకూడు మరి.

సుభాన్ : అతని ఇష్టమైతే ఇస్తాడు. లేకపోతే లేదు. అసలు కొట్టడానికి ఈయనెవరంట ?

మస్తాన్ : చాల్లె, దయగల మొనగాడివి బయల్దేరావ్; నీపాటి నాకూ తెలుసు.

సుభాన్ : ఏంటి నీకు తెలిసింది?గొల్లాయన్ని గూబ అదరగొట్టడమా ?

మస్తాన్ : నేను గాబట్టి అంతటితో పోయింది, ఇంకొకడైతే.

సుభాన్ : ఏం అయితే ?

మస్తాన్ : దొరకుచెప్పి నిలువునా వీడి తిత్తి ఒలిపించేవాడు.

యల్ల : అబ్బో ! ఈ ధర్మతండ్రికి పేదోళ్ళమీద ఎంత దయ ?

మస్తాన్ : చూడవయ్యా వీరారెడ్డీ. చూడు, వీడి తల్లో ఎంత పొగరుందో.

యల్ల : దొరగారి గడీలో తేరగా తింటంటే పొగరెక్కింది నాకు !

మస్తాన్ : (పండ్లురుముతూ) ఖబడ్దార్.

యల్ల : తస్సదియ్య నక్కను జూసినాడల్లా యేటగాడే. గడీలో అడుగు బొడుగు ముడుసులేరక తినేవాళ్లు కూడా పెద్ద మొగోళ్ళే.

మస్తాన్ : ఏమిటిరా యిప్పుడు కూసిన కూత, భోసడిక (అంటు యల్ల మంద మీదికి వస్తాడు.)

వీరా : (అడ్డంవచ్చి) ఏం? లోకువోడనా మరీ మీదకెల్తున్నావ్? కాస్తీ మర్యాద దక్కించుకోవాలి.

మస్తాన్ : మధ్య నీ వెవడవోయ్ అడ్డం రావడానికి? అసలు నీకేం సంబంధం?

వీరా : నాకు సంబంధం వుంది. ఇవ్వాళ అతన్ని గొట్టావ్, రేపు నన్ను గొడ్తావ్?

యల్ల ; ఇక కొట్టాల్సిందే మూడు ముంతలు.

మస్తాన్ : ఇట్లాగే వాగుతా ఉంటె కొడ్తానా కొట్టి చూపిస్తానా?

సుభాన్ : ఏమిటి పిడకలా?

దాదా : (మస్తాన్ చేయి పట్టుకొని లాగుతూ) నీ దారిన నీవు పోరా బాబూ, ఎందుకొచ్చిన పీడ.

మస్తాన్ : (చేయి విదిలించుకుంటూ సుభాన్‌వైపు చూచి కోపంగా) థూ. నీ బతుకు తగలెయ్య, పుట్టావ్. ముసల్మాన్ పుటక (గబగబా వెళ్ళిపోతాడు.)

యల్ల : ఇక తోలుదుగానిలే రాళ్ళచేలో గుంటక.

దాదా : ఓరి నీవెర్రిగాల ఊరుకో. ఈ మంటమీద దొరదగ్గరికి బోయి ఈ కాస్తకే గంపంత చేస్తాడు. ఇదెట్టాగూ చిలికి చిలికి గాలివానవుద్ది.

యల్ల : ఏమయితే? కానియ్. చెడ్డచేనికి మూడు మంచెలా ఏందే?

సుభాన్ : అయితే అయింది. ఈసారి ఐసాపైసా తేల్చుకోవాలిసిందే.

వీరా : ఔనుమరి. ఎన్నాళ్ళని ఓపికపడతాం! వంగినకొద్దీ నెత్తికెక్కి తొక్కుతూ ఉంటే!

దాదా : ఏమో నాయనా!

వీరా : మరేం భయంలేదు దాదా! మన మంతా ఇలా కలిసికట్టుగా ఉంటే, వాడు చేసి చచ్చేదేంలేదు.

యల్ల : ఏంది సిన్నయ్యా, సావుకు రెండు సావులా ఏందే ?

దాదా : సరే కానీయండి. అయ్యేదేదో అవుద్ది, అన్నిటికీ అల్లామే ఉండాడు.

[అంతా బయల్దేరబోతూ ఉంటారు. యల్లమంద గొంగళి, ముంత సర్దుకుంటూ వుంటాడు. ఇంతలో తలగుడ్డ జుట్టుకుంటూ హడావుడిగా రామిరెడ్డి ప్రవేశం]

రామి : పిరికినాయాళ్ళు, కుక్కల్లాగా పారిపొయ్యారు. నుంచుంటే తెలిసేది, వాళ్ళపస నా పస.

[దాదా, సుభాన్, యల్లమందలు ఎగాదిగా రామిరెడ్డి వైపు చూస్తూ వుంటారు.]

వీరా : ఏమిటి రామిరెడ్డీ ! ఎవళ్ళా పారిపోయింది ?

రామి : ఎవళ్ళు జచ్చారు ? ఆ అడవా రకమే. మన దేశముఖు ముఠా.

సుభాన్ : ఇంతకూ అసలు జరిగిందేమిటి ?

రామి : ఏముంది ? కొట్టి పారిపొయ్యారు. ముండల్లాగా.

దాదా : అసలు నీవు ఆ లుచ్చాల జోలికెందుకుపోయావు బాబూ !

రామి : ఏముంది ? ఇవ్వాళ ఆ గాడిదకొడుకులంతా తప్పతాగి ఉన్నారు. ఆ దుకాణాలు దాటేసరికి అమ్మాయి వెనకమాల జేరి, నోటి కొచ్చిన పిచ్చి కూతలల్లా కూస్తున్నారు. తీరా వెనక్కి తిరిగి చూద్దునుగదా వీళ్ళు. ఆమోయిన పక్కనున్న బండి వసి కొయ్య పీకి వెంటతగిలా. పారిపోతా పారిపోతా చేతగాని నాయాలెవడో రాయి విసిరాడు.

(అంటూ తలమీద చేయిబెట్టి చూపుతాడు)

సుభాన్ : (రామిరెడ్డి తలగుడ్డ తీసిచూస్తూ) అరే ! పెద్దగాయం కూడా పడిందే !

యల్ల : అమ్మో, గాయమే !

రామి : నెత్తురుకూడా కారింది. బండికాడి కెళ్ళాక నెత్తురంతా కడిగి, అక్కయ్య గుడ్డమసి పెట్టింది.

దాదా : ఇంకానయం అసలు నవరగంతకే తగలాలిసింది; కాస్తలో తప్పిపోయింది. మరీ మనూళ్ళో సైతాను రాజ్యం అయిపోయింది.

యల్ల : దెబ్బ దేందిలే? ఇయ్యాల తగిలే రేపుమానది. అడ్డాలోళ్ళు అచ్చోసిన ఆంబోతులకుమల్లే ఆడోళ్ళ మిదకూ్కడా ఎగబడుతుంది. ఇంకెందుకంట బతికి?

సుభాన్: నిజమే యల్లమందా! పరువుబోయాక ఇంకా బతికెందుకు?

వీరా : అయితే ఇంకేం? పరువుగా బ్రతకాలంటే, అంతా సంఘంలో చేరతాం అని ప్రమాణం చేయండి.

సుభాన్ : తప్పకుండా మనం అంతా సంఘంలో చేరాలిసిందే రేపటి నుంచి ఇల్లిల్లుతిరిగి అందర్నీ సంఘంలో చేర్పించాలిసిందే.

యల్ల : ఓ! నేనూ సంగం బడతా.

దాదా : పదిమందితో చావు పెళ్ళితోసమానం. మీతోపాటు నేనూ; కానీయండి.

వీరా : బోలో, ఆంధ్రమహాసభకీ జయ్!

తెలుగు బిడ్డా మేలుకోవోయ్,
నైజాము
తెలుగు బిడ్డా లేచి రావోయ్ ॥తెలుగు॥
బందగీ రక్తంబు చింది జ్వాలై లేచి
జాగీరుదారులను ఊగించివేసింది ॥తెలుగు॥
రుద్రమాంబ ప్రతాపరుద్రులకు వారసుడ
పౌరుషము చూపి పరువు నిలబెట్టరా ॥తెలుగు॥
ఈ భూమి నీదెరా ఈ గనులు నీవెరా
ఎవడు ఈ నైజాము–ఎవరు ఈ దొరలంతా ॥తెలుగు॥
మాడి చచ్చేవారి మతములన్నీ ఒకటె
కొంపలార్చేవారి కుట్రలో పడబోకు ॥తెలుగు॥
కదిలించి బలగాన్ని ఎదిరించి వైరులను
శక్తిచూపించగల సమయమిదె లేలెమ్మ ॥తెలుగు॥

2

దివాణం

[రెండు కుర్చీలు, ఒక డ్రాయరు, ఒక బెంచీ ఉంటాయి. మంగలి రాముడు ముందుగా వచ్చి, బల్లలు వగైరా తుడిచి సర్దుతూ వుంటాడు. తెర లేస్తుంది. మస్తాన్ ప్రవేశం.]

మస్తాన్ : దొరగా రున్నారా ?

రాముడు : సలాం, సలాం, మత్తానయ్యా.

మస్తాన్ : దొరగా రేం జేస్తున్నారు ?

రాముడు : అరుగో వత్తన్నారు.

[మస్తాన్ ఒకప్రక్కకు, రాముడొక ప్రక్కకు తప్పుకుంటారు. దేశముఖు జగన్నాధరెడ్డి - ప్రవేశం. కోరమీసం, కాళ్ళకు బూట్లు, షేర్వానీ, షుర్వా (చుడీదార్ పైజామా) నల్లటోపీ (fur cap) చేతిలో సన్నటి వెండి పొన్నుకర్ర.]

మస్తాన్ : (నేలకు వంగి) ఆదాబ్ మారాజ్, ఆదాబ్.

జగ : ఏం ? అక్కడనుంచేనా ? (అంటూ కుర్చీలో కూర్చుంటాడు. రాముడు డ్రాయరు కిందగా వంగి దేశముఖు కాలిబూట్లు ఊడదీస్తూ ఉంటాడు.)

మస్తాన్ : జీ హాఁ సర్కార్ ! అక్కడనుంచే - ఆ గోరీ దగ్గరనుంచే బరాబర్ వస్తన్నా.

జగ : (సిగరెట్ కాల్చుకుంటూ) ఏం ? ఎలావుంది ? జనం ఏమాత్రం వచ్చారు ?

మస్తాన్ : రాకేం? పెద్ద ఉర్సు లాగా సాగింది. ఎక్కడ చూచినా మనూరివాళ్ళే.

జగ : ఏమిటి? మనూరివాళ్ళా? చాటింపు వేయలా వెళ్ళగూడదని?

మస్తాన్ : ఎందుకేయలా? మొన్ననే వేయించాం.

జగ : అయితే ఎలా వెళ్లారు?

మస్తాన్ : చాటు చాటుగా జచ్చారు.

జగ : ఆఁ అంతపొగరు దిగిందా వీళ్ళకి?

మస్తాన్ : ఎంత పొగరు దిగందే ఆ వీరారెడ్డి బండి గట్టుకొచ్చాడూ చెల్లిల్ని ఎక్కించుకొని.

జగ : వాడా : ఆ వెధవ? నరిసిరెడ్డి కొడుకు?

మస్తాన్ : అసలు కథానాయకుడే ఆయన. పోయేవాడు తానుపోక ఇంటింటికి తిరిగి అందర్నీ రేపెట్టి తీసికెళ్ళాడు.

(రాముడు బూట్లూడదీసి దులిపి అక్కడే పెట్టి లోపలికెళ్ళిపోతాడు.)

జగ : ఏమిటి? నేను వద్దని చాటింపేయించడం, వీడు అందర్నీ తీసుకెళ్ళాడమూనాన్నా? తెల్సుకుంటా వీడి హజమేమిటో?

మస్తాన్ : మరీ నీల్గి చస్తున్నాడు లెండి నాల్గచ్చరాలు వచ్చని.

జగ : వాడెంత! వాడిటసాదెంత! నాలుగు తంతె సరీ కోటకుబిల్చి, జావ్, బులావ్, పట్వారీకొ.

మస్తాన్ : అచ్చా సాబ్. (సలాం చేసి వెళ్ళిపోతాడు) (రాముడు గ్లాసులు సారాసీసా తీసుకొచ్చి టేబిల్‌మీద ఉంచుతూ ఉంటాడు, పోలీసు ప్రవేశం.)

పోలీసు : ఆదాబ్ మారాజ్, అమీన్‌సాబ్ వస్తా ఉన్నారు.

జగ : అచ్చా, అచ్చా (దేశముఖు లేచి నుంచుంటాడు. అమీన్ ప్రవేశం) ఆదాబ్ అర్జ్ హై.

అమీన్ : ఆదాబ్ అర్జ్ హై.

జగ : ఆయియే, తషరీఫ్ రఖ్ఖియే. (షేక్‌హేండ్ యిచ్చి తీసుకొనొచ్చి తాను కూర్చుంటూ అమీన్‌ను కూర్చోమని సైగజేస్తాడు.)

అమీన్ : (కూర్చుంటూ) క్యా మహరాజ్, మాకీ తిరణాల్కి వచ్చి మూడురోజూ హాయిపోయింది బేగిపోవాలి.

జగ : అప్పుడే వెళ్తారా ! ఉండండి రేపు వెళ్ళొచ్చు.

అమీన్ : మీకీ హేమ్టి అయ్యా మహరాజ్. హిక్డా ఆరామ్‌గా కూచోని మాటాసేస్తావ్. మాకీ రేపూ నల్గొండ హెళ్ళాలి.

[రాముడు సారా గ్లాసుల్లోపోసి ఇద్దరిముందు పెడతాడు. ఇద్దరూ చెరొక గుక్క తాగి సిగరెట్టు కాలుస్తూ మధ్య మధ్య తాగుతూ ఉంటారు.]

జగ : నిన్నటినుంచి మీరు తిరణాల్లోనే ఉన్నారు. ఇవ్వాళ తప్పకుండా మీ రిక్కడ ఉంటారని గానా బజానాకూడా ఏర్పాటు చేశాను.

అమీన్ : నహీఁ మహరాజ్ నహీఁ; ఈ దఫా మాకీ సర్కారీ పనిహుంది. మళ్ళీ వస్తాన్. హిక్డా హాయిదు రోజూ మఖాం చేస్తాం.

జగ : సరే మీ యిష్టం.

అమీన్ : మరి హేమ్టి మాదీ మాట ?

(రాముడు ఇద్దరిప్రక్క నుంచుని విసురుతూ ఉంటాడు.)

జగ : (ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుతూ) దానికేం లెండి (జేబులో నుంచి రెండు వందల రూపాయల నోట్లుతీసి ఇవ్వబోతాడు.)

అమీన్ : హేమ్టి ఇది ? మాకీ బిక్షం హిస్తుండావ్.

జగ : ఈ సారికి ఇలా పోనివ్వండి.

అమీన్ : హేమి మాటసేస్తావ్ మహరాజ్. నీకీ మాదిహెంతా మదద్ ఇచ్చాం. హప్డే మర్చీ పోయావ్.

జగ : ఎంత మాటన్నారు; ఏదో ఈ సారికి ఇలా పోనీయండి మళ్ళీ వస్తారుగా !

అమీన్ : వస్తాం, చస్తాం, కోన్ జాన్తాహై, హప్డూమాట హప్డే.

జగ : దీనితో సరిపుచ్చుకుందురూ, అప్పుడే మా పని అయిందా ? రేపు మళ్ళీ సర్కిల్ కిచ్చుకోవాలి. పుడ్ తాహసీల్దార్ కిచ్చుకోవాలి. దువ్వం తాలూక్దార్ గారింట్లో పెండ్లికి నజరాన చెల్లించుకోవాలి.

ఈ నెల్లోనే అవ్వల్ తాలూక్‌దార్‌గారు మా ఇలాకాకు షికార్ కూడా వస్తున్నారు. వారికి జల్సాచేయాలి. సుబేదార్‌గారు దౌరాకు బయల్దేరితే ఎంతలేదన్నా మాకు అయిదారు వేల రూపాయలు ఖర్చవుతాయి. మేం మాత్రం ఎన్నని యిచ్చుకుంటాం ?

అమీన్ : అవ్వల్ తాలూక్దార్కీ, దువ్వం తాలూక్‌దార్కీ హిస్తే మాకీ ఏంఫాయిదా ? మాదీమాటా మాకీ చెప్పాలిగాని.

జగ : మీరుకూడా మా యిబ్బంది కనిపెట్టకపోతే ఎలా ? సరే కానీయండి (మరో వంద రూపాయలు నోటుతీసి మొత్తం మూడు వందల రూపాయలు యివ్వబోతాడు.)

అమీన్ : హిబ్బందీ మట్టీ, మీకీ హేమ్టీ, హింతా పెద్దా దేశముఖ్ ఉండావ్. పైనా మీకీ పోలీస్‌పటేల్‌గిరీ హుంది, మాలీ పటేల్‌గిరీ హుంది. సాల్‌కీ ముప్పైవేల్, నలభైవేల్ ఆమ్‌దనీ (ఆదాయం) హుంది. పైన కొట్టేలంచం కొడ్తానే హుండావ్. మాకీ హొక్కి వెయ్యీ హిచ్చేందుకీ హెన్కీ ముందూ సేస్తుండావ్ క్యా మహరాజ్ !

జగ : మీరలాగే అంటారు. కాని మా దివాణంలో ఎంత ఖర్చుందో మీకేం తెలుస్తుంది ? ఎంత చెట్టుకు అంతేగాలి.

అమీన్ : కాస్తీపన్కీ, కూస్తీపన్కీ, మాదీ మదద్‌కావాలి. (కొంచెం ఆలోచించి) దాన్కీ నామ్ క్యాహై ? ఆఁ హెంకమ్మ. హెంకమ్మ గడీకి పిల్చి మీరూ దాన్కీ పట్కోని హంగామా సేస్తే హప్పు హదీ చచ్చిపోయింది. దాన్నీ కేసులో మీకీ మదద్ సేసినందుకీ నాదీ నౌకరీ పోవడాన్కీ తయారయింది. హేమ్టండీ మంచ్కీ మంచి లేదు అచ్చా. ఈదఫా చూస్తామ్ (అంటూ బెదరించి కుర్చీలోనుంచి లేవబోతాడు)

జగ : (అమీనును కుర్చీలో కూర్చోబెడుతూ) అది కాదంటున్నానా ! సరే. చూస్తానుండండి. (అంటూ లోపలి కెళతాడు)

(అమీన్ సారా త్రాగుతూ వుంటాడు. దేశముఖు ప్రవేశం)

ఖర్చులో ఉన్నాను గాబట్టి అలా అన్నాను గాని లేకపోతే మేం

ఉందిలెండి. (మొత్తం వెయ్యిరూపాయిలు యిస్తూ) మీ సహాయం మా కెప్పుడూ అవసరమే.

అమీన్ : (తీసుకొని షేర్వానీ జేబులో పెట్టుకుంటూ) అచ్చా మహారాజ్. మీకీ హండా మాదీ, మాకీ హండా మీదీ. వస్తాన్ ఆదాబ్ అర్జ్ (అంటూ కుర్చీలోనుంచి లేస్తాడు.)

జగ : ఆదాబ్ అర్జ్. అరేయ్. రాముడూ, అమీన్ సాహెబ్‌గారు వెళ్తున్నారు గాని వెట్టివాణ్ణి బండివెంట వెళ్ళమని చెప్పరా.

రాముడు : సిత్తం దొరా.

[అమీన్ సాహెబ్, రాముడు వెళ్ళిపోతారు. దేశముఖు గ్లాసులో సారా బోసుకుని ఒక్కొక్క గుటకే తాగుతూ ఉంటాడు. పట్వారీ వెంకట్రావు, మస్తాన్‌ల ప్రవేశం: వెంకట్రావు - కట్టుపంచ, చొక్కా, దానిపైన పాతకోటు, ఎర్రటి గళ్ళుగల తలగుడ్డ, బుజాన ఒక చిన్న తుండు, కాళ్ళకు పాపోసులు (ముచ్చెలు), చంకన దస్త్రం, కళ్ళకు జోడు. దేశముఖు, పట్వారీలు పరస్పరం నమస్కారాలు చేసుకుంటారు. పట్వారీని కూర్చోమని దేశముఖు సైగ జేస్తాడు. వెంకట్రావు బల్ల చివర కూర్చుంటాడు. మస్తాన్ నుంచోనే ఉంటాడు.]

జగ : ఏమయ్యో, మనం చాటింపు వేయించినా లెక్క జేయకుండా వీళ్ళంతా ఉరుసు కెళ్ళారటగా?

వెంక : ఔను వెళ్ళారు. చాటు చాటుగా దొంగ వెధవలు.

జగ . అయితే నీవేం జేస్తున్నావ్, కండ్లు మూసుకుని జపంచేస్తున్నావా?

వెంక : కాదు. దానికి తగిన ప్లాను ఆలోచిస్తున్నాను. (ముసి ముసి నవ్వులతో) కళ్ళుమూసుకొని నిద్రబోయే ఘటమేనా ఇది?

జగ : ప్లానట! ప్లాను! దీనికూడా ఒక పెద్ద ప్లానా? ఒక్కొక్కణ్ణి పిల్చి పక్కలిరగ తన్నేదానికి.

మస్తాన్ : దొరవారు భలేమాట చెప్పారు. దెబ్బకుగానీ దెయ్యం వదలదు. లేకపోతే, గుడ్డిగవ్వ ఖరీదు చేయని గొల్ల యల్లమంద్దాయ కూడా నా కెదురు తిరిగితే!

జగ : ఏమిటి ? గొల్లోడు ! గొల్లోడా ? ఎదురు తిరిగింది. బులావ్ గాడి దని.... జావ్....
(మస్తాన్ సలాం గొట్టి సంతోషపడుతూ వెళ్ళిపోతాడు)
ఏం ? వీరారెడ్డి మరీ పొగరు దిగి ఏడుస్తున్నాడటగా ?

వెంక : ఔను. అసలు నాయకుడే అతను. ఇంటింటికి తిరిగి అందర్నీ సంఘంలో చేర్పిస్తున్నాడు.

జగ : సంఘం? సంఘమా? నా ఊళ్ళో సంఘం బెట్టాడా ?

వెంక : సంఘం బెట్టడమేమిటి? వాడింటి మీద ఇవ్వాళ జండా కూడా వెలిసింది.

జగ : అయితే ఇప్పుడుదాకా నీ వేం జేస్తున్నావ్? ఎందుకు పీకించలా?

వెంక : పీకించేవాణ్ణే. కాని....

జగ : కాని.

వెంక : కాని ఇదివరకటంత తేలికకాదు. వ్యవహారం కొంచెం బెడిసింది.

జగం : ఏం?

వెంక : ఊరంతా ఏకమయింది.

జగ : (కోపంగా) ఆc.

వెంక : కాపు, రెడ్డి, చాకలి, మంగలి, సాహెబులు చివరకు మాల మాదిగలు కూడా సంఘంలో చేరారనుకోండి.

జగ : ఏడ్చారు. గుడ్డికన్ను మూస్తే ఎంత, తెరిస్తే ఎంత? రేపీపాటికి ఒక్కొక్కణ్ణి నరికి పోగులేస్తాను. చూడు నా దెబ్బ.

వెంక : మీరు తల్చుకుంటే అంతేగాని, అదేం పాపమో ఈ సంఘం నాగజెముడు (పాము పడగ చెట్టు) పురుగులాగా దేశమంతటా వ్యాపించిపోతూఉంది. ఏ ఊళ్ళో జూచినా ఇప్పుడిదే గోల. తీగ లాగితే డొంక కదిలేటట్టుంది.

జగ : ఈ కుక్కలెన్ని మొరిగితే ఏముందయ్యా! (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) పైనుంచి కిందిదాకా అసలు సర్కార్ మన చేతిలో ఉంది.

వెంక : అందుకనే, ఆ చేసే పనేమిటో వాళ్ళద్వారానే చేయిస్తే పిడా బోతుంది.

జగ : అదెట్లా?

వెంక : ఉందిగా, లెవీ సమస్య.

జగ : అఁ ఉంటే.

వెంక : అది సర్కారు పని. వాళ్ళకీ వాళ్ళకీ ముడి బెడదాం. మనం హాయిగా ఒడ్డున గూర్చొందాం. తర్వాత కాగలపని గంధర్వులే తీరుస్తారు.

జగ : శాహబాష్, మొత్తానికి కరణం బిడ్డవనిపించావయ్యా. బట్టతలకి మోకాలికి బలేగా ముడిబెట్టావ్.

[అంటూ సారా గ్లాసు వెంకట్రావ్ చేతికందిస్తాడు.]

(రాముడు ప్రవేశం)

వెంక : (గ్లాసు తీసుకొని ఒక్క గ్రుక్క తాగి) ఈ ఘటానికి ఇలాంటి దొక లెక్కా ! దొరవారి దయ ఉండాలిగాని....

(మస్తాన్, యల్లమందల ప్రవేశం. మస్తాన్ సలాంచేసి ఒక ప్రక్కన నుంచుంటాడు. యల్లమంద వంగి దండం పెట్టి చేతులు గట్టుకొని ఒక మూల ఒదిగివుంటాడు.)

జగ : అరే రాముడూ ! నీవుపోయి రైతుల్ని పిల్చుకురా (రాముడు సిత్తం దొరా అంటూ దణ్ణంబెట్టి వెళ్ళిపోతాడు.)

వెంక : ఏంరా! యల్లమందా, దొరగారికేటా నీవిచ్చే గొంగళ్ళెన్నిరా ?

యల్ల : అయిదు బాబయ్యా.

వెంక : మరి ఈ యేడెన్నిచ్చావురా ?

మస్తాన్ : వాడిపని ఇచ్చేటట్టుందా ఇప్పుడు ?

యల్ల : అదేందయ్యో మ'త్తానయ్యా అట్టాంటావ్. అప్పుడే మూడి త్తినిగా

జగ : తతిమ్మా రెండెవడిస్తాడురా మాదచ్చోద్. నీతాతగాడిస్తాడా?

యల్ల : (దండం బెడుతూ) ఇచ్చుకుంటా దొరగారూ ఇచ్చుకుంటానండీ,

మస్తాన్ : ఇంకా ఎప్పుడో ఇస్తాడంట ఒక ప్రక్కన అప్పుడే ఉగాది పండగ వస్తా ఉంటే.

యల్ల : ఇచ్చుకుంటానులే బాబూ. ఈ నెల్లోనే ఇచ్చుకుంటా. దొర గారి మామూలు తప్పుద్దా.

వెంక : సరేగాని మందనెక్కడ ఆపుజేసున్నావురా !

యల్ల : నిరుడు పుల్లరికి డబ్బుదొరక్కపోతే యీరారెడ్డి గారి దగ్గిర తీసుకొన్నా దొరా. ఆ డబ్బుకింద సిన్నా యియ్యాల ఆరిచేలోనే కుదరేసిన్నండీ.

మస్తాన్ : అరేలుచ్చా. ఎవణ్ణి అడిగి తోలావురా వీరారెడ్డి పొలంలోకి?

యల్ల : (దేశముఖుతో) రెణ్ణాల్లు దొ ల్తే అబాకీ తీరుద్ది అని పోయి న్నియ్యా ఇయ్యాల దొరగారి చేలోకే పోని తండాగా !

మస్తాన్ : (వెంకట్రావుతో) వీరారెడ్డి వాళ్ళ సంఘం పెద్ద గాదూ : అందుకని తోలాడులెండి.

వెంక : ఏంరా! సంఘంలో జేరబట్టేనా మస్తాన్‌ను గొట్టావట.

యల్ల : నేనా కొట్టింది ! రామరామ. ఆయనే నన్ను కొట్టిండండి !

వెంక తన్నులు దింటావ్. మాదచ్చోద్, నిజంజెప్పు.

యల్ల : అమ్మతోడండి, ఏ ఒట్టుబడితే ఆ ఒట్టు (దండంబెడుతూ) మా దేవర తోడండి.

వెంక : ఇంతకూ నీవసలూ సంఘంలో చేరావా లేదా ?

యల్ల : (చేతులు నలుపుకుంటూ బిక్కమొగం వేసి) నేనా అండి.... సంగంలోనా అండీ.... నేనా....

మస్తాన్ : నీవేరా భోసడీక.

యల్ల ; ఉఁ....ఉఁ ...లే ... లేదండి.

వెంక : అరెబద్మాష్ అబద్దం ఆడుతున్నావ్. చెప్పునిజం.

జగ : (గుడ్లెర్రజేసి) ఏయ్ మస్తాన్. ఊఁ (యల్లమందను కొట్టమని సైగజేస్తాడు)

మస్తాన్ : (చొక్కాచేతులు పైకెగదీస్తూ) ఏమిటిరా లుచ్చా (చెంప బగలేసి) చేరలేదురా ?

యల్ల : (దండంబెడుతూ) చేరిన్నండి దొరగారూ చేరిన్నండి. అందరూ చేరతంటే నేనూ చేరిన్నండి.

జగ : చేరావ్ లమ్డిక. చేరావ్.

వెంక : కట్టు గాడిద యాభై రూపాయల జరిమానా కట్టు,

యల్ల : పిల్లలుగలాణ్ణి. సచ్చిపోతా అసలే కరువురోజులు బాబయ్యో. మీ పాదాలకు మొక్తా మీ బానిచోణ్ణి.

వెంక : (కాగితంమీదరాస్తూ) అయితే ఈ మాటకొప్పుకో.

యల్ల : ఏండిబాబూ ?

వెంక : ఏముంది ? 'సంఘంలో చేరకపోతే చంపుతామన్నారనీ, లెవీ ఎగ్గొట్టమన్నారనీ' ఒప్పుకో, నీ జరిమానా మాఫ్‌చేస్తా.

యల్ల : రామ రామ. ఆ పాపం నేనెట్టమూట గట్టుకోనండి. వారట్టన లేదండీ.

జగ : మస్తాన్ ! లోపలికి దీసికెళ్ళి వీణ్ణి స్తంభానికి గట్టేసి బొమిక లిరగ దన్ను అప్పుడుగాని ఈ గాడిదకి బుద్ధిరాదు

[మస్తాన్ యల్లమందను మెడబట్టి లోపలికి గెంటుకెళతాడు. తెరలోనుంచి 'ఒప్పుకో ఒప్పుకో' అనే మస్తాన్ మాటలతోపాటు కర్ర దెబ్బల ధ్వని, అమ్మో బాబో చచ్చాన్రో, నాయనో అనే యల్లమంద ఆర్తనాదం వినబడుతూ వుంటుంది.]

యల్ల : (తెరలో) ఒప్పుకుంటానండి. చంపకండి బాబో, మీ పాదాలకు మొక్తా, పిల్లలు గలాణ్ణి, మీరు జెప్పినట్టే చేత్తా.

[దేశముఖు, పట్వారీలు వికటంగా నవ్వుతూ ఉంటారు. యల్లమందతో మస్తాన్ ప్రవేశం.]

వెంక : ఆఁ, రా, ఈ కాగితంమీద అంగుష్టం వెయ్.

మస్తాన్ : వెయ్ భోసడిక (అని చేయేత్తుతాడు. యల్లమంద వేలుముద్ర వేస్తాడు) ఖబడ్దార్, వల్లు దగ్గిర బెట్టుకొని బతుకు పో. (యల్లమంద ఏడుస్తూ వెళ్ళిపోతూ ఉంటాడు.) ఈ మధ్య వీడికి కాస్త వల్లు చిమ చిమ లాడిఁది.

వెంక : వీడి దేముంది ? అస లాళ్ళంతా ఇంకా అలాగే ఉన్నారు.

మస్తాన్ : ఇయ్యాళ ఒక్కొక్కడు నెత్తురు కక్కాలి రానీ.

జగ : కానీ, నీ యిష్టం వచ్చినట్లు గానీ; నేను మళ్ళీ ఇప్పుడే వస్తాను.
(దేశముఖు లోపలి కెళతాడు.)

వెంక : రాము డెళ్ళి చాల సేపయిందే. రె తులింకా రాలేదు.
[అంటూ పొగచుట్ట ముట్టించి కాలుస్తూ ఉంటాడు.]

మస్తాన్ : దొరలు – వాళ్ళ పని ఇప్పుడు పిలిస్తే వచ్చేటట్టుందా ?

వెంక : అందరి మాట అలా ఉంచు నీ తమ్ముడు కూడా అందులోనే కలిశాడటగా.

మస్తాన్ : ఎందుకు కలవడు కాఫిర్ ముండాకొడుకు ? ఆ వీరారెడ్డితో దోస్తీ ఊరికేపోద్దా ? (ప్రక్కను జూచి) అరుగో దిగుతున్నారు దొరలు.

[వీరారెడ్డి, రామిరెడి. సుభాన్, దాదాల ప్రవేశం]

దాదా : సలాం మారాజ్.

వెంక : నూర్చుకొని యింట్లో పోసుకోగానే సరిపోయిందీ ? ఎన్నిసార్లు కబురు పంపినా ఒకళ్ళూ లెవీ ఇవ్వరు

వీరా : అసలు పండితేనా నూర్చి ఇంట్లో పోసుకోడానికి ?

వెంక : అదేమిటయ్యా వీరారెడ్డీ. చదువుకున్న వాడివి నీవు కూడా అలా మాట్లాడుతావ్ ! ఏది తప్పినా సర్కార్ లెవీ తప్పుతుందా ?

దాదా : పండితే ఎందు కియ్యం. ఏటా ఇయ్యటంల్లేదండీ.

సుభాన్ : సర్కార్ మాత్రం పండందే ఎట్లా వసూలు జేయమంటారు ?
[మస్తాన్ తమ్ముని వైపు చురచుర చూస్తూ ఉంటాడు.]

వెంక : ఆ ఖానూన్ గొడవ నీకేం తెలుసునోయ్ ! కౌలంటే పాలంటే దొరగారితో పని గనక, ఏదో ఒక విధంగా జెప్పి కొన్నాళ్ళు నెట్టికెళతాను ఇదేం అడ్డగోలుగాదు. సర్కారుతో పని.

రామి : ఇంకా నెట్టి కెళ్ళేదేమిటి ? ఆ పండిన నాలుగు గింజలూ కాపలా పెట్టి కల్లం దగ్గరే గుంజు కెళ్ళారాయె; మాకు మిగిలిం దేముంది. పొల్లూ పొలకట్టేగా ?

వెంక : మిడికావ్ లేవోయ్! అసలు మీరు బుద్ధిపూర్వకంగా యిస్తే ఎందుకు గుంజుకెళతారు ? అయినమట్టుకు దిగమింగటమేగా మీ పని.

సుభాన్ : పూటకూటికి గతిలేదుగాని, మేం దిగమింగి చచ్చేదేమిటి ?

వెంక : అందాకా ఎందుకు ? ముందు నీ మాట జెప్పు. ఆరేండ్ల కింద తీసుకున్న బాకీ నీ వింతవరకు తీర్చావ్ ?

సుభాన్ : మా అయ్య జచ్చినప్పు డెప్పుడో ఒక బస్తాగింజలు నాగు కిచ్చాప్. ఆ బాకీ కింద యిప్పటికి 14 బస్తాలు జమ కట్టాను. ఇంకా 14 బస్తాలు బాకీ ఉందంటావ్. ఈ బాకీ మరి ఎప్పుడు తీరుద్దో ఏమిటో ?

రామి : ఒకచే తీరడం, ఇక నీవు జచ్చినప్పుడే తీరేది.

వెంక : మొదచే ఎక్కడికి పోయాయి ఈ తెలివితేటలు ? ఆ వేళ అయ్యోబాబో అని కాళ్ళావేళ్ళాబడి పట్టుకెళ్ళడం, తీరా ఇవ్వాళ ఇవ్వాలిసొచ్చేటప్పటికి ఇదీ ఏడ్పు. ఇందులో నే నేమన్నా దగా జేశానంటావా ? కావాలంచే నీ వీరారెడ్డితోనే లెక్క చూపించుకో.

వీరా : దీనికి లెక్కతో పనేముందిలెండి. ఆరు సంవత్సరాల క్రితం పట్టుకెళ్ళింది బస్తాగింజలు. ఇప్పటికి 14 బస్తాలు ఇచ్చాడు. ఇంకా 14 బస్తాలివ్వాలంచే ఎలా ఇచ్చుకుంటాడు ? ఇంతకంటె అన్యాయం ఇంకేం ఉంటుంది ?

వెంక : అయితే ఇంకేం, నీవు మళ్ళీ కొత్తగా ఒక ఖానూన్ తయారుచెయ్.

వీరా : ఈ జరిగేదంతా ఖానూన్ ప్రకారమే జరుగుతుందా ? పోలీసు అమినుకు విందుచేయడానికి గొల్లోడిమేక నెత్తుకురమ్మని ఏ ఖానూన్‌లో ఉంది ?

రామి : భలేమాట చెప్పావ్. ఇంటి కొక బండి ఎరువు ఊరికే వీరి కివ్వాలని ఎక్కడ రాసిపెట్టుందో !

సుభాన్ : (వీరారెడ్డివై జూచి) ఏం భాయ్ ! దున్నే దున్నే అరక లూడదీసి పోయి దొరగారి పొలం దున్నాలని కూడా ఖానూన్ లోనే ఉందా ?

వీరా : (వెంకట్రావుతో) ఖానూన్ కేం వచ్చెలెండి. నిరుడు మీ

అమ్మాయిగారి పెండ్లికి ఇంటికి అయిదు రూపాయల చొప్పున వసూలు జేశారుగదా, ఇంకా ఖానూన్ ఏమిటండీ ?

వెంక : చాల్లే పోసుకోలు కబుర్లు; తాతలనాటినుంచీ వచ్చే మామూళ్ళు ఇవ్వాళ పొమ్మంటే పోతయ్యా.

సుభాన్ : వీలయితే ఖానూన్, లేకపోతే మామూల్. ఔనులే ఎన్ని మామూళ్లు లేకపోతే, ఇంత మేడ కట్టారు ?

దాదా : ఎందుకు వచ్చిన పంచాయతి ఇది సుభాన్. వచ్చిన పనేదో చూచుకోక.

వెంక : మీతో నా కెందుకొచ్చిన గొడవ ఇదంతా, ఏమోయ్ దాదే సాయిబూ ! మీరంతా రేపు ప్రొద్దున్నే లేచీ ధాన్యం కొలవాలి. లేకపోతే ఇక మాట దక్కదు

దాదా : కొలవ కేంజేస్తాంగాని, అసలు పండందే ఏంజేస్తాం ?

సుభాన్ : అసలు చెరువులో నీళ్లు నిలిస్తేనా పండటానికి ?

రామి : నిలిచినన్ని నిలుస్తయ్; వారికి చాలుగా. మనం ఏ గంగలో కలిస్తే ఎవరికేం బట్టింది ?

వెంక : ఈ పిచ్చి పిచ్చి వేషాలేమీ సాగవ్. వడ్లు పండకపోతే, జొన్నలు కట్టండి, జొన్నలు పండకపోతే, సజ్జలు కట్టండి.

సుభాన్ : సజ్జ లెవడికి పండినయ్ ఈ వూళ్ళో. మీకే పండలేదాయె ?

వెంక : అయితే. జొన్నలు గట్టండి.

దాదా : ఆ జొన్నగింజలుకూడా బెట్టపదున్నే పడ్డాయ్. అక్కడొక మొక్కా, అక్కడొక మొక్కామొలిస్తే, పండినవాడికి కాసిని పండాయ్; లేనివాడికి అదీ లేదు

వెంక : బెట్టపదునులో వేయకపొతే పసరపదున్నే వేయకపోయారూ. ఎవరొద్దన్నారు ?

రామి : వద్దని ఎందుకనాలి ? కట్టిన అరకల్ని ఊడదీయించి, ఆ పదునున్న నాలుగురోజులూ దొరగారి పొలం దున్నించుకున్నారు. చాలదూ !

వెంక : ఏమిటీ సోది ? ఇన్నిటికీ కడ్తారా ? చెంబూ, తప్పాలా బైటేయించాలా ?

వీరా : ముందు నిరుడు వసూలుచేసిన మా లెవీడబ్బు మా కివ్వండి ; ఈ యేటి సంగతి తర్వాత చూద్దాం.

వెంక : ఆ డబ్బు ఇన్నాళ్ళుందా ఏమిటి ? అప్పుడే ఇచ్చాం వార్ ఫండుకి.

సుభాన్ : ఎవర్ని అడిగి ఇచ్చారు.

వెంక : నిన్నడిగి ఇచ్చేదేమిటోయ్ ! కావాలంటే, పోయి పంచాయితీ దారుల్ని కనుక్కో.

వీరా : అది మా డబ్బు. పంచాయతీదార్లెవరు దాన్ని ఖర్చుపెట్టడానికి ?

రామి : ఐతే ఇంకేం, అత్త సొమ్ము అల్లుడు దానం జేశాడన్నమాట !

వెంక : ఎవడో ఒకడు చేశాడు; పోయి సర్కారు నడుగు.

వీరా : సర్కారు నడిగేదానికి, ఇక్కడదాకా రావడ మెందుకు ? పదండి పోదాం.

[వీరారెడ్డితోపాటు అంతా బయల్దేరబోతారు]

వెంక : ఏం, అయితే మీరు లెవీ ఇవ్వరన్నమాటేగా ?

వీరా : ముందు ఆరువందల యకరాలున్న మీరు గట్టండి.

వెంక : (కోపంగా దిగ్గున లేచి) ఏమిటీ ?

సుభాన్ ; ఏమిటా ? ఆరువందల ఎకరాలున్న మీరూ, ఇరవై వేల ఎకరాలున్న మీ దొరగారూ ముందు గట్టండి. తర్వాత మమ్మల్ని అడగండి.

వెంక : మా ఇష్టం కడతాం, కట్టం, మీ రెవళ్ళురా అడగటానికి ?

వీరా : మాటలు కాస్త జాగ్రత్తగా రానీ !

మస్తాన్ : ఏయ్ (అంటూ వీరారెడ్డి మీదకుపోతాడు)

సుభాన్ : ఖబడ్దార్ !

[మస్తాన్ చటుక్కున ఆగిపోతాడు. వెంకట్రావు తెల్ల మొగం వేసి వెనక్కి రెండడుగు లేస్తాడు]

[తెరపడుతుంది]

3

వీరా రెడ్డి యిల్లు

[వీరారెడ్డి చెల్లెలు కమల ఉయ్యాలతొట్టి నూపుతూ, పాడుతూ వుంటుంది.]

జోజో సుందరరూపా
జోజో మా కులదీపా ॥జోజో॥

బాలచంద్రుని రీతి రణమున
వైరిమూకల సుగ్గుజేసే
భారమున్నది వీరపుత్రా ॥జోజో॥

నీదు తెలుగు జాతి నణచు
నీచు లందరి పారద్రోలి
శాశ్వతంబగు ప్రజల రాజ్యం
స్థాపనా చేయాలి నీవే ॥జోజో॥

[పాట పూర్తి అవుతూ వుండగానే వీరారెడ్డి భార్య సీతమ్మ ప్రవేశిస్తుంది.]

సీత : ఈ పిచ్చి పాటలు పాడమంటే యిక కూడూ నీళ్ళూ యేం అక్కరలా.

కమల: ఏం ? నీ కీ పాట ఏమీ బాగుండలేదా వదినా ?

సీత : ఆ బాగూ ఓగూ మీ అన్నా చెల్లెలికీ తెలియాలి. నాకేం తెలుస్తుం దిలే అమ్మా !

[వీరారెడ్డి ప్రవేశం]

కమల: (లేనికోపాన్ని నటిస్తూ) ఎమిటయ్యా, నాకీ పిచ్చి పాటలన్నీ నేర్పావ్.

వీరా : పిచ్చిపాటలూ! పిచ్చిపాట లేమిటి?

కమల: వదిన అంటల్లా? పిచ్చియన్నీ నాకు నేర్పి, మంచి పాటలన్నీ వదినకు నేర్పుకున్నావేం?

సీత : చాల్లే ఊరుకో.........ఈ పిల్లకి మరీ పెద్దా చిన్నా లేకుండా బోయింది.

కమల: ఏం అన్నయ్యా! నేర్పవ్ నాకుకూడా?

వీరా : నేను నేర్పడమెందుకు? వదిన్నే నేర్పమను.

కమల: (జాలిగా బతిమాలుతూ) వదినా, నేర్పవ్?

సీత : నోరుముయ్ గాలిపిల్లా.

కమల: నీవే నేర్పకపోతే ఆగుతుందనుకున్నావేం? రోజూ నీవు పాడేటప్పుడు నేను వింటల్లా.

వీరా : అయితే యింకేం పాడు.

[కమలను పాడవద్దని సీతమ్మ మొగం చిట్లిస్తూ వేలు చూపుతుంది]

కమల: (వదినవంక చూస్తూ, నవ్వుతూ ఉయ్యాల నూపుతూ)

జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుందా
రార పరమానంద రామగోవిందా॥

సీత : నోరుమూస్తావా? లేదా? అసలు నిన్ను.............

[అంటూ మీది కెళుతుంది; కమల గంతులు వేసుకుంటూ వదినకు దొరకకుండా ఉయ్యాలచుట్టూ తిరుగుతూ పాడుతూనే వుంటుంది, వీరారెడ్డి పక పక నవ్వుతూ వుంటాడు. పాట అయిపోగానే కమల నవ్వుకుంటూ అన్నచాటున చేరుతుంది.]

సీత : మీరుగాదూ, అసలు ఆపిల్లకింత అలుసిచ్చింది. ఎక్కడికి పోతుందిలే మీచాలు.

వీరా : మా అమ్మాయికి మాచాలురాక మీచాలు వస్తుందా?

సీత : కనబడతానే ఉందిగా వాదగొండిచాలు.

కమల : (అన్నచాటున ఉండే) మాది వాదగొండి చాలయితే మరిమీదో?

సీత : అట్టాగే పేలుతా ఉండు, అన్నని అవతలకి పోనీ, చెప్పుతా నీపని.

కమల : కొడ్తావా? కొ డ్తే అబ్బాయి నెత్తుకోనుగా !

సీత : ఎత్తుకోకపోతే నీ పున్నెమాయెలే, అబ్బాయికి నీ బుద్ధీ నీ అన్న బుద్ధీ అబ్బకుండా ఉంటే అంతేచాలు.

కమల : మీ అన్న బుద్ధి రావాలా ?

సీత : మా అన్నబుద్దేవస్తే బాగానే బతికిపోతాడు.

కమల : ఇక రాకరాక మీదాలే రావాలమ్మా.

సీత : (నవ్వుతూ) ఏం ? మాచాలువస్తే నీ కూతురు నివ్వవా మా అబ్బాయికి ? సరే ఇవ్వకపోతే మాల్లే.

కమల : (సిగ్గుతో తలవంచుకొని) ఏ ఫో. నీ కెప్పు డీమాటలే !

(అంటూ లోపలి కెళ్ళిపోతుంది)

(సీతమ్మ, వీరారెడ్డి నవ్వుతూ కమలవైపు చూస్తూవుంటారు.)

సీత : అచ్చంగా అత్తయ్యనడకే.

వీరా :అవును. అంతా మా అమ్మే.

సీత : అందుకనే అమ్మకోరిక తీర్చారుగా.

వీరా : ఏం ?

సీత : ఇంకా ఏమంట ఏం ? అమ్మాయిపెండ్లి కండ్లతో చూడాలని పాపం ఎంతో మొత్తుకుంది ఆమె. విన్నారూ మీరు ?

వీరా : మా అమ్మ చచ్చిపోయేటప్పటికి దానికి పదేండ్లన్నాలేవు. అప్పుడే ఏం పెళ్ళి ?

సీత : ఇంకా నయం ? అమ్మాయి కప్పటికి పదేళ్ళన్నా ఉన్నాయి. నా పెళ్ళి నాటికి నా కారేళ్ళేగా !

వీరా ! అందుకనే ఊరుకున్నావ్. లేకపోతే ఈ దేశాలు పట్టుకుని తిరిగే వాణ్ణి చేసుకునే దానివేనా ?

సీత : చాల్లెండి ! ఏంటా మాటలు ? ఆడకాడికి మరీ చిన్నపిల్లలై పోతున్నారే ?

వీరా : ఏముంది ? ఉన్నమాట అన్నాను.

సీత : మాటలు కేమొచ్చె ఇప్పుడైతే మీరు పట్టుకి చేసుకునే వాళ్ళాఏమిటి, ఈ చదువురాని పిల్లని ! ఎవళ్ళ అదృష్టం ఎవళ్ళు దప్పిస్తారు ?

వీరా : అట్టే జూస్తే నీకూ్కడ మా అమ్మకి బట్టిన చాదస్తమే పట్టినట్టుంది.

సీత : మీ కట్టాగే కనపడుతుంది లెండి. అమ్మాయికంటె ఏడెనకాల బుట్టిన పిల్లలందరికీ పెళ్ళిళ్ళయినాయి. ఎంకమ్మ వదినగారి పెద్దమ్మాయి మన కమల తోటిదిగాదూ ? దాని కొక కూతురు.... మళ్ళీ ఇప్పుడు....

వీరా : (నవ్వుతూ) ఓహో కమలకు పెళ్ళిచేసి త్వరగా కోడల్ని చూచు కోవాలని వుందన్న మాట నీకు.

సీత : చాల్లెద్దురూ మీ సరసం; కష్టం సుఖం ఏమీ ఆలోచించరు. ఇంతకూ మీ అమ్మే ఉంటే నా కీ చిక్కే ఉండదు.

వీరా : ఏం ? ఇప్పుడు వచ్చిన చిక్కేముంది.

సీత : ఎన్ని చెప్పినా పరాయి అమ్మ గన్న బిడ్డని, ఏ కాస్త లోపంవచ్చినా తలా ఒక మాట నన్నంటారు. మీకేం ? మొగాళ్ళు.

వీరా : (నవ్వుతూ) పిచ్చిదానా, నింద నీ కొస్తే ఒకటీ, నా కొస్తే ఒకటీనా ! ఇది తొందరపడితే అయ్యే పనా ? తగిన సంబంధం దొరకొద్దూ ?

సీత : దొరకడానికి అసలు మీ రాలోచిస్తేగా ? మీపనేమో, మీరేమోగాని, ఎక్కడ కెళ్ళినా అమ్మలక్కలంతా 'ఇంకా మీ ఆడబిడ్డ నెన్నాళ్లు అట్టిపెడతారమ్మా పెండ్లి చేయకుండా, ఆయనకి తెలియపోయినా, నీకన్నా తెలియదా ?' అనేవాళ్ళే. ఏం జేయను ? తలకాయ వంచుకొని బైటికి రావలసి వస్తావుంది.

వీరా : లోకులకేం, ఎన్నయినా అంటారు. అంతమాత్రాన మనం ఉలిక్కి పడితే ఎలా ? సరే, ఈయేడు తప్పకుండా చేద్దాంలే.

సీత : మరి ఎక్కడన్నా మాట్లాడారా ?

విరా : ఆఁ. హుజూర్ నగర్‌లో.

సీత : ఎన్నేళ్ళుంటాయి అబ్బాయికి ? ఆస్తి ఏమన్నా ఉందా !

వీరా : ఆఁ. తిండికీ, గుడ్డకీ ఏం లోపం ఉండదులే. కుర్రాడు ఖమ్మంలో చదువుతున్నాడు.

సీత : ఎట్టా వుంటాడు,

వీరా : అమ్మాయికంటే ఒక చాయ తరుగనేకాని, కుర్రాడికేం బాగానే వుంటాడు.

సీత : దానిపాడుగాను, చాయకేం వచ్చేలెండి, కొరుక్కు తింటామా. ముక్కూ, మొగం సరిగ్గా ఉండాలిగాని, మాగమాసంలో మంచి లగ్గా లుండయ్యేంటగా ?

వీరా : అందాకా ఏందుకు ? ఆ కుర్రాడు పదిరోజుల్లో ఇక్కడికే వస్తాడు.

సీత : అప్పుడే ఇక్కడ కెట్టా వస్తాడండి; మీదంతా మరీ విడ్డూరం.

వీరా : ఇక్కడే అన్నీ మాట్లాడవచ్చు రమ్మన్నాను. పనిలో పని; అమ్మాయిని అబ్బాయి చూడొచ్చు. అబ్బాయిని మీరూ చూడొచ్చు.

సీత : అదేంటండీ పెండ్లికొడుకేవచ్చి మాట్లాడుకోవడ మేమిటి ? వాళ్ళ తరపున పెద్దాళ్ళెవళ్ళూ లేరూ ?

వీరా : ఇది వెనుకటి కాలం గాదు. ఇప్పుడు పెళ్ళిళ్ళంతేలే.

సీత : అవునులే మీ కొక ఆచారం ఉందిగాబట్టి ఇది లేదనా ? సరే ఇది కూడా మీ ఇష్టం వచ్చినట్టే కానియ్యండి.ఎట్టాగో ఒకట్టా ముందా మూడుముళ్ళు పడితే తర్వాత చూద్దాం.

వీరా : ఇందాకా వచ్చినాక ఇంకా ఆగుతుందా ? మాఘమాసంలో కాక పోతే చైత్రమాసంలో అవుతుంది.

సీత : ఇంకా నయం చైత్ర మంటారు, వైశాఖ మంటారు. ఆ పిల్ల నెత్తిన ముందా చిట్టెడు గింజలు పడేదాకా నాకేం తోచదు.

వీరా : ఏం ?

సీత : ఇంకా ఏమంటా రేమిటి ? మొన్న తిరుణాల్లో ఆ సచ్చినాళ్ళు వెంటబడిన పట్టానికి మన రామయ్యే లేకపోతే మా బతుకే మయ్యేది ! నాకు మొదటినుంచీ భయంగానే ఉంది. అందుకనే 'పెండ్లిగాని పిల్లని తీసుకొని తిరణాలకు నే నెందుకండీ' అని గోలపెట్టా. వినిపించుకుంటేగా ?

వీరా : ఆ వెధవలకి జడిసి ఇంట్లోనే కూర్చుంటామా, ఎక్కడికీ వెళ్ళకుండా ?

సీత : ఏం జేస్తాం కూచోక. దుష్టుడికి దూరంగా ఉండమన్నారు పెద్దలు.

వీరా : ఎక్కడుంటావ్ దూరంగా. లొంగినకొద్దీ మరీ నెత్తి కెక్కుతారు.

ఆ గాడిద లింటిమీద మాత్రం వచ్చి పడగూడదా? ఇలాంటి వెన్ని జరగలా ఇదివరకీ పూళ్ళో.

సీత : ఎందుకు జరగలా? ఆ పాపిష్టోళ్ళు ఎంతపని అయినా చేస్తారు.

వీరా : అమ్మాయికంటే ఇవ్వాళ గబగబా పెళ్ళిజేసి బైటకి పంపించామే అనుకో, రేపు నీ జోలికే వస్తారు. అప్పుడైనా ఎదిరించక తప్పదుగా.

సీత : ఆకాడికొస్తే చావనన్నా చస్తాగాని ఆ సచ్చినోళ్ళకి చిక్కకేం?

వీరా : చచ్చి ఎవర్ని సాధిస్తావ్. ఎదిరించి వాళ్ళకి తగిన బుద్ధి జెప్పాలి గాని.

సీత : ఏం ఎదిరిస్తాం ఆడోళ్ళం?

వీరా : మీరు తల్చుకుంటే ఈ రౌడీలొక లెక్కా? మొన్న మల్లారెడ్డి గూడెంలో ఏం జరిగింది? మిలటరీ వచ్చి ముట్టడేస్తే ఊరంతా కలిసి ఎదిరించారు ముఖ్యంగా స్త్రీలుకూడా ప్రాణానికి తెగించి ముందు నుంచుని పోట్లాడారు. అనేకమంది తుపాకీ కాల్పులకు గురి అయ్యారు.

సీత : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి? ఆడోళ్ళుకూడా పోట్లాడారా?

వీరా : ఆఁ పోట్లాడి ముగ్గురు చచ్చిపోయారుకూడా.

సీత : ఆఁ ఎంత ధైర్యం చేశారు.

వీరా : ఏం? నీవుమాత్రం చెయ్యావ్? మొన్న తిరణాల దగ్గిర సమయానికి రామిరెడ్డి ఉండడనుకో; అప్పుడు నీవేం చేసేదానివి? అమ్మాయిని అల్లరిచేస్తూ ఉంటే చూస్తూ ఊరుకునే దానివా?

సీత : నా బొందిలో ఊపిరుండగా అమ్మాయిమీద చేయి బడనిస్తానా?

వీరా : షెభాస్! ఎప్పటికైనా అంతే అనుకో. మీ అంతట మీరు నిలబడాలిగాని ఒకళ్ళమీద ఎందాక ఆధారపడతారు?

సీత : ఎందుకు నిలబడం? మీతోపాటే మేం.

వీరా : అయితే ఇంకేం? నీవుకూడా సంఘంలో జేరు. కమలా! కమలా! (కమల లోపలనుంచి "ఆఁ" అంటూ వస్తుంది) సంచిలో సభ్యత్వం పుస్తకం ఉందిగాని తీసుకురా. మీ వదిన సంఘంలో చేరుతుంది.

కమల: (ఆశ్చర్యంగా) మా వదినా ? (సీతమ్మవైపు చూచి) ఏం వదినా ?

[సీతమ్మ నవ్వుతుంది]

వీరా : ఊఁ. (కమలను పుస్తకం తెమ్మని సైగ జేస్తాడు. కమల రివ్వున లోనికి పరుగెత్తి పుస్తకం తెచ్చి వీరారెడ్డి చేతికిస్తుంది. వీరారెడ్డి పుస్తకంలో సీతమ్మ పేరూ, వగైరా రాస్తుంటాడు.)

కమల: ఏం వదినా, సంఘంలో చేరగానే సరిపోదు. నాతోపాటు నీవు కూడా మనాళ్ళందరినీ సంఘంలో చేర్పించాలమ్మా !

సీత : (వీరారెడ్డి వంకజూచి నవ్వుతూ) చేర్పించక తప్పుతుందా ? సంగంలో జేరాక, సంగం పెద్ద జెప్పినమాట వినాలిగా మరి.

[వీరారెడ్డి నవ్వుతూ, పుస్తకం కమల చేతికిస్తూ వదినచేత వేలుముద్ర వేయించమని సైగజేస్తాడు. కమల వదినచేత వేలుముద్ర వేయించి, హుషారుగా పుస్తకం పై కెగరేస్తూ పాట పాడుతుంది.]

ఓ మాతా....ఓ భారతమాతా
కదనభూమి కురక నేడె
కదిలినాము ఓహో మాతా ॥ఓ మాతా॥
వదలుమమ్మ నీదు చింత కదలీ నా మిదే
గదిమి అరుల గూల్చెదమమ్మా
ఝాన్సీలక్ష్మి రుద్రమాంబ
శౌర్యపటిమ చాట నిదే
కదలినాము ఓహో మాత ॥ఓ మాతా॥

కమల : (పాట అయిపోవడంతోనే వదినను కౌగలించుకొని) నీవు కూడా పాడాలమ్మా ఇక సంఘం పాటలు.

[దాదా ప్రవేశం]

సీత : (కమల తలమీద చేయివేసి నిమురుతూ) నేనేం పాడతానే; నాకు రావుగా.

కమల: నేను నేర్పుతానుగా.

దాదా : (నవ్వుతూ) నేర్పమ్మా నేర్పు. ఆడబిడ్డ అర్ధమొగుడని ఊరికే అన్నారూ మరి.

సీత : ఏం నేర్పినా, రేపు వచ్చే మాగమాసందాకానేగా. పద, తల దువ్వతా.

దాదా : అదేంటమ్మాయ్, అట్టంటావ్?

సీత : అమ్మాయికి సంబంధం కుదిరింది దాదా! (వీరారెడ్డివంక జూచి) తమ్ముడు జెప్పకుండా ఉన్నాడంటలే.

[సీతమ్మ, కమల వెళ్ళిపోతారు.]

వీరా : అదే మొన్న నీకు జెప్పిన సంబంధమేలే. ఊళ్ళో కబుర్లేమిటి?

దాదా : ఏమున్నాయి! మరీ మా మస్తాన్‌కి పోయేకాలం వచ్చినట్టుంది.

వీరా : ఏం మళ్ళీ ఏమన్నా జేశాడా?

దాదా : వెనకటిమల్లే మళ్ళీ కోడిపెట్టల కోసం పోయి గూడెంమీద పడ్డాడు. వాళ్ళు నలుగురూ పోగై తలా ఒక తన్ను తన్నారు.

వీరా : మంచిపని జేశారు.

దాదా : ఇక అక్కడేం ఏడవలేక యింటికొచ్చి ఇదంతా సంగంవాళ్ళే చేశారని నిన్నూ నన్నూ సుభాన్నూ గలిపి నోటికొచ్చినట్లల్లా తిడతన్నాడు.

వీరా : అంతేలే, అంతకంటే అతను చేయగలిగేదేముంది?

దాదా : ఆ పెద్ద మనుషుల్ని ఎందుకు తిడతావని వాడి పెండ్లాం ఏదో కాస్త కలగజేసుకొంది. ఆ మోయిని ఆ పిల్లను పట్టుకొని పాపం చావచితక కొట్టాడు దరిద్రుడు.

వీరా : ఏమీ చేతగాని ఇలాంటి వెధవ లందరికి చివరికి పెండ్లాం లోకువ.

దాదా : అంతే. ఉరిమి ఉరిమి చివరకు మంగలం మీద పడ్డట్టుంది.

వీరా : అమ్మాయ్! కమలా! కాసిని మంచినీళ్ళు తీసుకురా అమ్మా!

[యల్లమంద ప్రవేశం. వంటిమీద అక్కడక్కడా సున్నంరాసి ఉంటుంది.]

దాదా : ఏం యల్లమందా, ఎట్టా వున్నావు?

యల్ల : (దెబ్బలు చూపెడుతూ) ఇట్టా ఉండా మత్తానయ్య దయవల్ల. (అంటూ ఉయ్యాల దగ్గిర కొచ్చి) ఏం చిన్న దొరా, నిద్దరో తుండావా?

సీత : (మంచినీళ్ళు తీసుకొస్తూ) లేపవాకు యల్లమందా, ఏడ్చి ఏడ్చి ఇప్పుడే పండుకున్నాడు.

[మంచినీళ్ళ గ్లాసు వీరారెడ్డి కందిస్తుంది. గ్లాసు నందుకొని వీరారెడ్డి మంచినీళ్ళు త్రాగుతూ ఉంటాడు. సీతమ్మ వెనక కమల కూడా ప్రవేశిస్తుంది.]

యల్ల : (నవ్వుతూ) ఇంకా రెండేళ్ళుపోతే మా సిన్న దొరకూడా సంగం పెడతడు.

వీరా : (నవ్వుతూ) ఏమిటి యల్లమందా ఈ అలవాటు? చిన్నప్పటినుంచే దొరా దొరా?

యల్ల : ముద్దుకు పిల్చుకుంటన్నలే అయ్యా.
వీరా : సరేగాని ఆ చేతిమీద దెబ్బ ఏమన్నా తగ్గిందా ?

యల్ల : (దెబ్బ జూపెడుతూ) అన్నీ తగ్గినయ్ గాని దీని దుంపదెగ ఇదె కాస్తి ఇంకా నొప్పిగా ఉంది.

సీత : ఏది యల్లమందా? (దగ్గిరకొచ్చి యల్లమంద చేతివైపు జూచి) అబ్బా! ఎంత కదుంగట్టింది! కమలా లోపలికెళ్ళి.... అదేమిటి!.... అదేనే....

కమల : అమృతాంజనమా ?

సీత : ఊఁ అదే, ఆ సీసే తీసుకురా (కమల లోపలి కెడుతుంది.)

యల్ల : (దాదావంక జూచి) ఏం లేదుగాని సిన్నయ్యా, ఒక బుద్ధితక్కువ పని జేసిన్నే.

దాదా : ఏం జేశావ్.

యల్ల : ఆ చుంచు ముట్టోడు నాచేత ఏలద్దించు కున్నడే.

కమల : (సీసా తీసుకొస్తూ) చుంచుముట్టోడెవడు?

యల్ల : ఉండాడులే, అమ్మా ఉండాడు. ఒక పిలకోడు.

వీరా : ఆ కాగితపు ముక్కతో ఆ పట్వారీ చేసి చచ్చేదేమీ లేదులే. భయంపడకు.

యల్ల : ఏమీ లేదుగంద!

[కమల చేతిలోనుంచి సీతమ్మ సీసా తీసుకొని యల్లమంద చేతికి రాయబోతుంది]

యల్ల : (అరచేయి జాపుతూ) వద్దులే అమ్మ వద్దులే: ఇట్ట బొయ్యి, నేను రాసుకుంటాలే.

వీరా : పర్వాలేదులే రాయనియ్ యల్లమందా. కాస్తి మెత్త బడుతుంది.

(సీతమ్మ రాస్తూ ఉంటుంది)

యల్ల : బంగారుతల్లి నూరేండ్లు బతుకమ్మ.

(రామిరెడ్డి, సుభాన్ ప్రవేశం)

దాదా : ఏమోయ్ సుభాన్! రోజూ నాకంటే ముందే వచ్చేవాళ్ళుగా ఇవాళ యింత వెనకమాల వచ్చారేం?

సుభాన్ : ఏముంది? రామిరెడ్డి గిత్త ఎటోపోతే, దానికోసం తిరుగు తున్నాం.

వీరా : ఏది, ఆ ఎల్లగిత్తా?

రామి : అదే.

దాదా : ఎటుపోయింది? ఏమన్నా జాడ తెలిసిందా?

సుభాన్ : ఆఁ ఆఁ!

వీరా : ఎక్కడుంది?

రామి : ఇంకా ఎక్కడుంటుంది? గడీలో!

దాదా : గడీలో! అక్కడ కెట్టాబోయింది?

వీరా : ఎలా బోతుంది, తోలుకుపోతే పోయి వుంటుంది?

రామి : చెరువుకి నీళ్ళకుబోతే, వాళ్ళ మందలో గలిపి తోలుకెళ్ళారు.

యల్ల : ఆ యెదవలకి అది అలివిగాకేం ? అవులె్రిసబడి అదే పోయి వుంటుంది.

సుభాన్ : వాళ్ళ దొడ్డికి పోవడంతోనే దివాణపు ముద్దరేసి, కొట్టంలో కట్టేసుకున్నారు.

సీత : ఎంత గోరకలి !

దాదా : (విచారంగా) ఏం గిత్త. అయిదు వందలంటే ఇయ్యాళ దాన్ని కళ్ళు మూసుకొని తోలుకెళతారు.

రామి : అయిదు వందలాయె, పది వందలాయె; ముందు కాడి కింద పడిందిగదా ! ఎట్ట జావాలంట !

వీరా : సరే, ఇవ్వాళ మీటింగులో దీన్ని గురించికూడా గట్టిగా ఆలోచిద్దాం: ఇలా తోలుకెళ్ళిన గిత్తలు మొత్తము ఎన్ని ఉన్నాయో ఇంటింటికి తిరిగి లెక్క తీద్దాం. కొత్త నీళ్ళతోపాటు పాత నీళ్ళుకూడా కొట్టుకురావాలి, అందాకా నా దగ్గర మిగులెద్దుందిగా. దాన్ని అడ్డంబెట్టి పని జరుపు.

రామి : పని జరుపుకోడానికేంగాని, దెబ్బలు తగిలిననాడు కూడా నా కింత కష్టమనిపించలేదు బావా. నా గిత్తల రెంటిని బండికడితే కన్ను మూసి కన్ను తెరిచేటప్పటికి పోయి పేటలో వాలేయి. మరీ దాని దుంపతెగ అది వంటిమీద చేయి వేయనిచ్చేదా? రేసు ! ఇవ్వాళ పళ్ళెంకాడ కూచుంటే నోట్లోకి ముద్ద బోలేదే.

దాదా : నిజమే అనుకో నాయనా. కన్నబిడ్డకంటె ఎనిమిక్కిలిగా చూసుకునే గిత్తపోయిందంటే ఎవళ్ళకైనా అట్టాగే ఉంటది.

సుభాన్ : వాడిరోజులు దగ్గరబడే, ఇయ్యాల దీన్ని తోలుకెళ్లాడు.

సీత : పాపిష్టిముండాకొడు కింకెన్ని జేస్తాడో !

కమల : చేయాలసిన పనులన్నీ ఇదివరకే చేశాడు.

వీరా : అవును. నిరుడుమట్టుకు నిరుడేంజేశాడు ! మన సుబ్బయ్యన్న గారి బీట్లో వాడి మందను దోలి అదేమిటంటే, ఇది నా బీడే అనలా ?

యల్ల : నిజమే, ఆడిమందమీద మెకం బడ.

దాదా : ఏం బీడు ! బీడంటే బీడా ! వరాల బీడు. అట్టాంటి బీడు మన ఊరిమొత్తానికే లేదు.

సుభాన్ : అందాకా ఎందుకు ? చెరువు లోతట్టు నాదే అని ఈ యేడు దున్ని పైరు వేయలా ?

యల్ల : అదేంది బాబూ, సరకారి పోరంబాకలకు కూడా కంప గొట్టి ఆకట్టుకొన్నాడుగా, నా గొ(్రెపిల్ల మెసలడానిక్కూడా వీల్లేకుండా జేసిండు. ఆ సరకారేడ జచ్చిందో !

వీరా : సర్కారే సరిఅయింది అయితే మన కీ తిప్పలే లేవు. అందుకనే మనం అసలు ఈ ప్రభుత్వమే పోవాలంటున్నాం.

యల్ల : అబ్బో ! అట్టంటే మన సుభానయకు కోపంరాదూ ?

రామి : ఎందుకు ?

యల్ల : నవాబుగారి పెత్తనం పోవడానికి సాయబు లొప్పుకోకేం ?

సుభాన్ : అసలు ముందు ఈ దేశముఖు పెత్తనం పోవడానికి యల్ల మంద ఒప్పుకుంటేగా !

యల్ల : అదేందయ్యో సుబానయ్యో, నేను ఒప్పుకోకపోవడమేంది ! ఆడు బోవాలిగాని, అమ్మోరుకి ఏటబోతునియ్యనూ !

వీరా : (నవ్వి) దేశముఖు కూడా మన మతవోడేగా యల్లమందా !

యల్ల : ఏందిబాబూ, నీవుకూడా అట్టా అంటావ్. మన్ని పీక్కు తినే వాడు ఎవడైతేం పోవలసిందే.

దాదా : మీ దేశముఖు మీ హిందువుల కెంత ఒరిగిస్తన్నాడో మా నవాబు మా సాయబుల క్కూడా అంతే ఒరిగిస్తన్నాడులే.

రామి : వా డొరిగించి చచ్చేదీలేదు; వీ డొరిగించి చచ్చేదీలేదు; ఇద్దరూ కలసి మన నెత్తురు తాగేవాళ్ళే !

సుభాన్ : అంతే. దొంగలు దొంగలు కలిసి ఊళ్లు పంచుకోవడమే.

యల్ల : ఎట్టయినా అసలు నవాబు మన దేశముఖంటోడు గాదంటలే. ఆయన చాలా మంచోడంట !

కమల : అలాగే ఉంటుంది; దూరపుకొండలు నునుపు. ఈ జరిగే దుర్మార్గాలన్నీ ఆయనకు తెలియకుండానే జరుగుతున్నాయా ? ఆకునూరులో ఏం జరిగింది ? మాచిరెడ్డిపల్లిలో ఏం జరిగింది ?

యల్ల : ఓఁ అమ్మాయికి చాలా పెద్ద పెద్ద సంగతులు తెలుసునే.

సీత : తెలియడ మేమిటి ? వాటిమీద ఒక పాటకూడా పాడతంది.

యల్ల : ఏందీ ! పాట, పాడమ్మా పాడు.

కమల : పాటలే దేమీలేదు. వట్టిదేలే యల్లమందా (అంటూ సిగ్గుతో కొంచెం తలవంచుకుంటుంది.)

దాదా : మా సీతమ్మ నోటినుంచి అబద్ధం రాకేం । పాడమ్మా పాడు.

వీరా : ఊఁ పాడు, ఇక ఎలాగైనా నీకు తప్పలేదు.

కమల : ఒక్కదాన్నే పాడితే ఏమీ బాగుండదు.

సీత : అయితే ఇంకేం. ఎవరొద్దన్నారు ? అన్నాచెల్లెలూ కలిసే పాడండి.

[వీరారెడ్డి, కమల కలిసి పాడుతూంటారు.]

నరకకూప మీ క్రూర నిరంకుశ
నైజాముపాలన రైతా ॥
కరకర పేదల గొంతులుకోసే
కసాయిపాలన రైతా ॥
కళలకు సిరులకు నిలయమైన
ఈ తెలంగాణ నో రైతా ॥
మలమల మాడ్చుచు వల్లకాడుగా
మార్చె ప్రభుత్వము రైతా ॥
మాన రక్షణకు ప్రాణమిచ్చు మన
మహిళామణులకు రైతా ॥
మానభంగమా ! చిత్రహింసలా
మన కట్టెదుటనె రైతా ॥

నలుబది మందిని ఆకునూరు నా
నడిబజారులో రైతా॥
ఖలు లీ నైజాం పోలీస్ మృగములు
కట్టి చెరచిరో రైతా॥
ఏకవస్త్రలని గర్భిణి స్త్రీలని
ఎంచరై రిగా రైతా॥
లోకములో ఈ హింసలు రాక్షసి
మూకలు చేసెన రైతా॥
కైదునిబెట్టి వలువల విప్పి
కారము గొట్టిరి రైతా॥
లేదింతకు మించిన యమలోకము
లేదు లేదురా రైతా॥
ఎందుకురా నికృష్టజీవితం
ఎందుకురా రైతా॥
అందరు కలిసి ఎదిరించాలిదె
ముందుకు రారా రైతా॥

(పాట వింటూఉన్నంతసేపూ అందరి కండ్లవెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి)

దాదా : (విచారంగా వీరారెడ్డితో) ఏం బాబూ, ఇదంతా నిజమేనా !

రామి : నిజమేనా ఏమిటి ! ఇదంతా నా కండ్లారా చూస్తేను. ఏం వీరారెడ్డి బావా, ఏదో ఉత్తరం ఇచ్చి రమ్మని ఆయాళ నీవు నన్ను ఆకునూరు బంపలా? అప్పుడామె ఎవరోవచ్చి....ఆఁ ఏమిటీ ఆమె పేరు....

కమల : ఎవరు, పద్మజానాయుడా ?

రామి : ఆఁ ఆఁ ఆమెగారే ఒక్కొక్కళ్ళు ఆమె గారి దగ్గర కొచ్చి తమ చెరలు చెప్పుకుంటుంటే నా కడుపు తరుక్కుపోయిందనుకో.

దాదా : (వీరారెడ్డితో) ఎవరు బాబూ ఆ మా తల్లి.

సుభాన్ : సరోజినీదేవి కూతురు.

సీత : ఆమెదేవ్వూరు ?

వీరా : మన హైదరాబాదే సరోజినీ దేవి అంటే సామాన్యురాలు గాదు. కాంగ్రెసులో గొప్ప నాయకురాలు.

యల్ల : కాంగిరేసేంది బాబూ !

వీరా : ఇక్కడ మన ఆంధ్ర మహాసభలాగే దేశంలో అదొక పెద్దసంఘం ఎప్పుడన్నా గాంధీగారి పేరు విన్నావూ !

యల్ల : గ్యాంధీగారా ! గ్యాంధీగారి పేరు యినకపోవడమేంది. ఆయనేగా. (అంటూ గోడకు తగిలించి వున్న గాంధీ ఫోటోను చూపిస్తాడు.)

సుభాన్ : ఊఁ ఆయనే. ఆ సంఘానికి నాయకుడాయనగారే.

దాదా : ఇట్టాంటి పెద్దలుండగానే ఇంతంత ఘోరాలు చేస్తున్నారు.

వీరా : ఎందుకు జేయరు. పటేల్లాంటి వాళ్ళు కూడా ఈ రాజులతో నవాబులతో రాజీ పడుతూ ఉంటే ?

యల్ల : ఏందీ పటేలా ? ఏ పటేల్ ?

కమల : సర్దార్ పటేల్.

యల్ల : ఓసోసీ ! అయితే ఆయన ఈ పటేళ్ళందరి తలదన్నినోడన్న మాట !

సుభాన్ : అదిగాదు యల్లమందా. ఆయన మన పటేళ్ళాంటి వాడుగాదు; పెద్ద కాంగ్రెసు నాయకుడు.

యల్ల : ఎంత కాంగిరేసు అయితే మట్టుకి ఈ పటేళ్ళ నెట్టా నమ్మ్తా వయ్యా ? మీరు లచ్చ జెప్పండి నేను మట్టుకి పటేల్ నెవణ్ణీ నమ్మను.

వీరా : (నవ్వుతూ) సరే ఇప్పుడు నీకు తెలియదులే ఈ గొడవ. పోనీ దీన్ని గురించి రేపు తీరికగా చెపుతానులే.

[మంగలి రాముడు ప్రవేశం]

వీరా : ఏమిటి రాముడూ ఇలా వచ్చావ్.

రామి : ఏం దొర పంపించాడా మమ్మల్ని తీసుకురమ్మని.

రాముడు : లేదు బాబూ !

కమల : మీ కోసం గాదులే. మళ్ళీ యల్లమందను తీసుకరమ్మని పంపించి ఉంటాడు.

యల్ల : ఆఁ నా కోసమే. ఇంకా నేను గడీ కెల్లకేం ! (రాముడితో) ఏమైనా సరే నేను రాను పో అళ, చెప్పుకో పొయ్యి.

(అందరూ నవ్వుతూ వుంటారు)

వీరా : అసలు విషయ మేమిటో చెప్పనియ్. ఎందుకప్పుడే తొందర పడడం ?

దాదా : (రాముణ్ణి జూసి) ఏమిటి పని ?

(చెప్పడానికి రాముడు సందేహిస్తూ ఉంటాడు)

వీరా : సందేహిస్తా వెందుకు ? చెప్పు.

రాముడు : ఏం లేదుబాబూ, నేనుకూడా....(అందరి ముఖాలవైపు చూస్తూ ఉంటాడు)

వీరా : చెప్పు. ఫర్వాలేదులే చెప్పు.

రాముడు : నేను కూడా సంగం పడదామనుకున్నా దొరా !

దాదా : ఈ మాట చెప్పడానికి ఇంత భయపడతావేం ?

రాముడు : ఈ సంగతి మల్లా దొరకు తెలిస్తే నిలువునా పాణం దీస్తాడు.

రామి : నీవు మా సంఘంలో ఎట్లా జేర్తావ్ ?

వీరా : అదేమిటి రామిరెడ్డీ ఎందుకు జేరగూడదు ? అతనుమాత్రం మనలాంటి బీదోడు గాదా ?

సీత : అయితేం, దేశముఖు మనిషిగా ?

వీరా : అలా అనుకుంటే మన మంతా ఎవరం ? దేశముఖ్ మనుషులం గాదా ? అతను దేశముఖ్ ఇంట్లో చాకిరిజేస్తున్నాడు. మనం బైట పొలంమీద పండించి వాడింట్లో బోస్తున్నాం. అంతే తేడా.

దాదా : బాగా పారజూస్తే అంతేలే ఏముంది తేడా ?

యల్ల : ఈ మంగలాయన జేరతానంటే మట్టుకు దొర ఊరుకోవద్దూ.

సుభాన్ : ఏమయ్యా రాములూ, బాగా ఆలోచించుకున్నావా ? ముందు చాలా చిక్కులొస్తాయ్.

సీత : ఇంకా ఆలోచించుకునేదేముంది ! ఈ సంగతి దొరకితెలిస్తే నీ కా సినౌకరీ ఊడిపోతుంది.

రాముడు : పోతేపోయిందిలే అమ్మా, నా పీడా వదులుద్ది. ఈ నౌకరీ ఉండిమట్టుకు నా కొరిగించే దేముంది ? పొద్దస్తమానం ఆయ నింట్లో అరవశాకిరీ సేయడమేగా ?

కమల : ఏం ? మీ మంగళ్ళకేదో కొంత మాన్యముండాలిగా :

రాముడు : (విచారంగా) అదేవుంటే లేందేమిటమ్మా. ఎట్టో ఒకట్టా బతికేవాళ్ళం.

దాదా : ఆ మాన్యం కాస్తీ అప్పుడే లాక్కున్నాడుగా !

రాముడు : అయిదేళ్ళకింద ఎన్నడో నా పెళ్ళికి పాతిక రూపా లిచ్చిండు. వడ్డీతో వంద దాటిందనీ నిరుడు ఆ కాస్తిగడ్డా లాక్కున్నాడు.

వీరా : ఇందులో ఆశ్చర్యమేముంది ? ఇది మామూలుగా జరిగేదేగా ?

దాదా : ఈ ఊళ్ళో పనిపాటలోళ్ళ మాన్యాలెవళ్ళయ్ మిగిలాయి ?

యల్ల : మాన్నాలేనా ? బంచరాయికూడా నాదే అని లాక్కున్నాడుగా.

వీరా : తాతలనాటినుంచి కాపురముండే కొంపల్లోనుంచి లేవగొడితే దిక్కులేదుగాని, ఇవి ఒక లెక్కా ? వాములుదినే స్వాములకి పచ్చగడ్డి ప్రసాదం ? ఇలాంటి వెన్ని లాక్కోందే వాడికి ఇరవై వేల ఎకరం అయింది ?

సీత : సరే. పాపం, ముందా రాముణ్ని సంగంలో జేర్చుకోండి.
వీరా : ఏం దాదా, చేర్చుకుందామా ?
దాదా : నీ యిష్టం నాయనా! ఆ మంచీ, చెడ్డా అంతా నీకే తెలుసు.
రామి : ఏంరా రాముడూ, సంగంలో జేర్చుకుంటే ఇక దివాణంలోకి పోకుండా వుంటావా ?
వీరా : ఏం పోతే ?
రామి : ఏం పోతేనా ? రెండావుల దూడలాగా అక్కడా, ఇక్కడా ఎట్ట కుదురుద్ది ? ఉంటే సంగంలోనన్నా వుండాలి, లేకపోతే దివాణంలోనన్నా వుండాలి.
రాముడు: ఇదంతా ఎందుకు బాబు; అసలు మీరు పొమ్మన్నా నే నాడకు బోను.
సుభాన్ : ఏం, ఎందుకని ?
రాముడు : ఏం జెప్పను బాబు నా గోడు; కొడుకు బుట్టి ఏడాది అయింది. ఇంతవరకు వాణ్ని ఎత్తుకొని ఎరగను.
సీత : అదేంటి రాముడూ, అట్టంటావ్!
రాముడు : ఏముంది తల్లీ. కోడిగూసినప్పుడనగా లేసి సద్దిదాగి, గడీకి బోతా. ఆ పోయిన పోవటం మళ్ళీ నడిజాముకిగాని కొంపకు జేరను. ఇంకా వాణ్ని నే నెత్తుకునే దెప్పుడమ్మా ?
సీత : నిజమే పాపం, నీ వెళ్ళేటప్పటికి లేవడు, మళ్ళీ నీవు తిరిగి వచ్చేటప్పటికి నిద్రబోతావుంటాడు. అంతేనా ?
రాముడు : అంతేనమ్మా, అంతే.
కమల : నడిజాందాకా అక్కడేం జేస్తావ్ రాముడూ ?
రాముడు : ఒకపనా ? ఎల్లినకాడనుంచి బారెడు పొద్దెక్కేదాకా పక్కలు తీయడం, మంచాలెత్తడం, ఆ లంకంత కొంప ఊడ్చి ఎత్తిపోయడం సరిబోద్ది. పగలు పొద్దాకా ఆయన సేవ జేయాలిగా ? మళ్ళీ సందకనువూడవడం, కందిళ్ళు (లాంతర్లు) తుడవడం, మల్లీ పక్కలేసి ఆయన నిద్దరోయిందాగా కాళ్ళు బిసికి- అప్పుడు

బయటపడాలి. ఇంతజేసినా, ఏరోజూ కారోజు చీవాట్లూ, చెప్పు దెబ్బలూ తప్పవ్.

యల్ల : ఓసోసి. ఆపేజూస్తే; నీకంటే నేనే కాత్తి మెరుగన్నమాట!

రాముడు : నీకేమయ్యా, మారాజువి. ఎల్లిననాడు గొర్రెలకాడి కెల్తావ్, లేనినాడు ఆయిగా గొంగళి ముసుగెట్టి పండుతావ్.

యల్ల : టుర్ర్,కీ....

రామి : అదేంటి నీ బొంద!

యల్ల : లేకపోతే ఏంది? నేను మారాజునంట! మారాజుని. ఒకనాడు జీవాలెమ్మ చెల్లమను తెలుత్తుంది, మంగలాయన సంగతి.

(అంతా నవ్వుతారు)

సుభాన్ : బీదోళ్ళకి కష్టాలకేంతక్కువలే. కాస్తికూస్తి తేడాకేంగానీ అందరి పనీ అలాగే వుంది.

వీరా : అవును. అందుకోసమే మన మందరం గలిసి సంఘం బెట్టుకుంది. మనసంఘం ఎంత త్వరగాబలపడితే అంత త్వరగా మన మీ కష్టాల నుంచి గట్టెక్కుతాం. సరే, రాముడూ! యిప్పుడు మేం మీటింగుకు పోతున్నాం గాని, రేపు ప్రొద్దున్నేరా! సంఘంలో చేరుదువుగాని.

రాముడు : సిత్తం దొరా, మీ బానిచోణ్ణి.

వీరా : అలా అనగూడదు. మన సంఘంలో దొరలూ - బానిసలూ అంటూ ఉండరు. అందరం సమానమే! అంతా అన్నదమ్ముల్లాగా వుండాలి.

రాముడు : సిత్తం దొరా! (నాలిక కొరుక్కుని) సిత్తం బాబూ! వత్తానండి.

(దండంబెట్టి వెళ్ళబోతూ ఉంటాడు)

వీరా : ఇదిగో రాముడూ! దివాణప్పనికి వెళుతూనే వుండు; ఎందుకయినా మంచిది.

రాముడు : అట్నేలే బాబూ! (నాలుగడుగు లేసి, వెనక్కి తిరిగి, మళ్ళీ వీరారెడ్డి దగ్గర కొచ్చి ఈ సందట్లో అసలుమాట మర్చి

పొయ్యా. ఇయ్యాల దొరగారూ, పట్వారీ కలిసి కచ్చడపు బండ్లు కట్టుకొని నల్లగొండ బోయిర్రనండీ ! ఆడనుంచి దొర పట్నంకూడా పోతడంట ! (అందరూ ఆలోచిస్తూ వుంటారు)

దాదా : ఎందు కెళ్ళినట్టబ్బా !

రాముడు : రాతిరి చానా పొద్దోయిందాకా ఇద్ద రేందో గుసగుస లాడిర్రు !

సుభాన్ : ఏమన్నా దొంగకేసులు పెడతాడేమో, మనమీద.

వీరా : (ఆలోచిస్తూ) సరే రాముడూ, నీవు పద ! మరేం ఫర్వాలేదు.
(రాముడు దండంబెట్టి వెళ్ళిపోతాడు)

రామి : (రాముడు పోయిందాకా అతనివైపు చూస్తూ) ఏమో, వీణ్ణిక్కడికి జేరనివ్వడం నా కనుమానంగానే వుంది.

వీరా : ఏమిటి అనుమానం ? అతన్ని సంఘంలో జేర్చుకోడం తప్పనా నీ ఉద్దేశం ? అలాంటి బీదోళ్ళని జేర్చుకోకపోతే, ఇంకెవర్ని జేర్చుకుంటావ్. నీకంటె, నాకంటే అతనికేం తక్కువ కష్టాల్లేవు.

రామి : ఎన్ని జెప్పినా అతను దివాణప్పురుగు. ఇక్కడ సంగతులన్నీ మూటగట్టుకెళ్ళి అక్కడ జెప్పితే....

సుభాన్ : ఏం చెప్తే, మనకేం భయం ? మన మేమన్నా, దొంగేడ్పు ఏడుస్తున్నామా ? చేయదల్చుకున్న దేదో బంద పగలగొట్టినట్లు మనం బజార్లోనే చెప్పి చేస్తున్నాం.

దాదా : అట్టాంటి బీదోణ్ణికూడా అనుమానిస్తే మనసంఘం ఎట్టా బలపడతది రామిరెడ్డీ. కాకపోతే నాలుగు రోజులు కాస్త కనిపెట్టి ఉందాం.

సీత : ఎంత దివాణంలో ఉన్నా, మొదటినుంచీ రాముడు కాస్త మెత్తముండాకొడుకే. అంత మోసం జేస్తాడనుకోను.

కమల : చేస్తే ఒకరోజు చేస్తాడు, రెండురోజులు చేస్తాడు, తర్వాత ఎక్కడికి బోతాడు?

యల్ల : ఏడకి బోతడు. అంతేలే బుల్లెమ్మా. మేక అయిందీ, మెకం అయిందీ నాలుగడుగు లేపేటప్పటికి అదే తేలుద్ది. పదండి పోదాం మీటింగుకి.

వీరా : సరే పదండి పోదాం. బోలో ఆంధ్రమహాసభకీ జై।

లేవండోయ్ లేవండోయ్
కార్మిక కర్షక యోధుల్లారా ॥రా రండోయ్॥

దారుణ హింసాకాండను ఢీకొని
పోరాడా లిదె రణరంగానికి ॥రా రండోయ్॥

పేదల రక్తము పీల్చు దేశముఖు
పిశాచిపాలన నశింప జేయగ ॥రా రండోయ్॥

స్త్రీలను జెరచీ శిశువుల జంపే
కాలకింకరుల కాల రాయగా ॥రా రండోయ్॥

ప్రజలకు హక్కులు లేని ప్రభుత్వం
ప్రభుత్వమా అది పశు ప్రభుత్వం
స్వాతంత్ర్యము మన జన్మహక్కని
జయభేరిని మ్రోగించ పదండోయ్ ॥రా రండోయ్॥

4

దివాణం (గడీ)

[దేశముఖు, అతని వెనుక పట్వారీ, ప్రవేశం]

జగ : చూడవయ్యా చూడు. పదిరోజుల్లో ఒక్కొక్కణ్ణి చీల్చి ఎండేస్తానో లేదో! పూటకూటికి గతిలేని ఈ వెధవలు నన్నా ఎదురించేది?

వెంక : (నవ్వి) అంతేలెండి. గొర్రె కొవ్వి కొండమీద తిరగబడిందట! అలావుంది! వీళ్ళపని.

జగ : హ్హాం. ఏమిటనుకున్నారో. దేశముఖు జగన్నాధరెడ్డి అంటే.

వెంక : మీ సంగతి ఆ కూపస్త మండూకాల కేం తెలుసు! ఆవులించితే మీరు పేవులు లెక్కబెట్టరూ? మీరు పట్నం బయలుదేరగానే అనుకున్నా "దొరవారికి కోపం వచ్చింది. ఇక ఈ దెబ్బతో ఈ గాడిదలంతా నల్లుల్లాగా మాడిపోవాలసిందే" అని.

జగ : అనుకోవడ మేమిటయ్యా, ఇంకా మన కత్తి కెదురుకత్తి ఉందా?

వెంక : ఎలాగైనా.... మన ప్రభువు....

జగ : ప్రభువు! (వికటంగా నవ్వి) మనం లేకపోతే ప్రభువెక్కడుంటాడయ్యా, సాయిబైతే మాత్రం సర్ మీర్జా ఇస్మాయిల్‌ని చెప్పుకోవాలిగాని.

వెంక : అబ్బో ఆయ నెక్కడ! యుగంధరుడు.

జగ : కాకపోతే ఏమిటి మరి. ఎక్కడ వేయాలిసిన పాచిక అక్కడే వేస్తున్నాడు. చూడు. అటు వైస్రాయి దగ్గరకెళ్ళి నీ అంత మొన గాడు లేడనిపించుకున్నాడు. ఇటు కాంగ్రెసువాళ్ళ దగ్గరకెళ్ళి కాంగ్రెసో డనిపించుకుంటున్నాడు.

వెంక : అనిపించుకోవడమేమిటి? డాక్టరు పట్టాభి శీతారామయ్య పంతులు గారి పత్రిక జన్మభూమి కూడా ఆయన్ని కాంగ్రెసువాదే అని వ్రాసింది.

జగ : ఓహో, అలాగా! ఇంకా నా కా సంగతి తెలియదే, ఏమి ప్రజ్ఞయ్యా, అలా ఇంకెన్ని పత్రికల నోళ్ళు గట్టాడో!

వెంక : అసలు ఆయనకి వ్యతిరేకంగా నోరు తెరచిన పత్రిక ఒక్క టుందా?

జగ : పత్రికలమాట సరేనా. ఇలాంటి వెధవలందర్నీ కేసులుపెట్టి శిక్షించమని హైకోర్టు, కిందికోర్టులకు ఒక రహస్య సర్క్యులరు కూడా పంపింది. ప్రపంచంలో ఏ మంత్రి చేయించగలిగాడయ్యా ఇంత గొప్ప పనీ?

వెంక : నిజమే మంచిప్లానే వేశాడు. కాని ఏం లాభం; అదేదో పత్రిక ఆ రహస్యం కాస్తా బైట బెట్టిందిగా।

జగ : ఏడ్చింది! మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలకేం? జరిగే పనేదో జరుగుతూనే ఉంది. ట్రైనింగు తీసుకునేవాళ్ళు తీసుకుంటూనే ఉన్నారు. ఊళ్ళమీద దాడిజేసేవాళ్ళు చేస్తూనే ఉన్నారు. హైద్రాబాద్‌లో- చివరికి నిజాం సాగర్‌లో కూడా విమానాశ్రయం నిర్మిస్తున్నారు.

వెంక : (ఆశ్చర్యంగా) నిజాం సాగర్‌లోనా! చెరువులోనా విమానా శ్రయం!

జగ : ఆఁ చెరువులో విమానాశ్రయం. ఇంగ్లండులో లేచిన విమానాలు ఎకాఎకీవచ్చి ఇక నిజాంసాగర్‌లో వాలడమే. ఏమనుకున్నావ్ మరి మీర్జాఇస్మాయిల్ దెబ్బంటే!

వెంక : మొన్న అకిన్‌లెక్‌కూడా మన హైదరాబాద్ వచ్చాడటగా !

జగ : వచ్చాడు. వేయాలిసిన ప్లానేదో వేశాడు. ఇక మనకేం లెక్క. కానివ్వవయ్యా మన తరపున లక్ష నైజాం సైన్యం ఉంది. ఇంకా కావలసివస్తే అంగ్రేజ్ సర్కారు విమానాలు, టాంకులు కూడా పంపిస్తుంది. ఇక వీళ్ళు, వీళ్ళ సంఘాలు ఈ దెబ్బతో మసిమసి.

వెంక : అసలు అంగ్రేజి (బ్రిటిష్) లో ఉన్న సంఘాలుకూడా పోతే గాని మనకి పీడ పూర్తిగా వదలదు.

జగ : ఇంకా సంఘాలేమిటి? అసలు బ్రిటిష్ ఆంధ్రే మన నవాబు గారి చేతుల్లోకి వస్తూ ఉంటే.

(మస్తాన్ ప్రవేశించి సలాంజేసి ఒక ప్రక్కన ఒదిగి నుంచుంటాడు. అతని ముఖంలో విచారభావం వ్యక్తమవుతూ వుంటుంది.)

వెంక : ఏం మస్తాన్ అలా వున్నావ్ ?

మస్తాన్ : ఏం చెప్పను, పొద్దుటినుంచి ఊరుచుట్టూ, గూడెం చుట్టూ తిరిగి తిరిగి నా దుంప తెగింది.

వెంక : ఏం ?

మస్తాన్ : ఏముంది, ఇయ్యాల ఒక్క జీతగాడూ రాలా.

జగ : (గుడ్లురుముతూ) ఆఁ అంతపొగరు దిగిందా ?

వెంక : ముందు సేత్‌సింధీని (మోతాదు) బంపి వాళ్ళందర్నీ పిల్చుక రమ్మను.

జగ : ఊఁ వెళ్ళు ఇవ్వాళ ఒక్కొక్కణ్ణి డొక్క జీల్చేస్తాను.

మస్తాన్ : ఇంకా సేత్‌సింధీ ఎక్కడబాబూ, వాడందరికంటె ముందే ఎగగొట్టాడు.

వెంక : అయితే ఊరూ, గూడెం ఏకమయిందన్నమాట.

మస్తాన్ ; ఎక్కడ గొడ్లు అక్కడే వున్నాయి. చివరికి వాటిదగ్గర పేడ తీసే దిక్కుకూడా లేదు।

వెంక : (దేశముఖువెపు చూచి) ఎంతపని చేశారు గాడిదలు. మన ఇద్దర్నీ ఊళ్ళో లేకుండా జూసి.

మస్తాన్ : మీ ఇద్దరూ ఊళ్ళో లేకపోవడంవల్లనే వాళ్ళకింత కొమ్ము లొచ్చాయి. రాములవారి గుడిదగ్గర పెద్ద మీటింగుకూడా జేశారు.

జగ ; మీటింగే ! నా వూళ్ళో ! నా రామ మందిరం ముందు ? మరి నీ వెక్కడేడ్చావ్ !

మస్తాన్ : ఏం జేస్తాను ఊరూ నాడూ ఏకమైతే ? వాళ్ళ ముందిప్పుడు నాబోటోడు మాట్టాడేటట్టుందా ? ఆయ నెవరో, ఒకాయన వచ్చాడు. జిల్లా నాయకుడంట - జిల్లా నాయకుడు ? తెగ వది రాడు. అప్పటికీ కోపం పట్టలేక మన ముఠాచేత మీటింగుమీద రాళ్ళు వేయించా.

వెంక : భలేపని చేశావ్, కుక్కకాటుకు చెప్పుదెబ్బ. సరిపోయింది.

మస్తాన్ : సరిపోయేదే, కాని....

జగ : కాని_

మస్తాన్ : దొంగ గాడిదకొడుకులు, కాపలాగాసి మనాళ్ళందర్నీ పట్టుకు కొట్టారు.

వెంక : కొట్టటమే :

మస్తాన్ : కొట్టడమేమిటీ ? మరీ మన ఓనమాల వెంకన్నని చావచితక బొడిచారనుకోండి. మీటింగులో లేచి నుంచోని అంతా ప్రమాణం కూడా జేశారు. దేశముఖు పెత్తనం నాశనం జేసిందాకా నిద్రబోరట !

జగ : ఏమిటి ! ప్రమాణాలవరకూ వచ్చింది. చూస్తాను. వాళ్ళ నాశనమో, నా నాశనమో తేలిపోవాలి.

[ఒక పోలీసు ప్రవేశించి సలాంచేసి నుంచుంటాడు.]

వెంక : అమీన్‌సాబ్‌గారు వచ్చేశారా ఏమిటి ?

పోలీస్ : ఆఁ వస్తున్నారు మారాజ్.

జగ : పోలీసో ?

పోలీస్: ఆఁ పోలీసుకూడా వస్తాఉంది మారాజ్.

వెంక : వస్తున్నారా ? అచ్చా.

జగ : ఎవడురా అక్కడ ?

[రాముడు ప్రవేశించి దణ్ణంబెట్టి నుంచుంటాడు]

జగ : ఏంరా, బంగళాఅంతా ఊడ్చి బాగుజేశావా ?

రాముడు: ఆఁ చేసిన్ను దొరా.

జగ : (వెంకట్రావుతో) తయారు చేయవయ్యా జాబితా. అరే రాముడూ, ఆ జాబితా కోమటికిచ్చి కావలసిన వస్తువులన్నీ బంగళాకి పట్టుకెళ్ళు.

(పట్వారీ వెంకట్రావు జాబితా తయారుచేస్తూ ఉంటాడు)

జగ : ఏయ్ మస్తాన్, నీ వెళ్ళి గేటుదగ్గరనుంచో, అమీన్‌సాబ్ రాగానే నాకు కబురుచెయ్. (పోలీసుతో) రెండు ఏటలు సరిపోతయ్యా ?

పోలీస్: పలావ్‌కి మా అందరికి రెండెట్టా సరిపోతయ్ జనాబ్ ! కనీసం నాలుగయినా ఉండాలి.

జగ : సరే, పంపిస్తాను.

వెంక : అరేయ్ రాముడూ, ఇదిగో జాబితా పట్టుకెళ్ళు.

(కాగితం మడిచి రాముడి కివ్వబోతాడు)

పోలీ : ఏమేం రాశారు పట్వారీసాబ్ ?

వెంక : మీకు కావలసినవి సమస్తం రాశాను: మషాళా దిన్సులు, మిర్చి, చింతపండు, అల్లం, బెల్లం, వుప్పు పప్పు, ఉల్లిగడ్డలు, వెల్లిగడ్డలు, బీడీలు, సిగరెట్లు-బియ్యం, నెయ్యి....

పోలీ : నెయ్యి ఎంతవేశారు ?

వెంక : అరడబ్బా.

పోలీ : అరడబ్బా ఎట్టాజాల్తుంది. మారాజ్ ! ఒక్క డబ్బా అయినా లేక పోతే ఎట్టా ?

జగ : (వెంకట్రావుతో) ఊఁ వెయ్యవయ్యా. డబ్బా వెయ్ ! అరే రాముడూ ! నీతోపాటు ఈ పోలీసుకూడా వస్తాడు గాని, ఆయనకి కావలసినవన్నీ ఇప్పించేసెయ్ !

రాముడు: సిత్తం దొరా ! (జాబితా తీసుకొని దండంబెట్టి వెళ్ళిపోతాడు.)

పోలీ : ఆదాబ్ అర్జ ! (సలాంజేసి వెళ్ళిపోతాడు)

జగ : (అటూ ఇటూ పచార్లుగొడుతూ) నేటికి నా ఊళ్ళో పొరుగూరి వాడు వచ్చి, మీటింగు బెట్టడమా ! సమయానికి నేను లేకపోతిని.

వెంక : మనమే ఉంటే ఊళ్ళో కాలుబెట్టి మళ్ళీ వాడు బైటికి పోతాడా ? వంటింట్లోకొచ్చిన కుందేలు తప్పించుకపోయింది. ఇప్పు దేమను కుంటే ఏం లాభం ?

జగ : చూస్తాను. ఈసారి యెలా తప్పించుకబోతాడో !

వెంక : అసలీ జిల్లాకు చిచ్చుబెట్టిందే ఆ వెధవ. ఒకసారి గట్టిగా దరువు పడితే కాని....

జగ : దరువూలేదు, గిరివూలేదు. ఈసారి దొరికితే బిస్మిల్లా చేయడమే, ఎన్ని వేలయితేమాత్ర మేం ?

వెంక : ఆ ముండమోపికి వేలు గావాలా ? మన వెంకన్ననీ, సుబ్బన్ననీ ఇంకా రెండుపావు లెక్క వేసుకోమంటే సరి ! రేపీపాటికి....

[మస్తాన్, అమీనుల ప్రవేశం]

జగ :
వెంక : } (లేచి నుంచొని) ఆదాబ్ అర్జ హైఁ

అమీన్: ఆదాబ్ అర్జ హైఁ

[దేశముఖు అమీన్ కెదురుగా వెళ్ళి, కరస్పర్శచేసి తీసుకొచ్చి తన కుర్చీలో కూచోబెడతాడు. పక్కనున్న కుర్చీలో తాను కూచుం టాడు. పట్వారీ ఒక పక్కన, మస్తాన్ మరో పక్కన నుంచుంటారు.]

అమీన్ : (కుర్చీలో కూర్చుంటూ) హేమ్టి మహారాజ్ ! నీ మీదా షికా యత్ వచ్చింది. మీదీ దివాణంలో చాలాచాలా గొడ్వాహుందట!

జగ : నామీదనా షికాయత్ ? ఎవరా చేసింది?

అమీన్ : హెవడూ హేమ్టి! హిక్డీ జనంహంతా దస్కత్ చేసి తాలూకా దార్కీ హింతాపోడ్గూ మహజర్ హాక్టి పంపార్. రైతుల్‌మీద చాలాచాలా జులుం చేస్తున్నావూ హంట.

వెంక : సర్కారీలెవీ ఇవ్వమని గట్టిగా అడగడంకూడా జులుమేనా. లెవీ ఇవ్వకుండా ఎగ్గొట్టి పైన దేశముఖ్‌గారిమీదనే రిపోర్టు చేశారన్నమాట! ఏముంది! మొగుణ్నికొట్టి మొర్రో అన్నట్లుంది ఇదంతా.

అమీన్ : హరే లెవీ గివీ గొడ్వా మాకీ హేమి? హోళ్ళా కొంపల్కీ లూటీ చేయడం, హెద్దుల్కీ తోల్కా పోవడం, హోళ్ళాపొలాల్కీ మిదీ ఖబ్జా (వశం) చేస్కోవడం, గడీకి పిల్చి కొట్టడం హిదంతా జులుం గాకపోతే హేమ్టి అయ్యా.

వెంక : హుజూర్, ఇదంతా సంఘంవాళ్ళ మాయ. రంకు నేర్చిన అమ్మ బొంకకపోతే ఎట్లా?

(మస్తాన్ను సారా సీసా తీసుకురమ్మని దేశముఖ్ సైగజేస్తాడు)

జగ : (పట్వారీతో) అదేమిటయ్యా, వెంకట్రావుగారూ, సంఘంవాళ్ళ బద్మాషీ మన అమీన్‌సాబ్ గారికి తెలియకుండా ఉందా ?

వెంక : వారికి తెలియకపోవడమేమిటి? అసలు నవాబుగారే పోవాలని వాళ్ళు మీటింగులు పెడుతూఉంటే.

అమీన్ : మీటింగు, హెకా ?

వెంక : ఎక్కడేమిటి! రాత్రి ఈ ఊళ్ళోనే మీటింగు బెట్టారు.

అమీన్ ; అరే, మాది ఇజాజత్ (పర్మిషన్) లేకుండా హెట్లా బెట్టారూ?

జగ : వాళ్ళపని ఇప్పుడు మీరూ మేమూ కనబడేటట్టుందా ?

వెంక : కనబడేటట్టుంటే అమీన్‌సాబ్‌గారంతటివాణ్ని బట్టుకొని నిన్న మీటింగులో అలా ఎందుకు తిడతారు?

అమీన్ : హేమ్టీ? నాకీ తిట్టారా?

(మస్తాన్ సారాసీసా తీసుకొచ్చి టేబుల్‌మీద ఉంచుతాడు)

జగ : (గ్లాసులో సారా పోస్తూ) ఒక్క తిట్టడమేనా! మిమ్మల్ని, మమ్మల్ని నాశనం జేసిందాకా వాళ్ళు నిద్రబోరట!

(గ్లాసు అమీన్ చేతికిస్తాడు)

అమీన్ : (గ్లాసు తీసుకుంటూ) అరే బద్మాష్. (ఒక్క గుక్క తాగి) మీకీ పటేల్కి ఉండీ ఎందుక్కి జరగనిచ్చావ్ మీటింగ్?

మస్తాన్ : ఏం జేస్తాం హుజూర్, మీటింగ్ ఆపమని దొరవారు పంపితే వెళ్ళాం. చూడండి ఏం జరిగిందో. (వీపు చూపెడతాడు)

అమీన్ : అరే బాప్‌రే ! (గ్లాసు కింద బెడుతూ) హెవడూ ఆ సువ్వర్ నీకీ కొట్టింది.

వెంక : ఇంకెవరు గొడతారు ! సంఘంవాళ్ళే. ఎంత ఘోరం చూడండి. ఆ దెబ్బలు చూడండి.

అమీన్ : హిక్డా హెంత జనం హుంది షంగంలో.

వెంక : మస్తాన్ బోటి బుద్ధిమంతులు ఎవళ్లో పదిమంది దప్ప అంతా సంఘంలోనే చచ్చారనుకోండి.

అమీన్ : (సిగరెట్టు ముట్టిస్తూ) అరే? ఊర్‌కి ఊర్ హంతా షంఘంలో చేరిందీ ?

వెంక : రౌడీముండాకొడుకులంతా జేరి చంపుతాం పొడుస్తాం అని బెదిరిస్తే ఈ పిచ్చి మూకంతా జేరింది.

అమీన్ : హంతా జులుం చేశార్గా.

వెంక : నేను చెప్పడమెందుకు, చూడండి. మీరే స్వయంగా చూడండి. (దస్త్రం విప్పుతూ) పాపం ఆ గొల్లముండాకొడుకొచ్చి లబ్బున ఏడ్చాడు. (యల్లమంద కాగితం తీసి అమీన్ చేతికిస్తాడు.)

అమీన్ : (చదివి) అచ్ఛా బులావో, హెల్మందాకో, హిప్డే దర్యాప్తు చెయ్‌వాలి.

జగ : మస్తాన్. ఊఁ వెళ్ళు. యల్లమందను బిల్చుకురా.

వెంక : మీబోటివారు పూనుకోవాలేగాని, ఈ కుక్కగొడుగు సంఘాలెంతసేపు (చిటికేస్తూ) ఇట్టంటే ఎగిరిపోవూ ?

అమీన్ : హంతా తెల్సాకాదూ పట్వారీసాబ్ ! హిప్డూ హెక్డా జూసినా హదే గొడ్వా. రోజురోజూ సచ్చిపోతండాం తిర్గాలేక.

జగ : ఇలాంటి వెధవల్ని పైకెక్కనిస్తే మీకూ చిక్కే. మాకూ చిక్కే. ఈ దెబ్బతో ఒక్కొక్కడి తల దిమ్మ వదిలించండి.

వెంక : మన అమీన్ సాబ్ గారి కిదొక లెక్కా ! పెద్ద పెద్ద కొమ్ములు దిరిగిన హేమా హేమీల్నే చితగగొట్టారు.

అమీన్ : హదికాదయ్యా, హిదీ షంఘంతో మాకీ పెద్దపేచీ వచ్చింది. మాదీ పోలీస్‌మీదాకూడా సదర్ నాజంకీ షికాయత్ (కంప్లెయింట్) చేస్తుండార్. పేపర్ నిండా మాకీ బద్‌నామ్ చేసి వేస్తుండార్. హీళ్ళ్కి జోళ్ళ్కిపోతే మాకీ కష్టం తెచ్చిపెడ్తార్.

మిగ : ఈ పీనుగులు మిమ్మల్ని చేయగలిగిందేమిటి ? గుడ్డి కన్ను మూస్తే ఎంత, తెరిస్తే ఎంత ? ఇదిగో మీ కట్నం మీరు తీసుకోండి. (జేబులోనుంచి నాలుగువేల రూపాయల నోట్లు తీసి ఇస్తూ) ఊం. కానియ్యండి. మీదెబ్బ కెదురేమిటి ?

అమీన్ : వద్దూ, మారాజ్ వద్దూ, హిదీ మాకీ పాణంమీద్కి వస్తాది.

జగ : మీ ప్రాణంమీదకా ఏడ్చారు, అందాకా వస్తే ఇంకా క్షేమం ఉండి ఎందుకు ? నాలుగువేలు కాకపోతే పదివేలయితే మాత్రం ఈ సంఘాన్ని నాశనం చేయకుండా వదలిపెడ్తానా ?

వెంక : మా దొరవారు మాటంటే వెనక్కి తిరిగే మనిషా ? మన సర్కారే పోయాక, ఇంకా మనం ఉండి ఎందుకు ?

జగ : అమీన్ సాబ్, అందాకావస్తే మీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం. సందేహిస్తారేమిటి ? ఊం తీసుకోండి (మరో నాలుగువేలు తీసిఇస్తాడు)

అమీన్ : అచ్ఛా. అసలు సర్కార్కీ పోయేటట్టూవుంటే మన్కీ హుండీ హెందుకా ! (పైకంతీసుకొని జేబులో వేసుకొంటూ) చూస్తాన్ హీళ్ళ్కితడాఖా. ఈ హూళ్ళో హెంతామంది ముసల్మాన్ లుండార్ ?

వెంక : ఎందుకు లేరు. వాళ్ళూ ఇరవై కుటుంబాల వాళ్ళున్నారు.

మస్తాన్ : హాళ్ళ్కి మీకీ తరఫ్ హుండార్ ?

వెంక : లేరు సర్కార్. వాళ్ళుకూడా సంఘంలోనే చేరారు.

అమీన్ : అరే, హాళ్ళ్కి బుద్దీలేదూ ! కాఫిర్ (మహమ్మదీయేతర) షంగంలో హెట్టా చేరార్, మాదీ నవాబ్కి వద్దీపెట్టి.

[మస్తాన్ ప్రవేశం]

వెంక : వాళ్ళందరికీ పెద్ద ఈ మస్తాన్ తమ్ముడు సుభానేనండి.
అమీన్ : క్యారే. నీదీ తమ్ముడూ నీకీ వద్లీ షంగంలోకి పొయ్యాడ్ ?
మస్తాన్ : ఏంజేస్తాను సర్కార్, నెత్తిన నోరు బెట్టుకొని ఎన్నాళ్లు జెప్పినా వినందే.
అమీన్ : అరే నాలాయఖ్. సుభాన్‌కో బులావో, నాకీ చెప్పి చూస్తా. అచ్ఛా. హెల్కాందా హేడీ ?
మస్తాన్ : ఎక్కడికో చచ్చాడు. ఇంటిదగ్గర లేడండీ !
వెంక : సరే, నీవెళ్ళి ముందు సుభాన్‌ని, దాదాసాయబుని పిల్చిరా. (మస్తాన్ అమినుకు సలాంజేసి వెళ్ళిపోతాడు) సుభాన్‌ని తిప్ప డానికి మేమూ ఎంతో ప్రయత్నించామండీ ! కాని లాభం లేక పోయింది. అతను చాలా పెంకెమనిషి.
అమీన్ : మీకీ చేస్తే హెందుక్కా హింటాడ్ చూడు. హిప్డూ నాకీ పాంచ్ మినిట్‌లో మార్చివేస్తాను.

[పోలీసు, మంగలి రాముడూ ప్రవేశం]

(అమీన్‌ను చూచి శాల్యూట్‌జేసి పోలీసు అటెన్షన్ పోజులో నుంచుంటాడు.)

వెంక : (పోలీసుతో) ఏం మీకు కావాలసిన సామాగ్రి అంతా దొరి కిందా ?
రాముడు : ముందు డబ్బియ్యందే కోమటాయన ఇయ్యనన్నడు దొరా !
జగ : (కోపంగా) ఆఁ ఏమిటి ?
అమీన్ : (పోలీసుతో) క్యారే బేవఖూఫ్ హాడీక్కి జుట్టూపట్టీ హిక్డా హీడ్చుక రాకా, హిట్టా సచ్చావ్ బే.
పోలీ : ఏంజేస్తాను హుజూర్ ? వాడికి కుమ్మక్కుగా బడితలు పుచ్చు కొని పదిమంది జనం వచ్చిపడ్డారు.
వెంక : చూశారా, చివరికి బకాల్‌కూడా మీ పోలీసు కెదురు తిరిగాడు. ఇలావుంది వీళ్ళపని.
అమీన్ : పోవయ్యా, మిరు హాడీక్కి హల్సూ యిచ్చార్, లేకపోతే హాడీక్కి హింత ఖలేజా.

పోలీసు : (దేశముఖ్‌తో) ఇయ్యకపోతే ఇయ్యకపోగా పైన ఎంతెంత మాట లన్నాడు.

జగ : అంటాడంటాడు. ఎందు కనడు? ఇవ్వాళ వాడికి చావుమూడింది. అరే రాముడూ, ముందు పోలీసులందరికీ దివాణంలోనే వంట చేయమని చెప్పు.

రాముడు. సిత్తం దొరా, (వెళ్ళిపోతాడు).

వెంక : ఈ బకాల్ ఎక్కడికి పోతాడో చూద్దాం, ఇంతకింత వీడిదగ్గర పదింతలు కక్కిస్తాం.

అమీన్ ; హసల్ హిక్డా షంగంపెద్దా హెవడూ ?

జగ : ఉన్నాడులెండి, ఒక పచ్చి రౌడీ, వీరారెడ్డి.

అమీన్ : క్యా రెడ్డి? మీదీ రెడ్డీ మీకీ హెదురుతిర్గాడ్ అరే! తోబా తోబా!

జగ : వాణ్ణి రెడ్డి అనడంకూడా సిగ్గుచేటు.

వెంక : ఈ మధ్య మాదిగకొంపల్లోకూడ కూడుతిన్నాడట దౌర్భాగ్యుడు!

అమీన్ : హెక్డా తింటే హేమ్టి, హదీ మన్కి హెందుక్యయ్యా, హాడ్కి పిల్సి రెండూ మంచిమాటల్ సేసీ జేబ్‌లో పెట్కో.

వెంక : అతను అంతమాత్రానికి లొంగే పిండం కాదులెండి.

అమీన్ : హేమ్టి సేతాగానీ మాటా సేపావయ్యా, హంత్కి కాకపోతే పదీ హెకరాల్ హాడ్కిహిస్తేసరీ, హేమిసేస్తాడయ్యా మీదీ మాటా హిన్కా? హప్పట్కి హిన్కాపోతే నాకీ హుండాన్, హాడ్కి హుండాడ్.

వెంక : చిత్తం అలాగే తమరు సెలవిచ్చినట్టే చేస్తాం.

జగ : ఎవడురా అక్కడ (రాముడు ప్రవేశం) అరేయ్, అమీన్ సాబ్ గారు రమ్మంటున్నారని వీరారెడ్డిని పిల్చిరా.

రాముడు : చిత్తం దొరా (వెళ్ళిపోతాడు).

[మరోవైపునుంచి మస్తాన్ ప్రవేశం]

జగ : ఏం వచ్చారా ?

మస్తాన్ : వచ్చారు మహారాజ్ !

వెంక : లోపలికి రమ్మను (మస్తాన్ బైటికి వెళతాడు)—(అమీన్‌తో) మేంకూడా ఉండడం మంచిది కాదనుకుంటాను.

జగ : వెళతాం. వాళ్ళతో మీరొక్కరే మాట్లాడండి.

అమీన్ : అచ్ఛా, అచ్ఛా!

(జగన్నాథరెడ్డి, వెంకట్రావులు వెళ్ళిపోతారు. అమీన్ సిగరెట్టు ముట్టించి పీలుస్తూ ఉంటాడు. మస్తాన్‌తోబాటు దాదా, సుభానుల ప్రవేశం)

అమీన్ : (బెంచ్ చూపిస్తూ) ఆప్ భాయి ఆప్. బైఠో.

దాదా : ఎందుకులెండి ఇక్కడే నుంచుంటాం.

అమీన్ : అరే మీకీ మాకీ తేడా హేమ్టి! మందీ మతంలో హంతా హొక్టే. బైఠో.

దాదా : ఎట్టాగైనా మీరు మహరాజులు. మాదేముందిలెండి. బిక్కాపకిర్లం.

సుభాన్ : ఇంతవరకెప్పుడూ ఇక్కడ కూర్చోని ఎరగం. కొత్తగా ఇవాళెందుకులెండి. మమ్మల్ని పిలిపించారట ఎందుకు?

అమీన్ : మీకీ కూడా షంగంలో చేరార్గాదూ?

సుభాన్ : ఆఁ చేరాం.

అమీన్ : అరే! మీకీ కాఫిర్లా (హిందూ) షంగంలో సేరార్! నాకీ హెక్డా చూడలా, హిది హేమ్టి భాయీ, క్యా దాదా. నీకీ కూడా షంగంలో చేరావ్?

మస్తాన్ : ఏదో తెలవక చేరారులెండి.

సుభాన్ : తెలిసే చేరాం. ఇది కాఫిర్ల సంఘం కాదు. బీదోళ్ళ సంఘం.

అమీన్ : బీదోళ్ళా షంగం! (వెకిలి నవ్వు నవ్వి) అరే దీవానా నీకీ హేమ్టి తెల్సు, హిందువుల్కి చేసే కిలాడి.

దాదా : ఇక్కడ అదంతా ఏమీలేదులెండి! అంతా కలిసే ఉంటాం.

సుభాన్ : ఇందులో హిందువులు చేసే కిలాడి ఏముంది?

అమీన్ : కిలాడీ గాకపోతే హేమ్టి. మన అసఫ్ జాహీ సర్కార్‌కి బోల్తా కొట్టించే హంద్కూ హాళ్కి షంగం పెట్టార్. మీరు పోయి బరాబర్ హాళ్కి దోఖాలో బడ్డార్.

సుభాన్ : పై నుంచి అజంజాహీ సర్కారో, అంగ్రేజ్ సర్కారో, మా కంటికి కనపడేది మాత్రం ఈ దేశముఖు సర్కారే.

అమీన్ : అరే, ఈ దేశముఖుదీ హేమ్టి హుందోయ్ ? హీళ్ళా హుందర్కి పైనా మందీ నవాబ్ హుండాడ్, హీళ్లూ హంతా హోయనా హెట్టా సెప్తె హట్టా సేయ్‌వాలి.

దాదా : అయితే ఈ జరిగే జులుం అంతా ఆయన గారే చేయమన్నాడా ఏమిటండీ ?

సుభాన్ : అవును ఇదంతా ఆయనగారి చలవే.

అమీన్ : అరే హేమ్టి హటా అంటావ్. మందీ నవాబ్ లేకాపోతే నీకీ హెక్డా హుండేవాడవ్.

సుభాన్ : ఎక్కడుంటాం ? ఇక్కడే ఉంటాం. ఈయన ఉండి మా కొరిగించిందేముంది ? ఈయన లేకపోతే మాకు పోయిందేముంది ? గోచీకి మించిన దరిద్రం ఏమిటి ?

అమీన్ : అరే ! మందీ రాజ్యం. రాజ్యం చేసే జాతి. హేమ్టి బానిసా మాటా సేస్తావ్.

దాదా : ఏమి రాజ్యమో ? ఏమి రాజులమో ?

సుభాన్ : రాజులం ! (చినిగిన చొక్కా చూపిస్తూ) కనపడతానే ఉందిగా దాదా. మన రాజుల దర్జా !

అమీన్ : క్యారే ? నీకీ మతం మట్టీ లేదూ హేమ్టి ?

మస్తాన్ : కాఫిర్ల దోస్తీబట్టి తిరిగే వాడికి ఇంకా మతమేమిటి ? మట్టేమిటి ?

దాదా : గుడ్డొచ్చి పిల్లనెక్కిరించినట్టు నీవు కూడా మాకు వంకబెట్టబోతున్నావా ? నీ జీవితంలో అసలెప్పుడన్నా నీవు నమాజ్ చేసి ఎరుగుదువ్ ?

సుభాన్ : (నవ్వుతూ) ఆయన జేయకపోవడమేం దాదా ? నీవు రోజుకయిదారు సార్లు అల్లాకి సలాం చేస్తే, ఆయన రోజుకి యాభై సార్లు సలాం కొడతాడు.

దాదా : ఎవరికి ?

సుభాన్ : ఎవరికా ? దేశముఖు జగన్నాధరెడ్డిగారికి.

అమీన్ : క్యారే గంవార్. నీకీ మర్యాదా, మంచి హేమీలేదు.

సుభాన్ : పేదముండాకొడుకులకి మాకీ మర్యాద లెందుకులెండి. కడుపు లోకి కా స మేతపడితేచాలు.

అమీన్ : ఏయ్ సుభాన్ నీదీ మంచీకోరి చెప్తన్నా హినో్ర్కి. మీకీ షంగం కావాలంటే మందీ వేరే షంగం హుందీ. హందులో మీకీ చేర్తే మంచి హుంటాది.

దాదా : ఏమిటి బాబూ ఆ సంగం ?

అమీన్ : మజలిసే ఇత్తిహాదుల్ ముసల్మీన్.

దాదా : ఎక్కడుంది అది ? మే మెప్పుడూ దాని పేరన్నా వినలేదే ?

సుభాన్ : ఉందిలే దాదా ఒకటి, జాగీర్‌దార్ల సంఘం.

అమీన్ : అరే జాగీర్‌దార్ హేమ్మీ నౌకర్ హేమీ మందీ ముసల్మాన్ లంతా హందులో కల్వావచ్చు.

సుభాన్ : దేనికి ? జాగీర్‌దార్ల నౌకరీ చేయడానికా ? ఇప్పటికీ దేశముఖుల తోనే చచ్చిపోతున్నాం. ఇంకా జాగీర్‌దార్ల కొలువెందుకులెండి ?

అమీన్ : మన్కీ ముసల్మానుల్కీ హిట్టా హుండాం కాబట్టే, బీహార్‌లో హిందువుల్ మన్కీ సఫాసఫా జేస్తుండార్.

సుభాన్ : బెంగాల్లో మనవాళ్ళు చేసిందదేగ ? బీహార్‌లో, బెంగాల్లో, పంజాబ్‌లో ఎక్కడ చచ్చినా చివరికి మాబోటి పేదోళ్ళేగా ?

అమీన్ : హైతే హింత్కీ మీరు ఆ కాఫిర్లాషంగంలో హుంటార్ ?

సుభాన్ : కాఫిర్లమీద నిజంగాఅంత కోపమే వుంటే, యీ దేశ్‌ముఖు ఇంట్లో ఎందుకు మకాం బెట్టారండి ! ఆయన మట్టుకు కాఫిర్ గాడా ? ముసల్మానా ?

అమీన్ : (కోపంతో బల్లగుద్ది కండ్లురుముతూ) అరే గధా (గాడిదా) నీకీ ఫకీర్కీ హుండావ్. ఆయన్కీ మహరాజ్‌కీ వంకాబెట్టావ్.

సుభాన్ : చూస్తున్నావా దాదా. మత మేదయితే ఏం, చివరికి ఫకీర్లు ఫకీర్లే. దొరలు దొరలే.

దాదా : పద. ఇక్కడకొచ్చి పైగా మాటలు పడడం ఎందుకు ?

(ఇద్దరూ వెళ్ళబోతారు)

అమీన్ : (లేచి) ఏయ్ బూఢాడా, ముసల్మాన్‌కీ పుట్కా పుట్టార్‌గాబట్టి మీకీ వద్దీపెడ్తండా. హిప్పట్కీ హైనా బుద్దీగల్గీ బత్కండి. మళ్ళీ మళ్ళీ చెస్తండా.

(దాదా, సుభానులు వెళ్ళిపోతారు. అమీన్ మళ్ళీ ఒక దోసువేస్తూ వుంటాడు.)

మస్తాన్ : అసలు చేసిందంతా ఈ ముసలాడే. పైకి ఎంత పిల్లిలాగా కన బడతాడో !

అమీన్ : హొక్కీ దెబ్బకీ హంతా వదుల్తాది. హీడ్కీ గోరీ కట్టిచ్కాపోతే చూడు నాదీ దెబ్బ !

(దేశ్‌ముఖ్, పట్వారీల ప్రవేశం)

జగ : క్యా అమీన్‌సాబ్ దారికొచ్చారా ?

అమీన్ : హొళ్కీ షంగం పిచ్చి బాగా తల్కీ పట్టింది. ఖాలీ మాటల్కీ సేస్తే హింటార్ ?

జగ : ఇవ్వాళ మాటలతో వినకపోతే రేపు లాఠీలతో వింటారు. సరే, మీరువచ్చి చాలా సేపయింది. కొంచెం విశ్రాంతి తీసుకోండి. (రాముడు వచ్చి నుంచుంటాడు) ఆ వచ్చేవాడి వ్యవహారం నేను చూస్తాను.

అమీన్ : అచ్ఛా అచ్ఛా నాకీ హెళ్ళి ఆరాం సేస్తా. మీదీ మాటా హినాకా పోతే నాకీ ఖబర్‌చెయ్.

(మస్తాన్ దారి జూపుతూఉంటాడు. అమీన్ వెళ్ళిపోతాడు)

వెంక : ఏం రా అతను వచ్చాడా ?

రాముడు : ఆఁ వచ్చిను అయ్యగారూ.

వెంక : సరే, తీసుకురా (దేశ్‌ముఖ్ కుర్చీమీద, వెంకట్రావ్ బల్లమీద కూర్చుంటూ ఉంటారు)

(రాముడు వెళ్ళి మళ్ళీ వీరారెడ్డితో ప్రవేశిస్తాడు.)

జగ : అరే రాముడూ వెళ్ళు, నీవు నీ పని జూసుకో.

[దణ్ణంపెట్టి రాముడు వెళ్ళిపోతాడు]

జగ : (నవ్వుమొఖంతో లేచి వీరారెడ్డి దగ్గరకెళ్ళి) ఏమిటోయ్ వీరారెడ్డి! ఈమధ్య నీ కేదో ఉద్యోగం దొరికిందని విన్నానే నిజమేనా?

వీరా : నాకా! ఉద్యోగం? అసలు నే నెప్పుడూ ప్రయత్నించలేదే.

జగ : అలాగా, (పట్వారీ వైపు జూచి) ఏమిటయ్యా అలా అన్నావ్ ?

వెంక : ఈమధ్య ఏదో ఆఫీసులో ఉన్నాడని మావాడన్నాడులెండి.

వీరా : అవును, ఈమధ్య కొన్నాళ్ళు తాలూకా ఆంధ్రసంఘం ఆఫీసులో ఉన్నాను. కాని అదేమీ ఉద్యోగం కాదే !

వెంక : (నవ్వుతూ) ఇంకేం! దాన్నిబట్టే మావాడలా అనుకున్నాడేమో లెండి.

జగ : ఎక్కడో తాలూకాలో బోయి పడుండడం ఎందుకోయ్ వీరారెడ్డీ, కావాలంటే నే నివ్వనూ నీ కిక్కడ ఉద్యోగం?

వీరా : నా కెందుకు? అసలు నేను ఉద్యోగం చేయదలుచుకోలేదు.

జగ : అది మంచిదేకాని, అసలు మన కులంలో చదువుకున్నవాళ్ళే తక్కువ, చదువుకున్న నీబోటోళ్ళు ఒకళ్ళూ, అరా యిలాగే అనుకుంటే, ఇంకా మనవాళ్ళు ఎలా పైకి వస్తారు?

వెంక : ఏమిటయ్యా, తెలిసినవాడివి నీవుకూడా అలా మాట్లాడతావ్? ఎన్నాళ్లు తంటాలుపడతావ్ ఆ నాలుగెకరాలతో.

వీరా : ఏదో మా అవస్థ మేం పడతాంలెండి!

జగ : (వీరారెడ్డి భుజంమీద చరుస్తూ) ఉద్యోగం లేకపోతే నీవేదో ఒక విధంగా బ్రతకలేవనికాదు నేను చెప్పేది. నేనా ఒక్కణ్ణి,వ్యవహారాలేమో రోజురోజుకీ పెరిగిపోతున్నాయి. ఎన్నని సర్దుకోను?

వీరా : అయితే నన్నేం చేయమంటారు?

జగ : మనలో చదువుకున్నవాడివి నీవుండగా నా కెందుకీ భారమంతా.

పోనీ, పటేల్ గిరీ తీసుకో. నీ ఇష్టం వచ్చినట్టే గ్రామాన్ని నడుపు నే నేదో చేస్తున్నానని మీరంతా అనుకోవడ మెందుకు?

వెంక : ఏమిటయ్యా, పిచ్చోడా ఇంకా ఆలోచిస్తావు, కొండంత అంత దొరికింది. అదృష్టవంతుడివి. ఎద్దుముడ్డి పొడుచుకునే రాత నీ కేం పట్టింది.

వీరా : పటేలంటే ఏమిటో నాకు తెలుసులెండి. నా కేం అక్కర్లేదీ ఉద్యోగం.

జగ : సరే, నాచేతనైన సహాయమేదో చేస్తానన్నాను. తర్వాత నీ యిష్టం.

వెంక : ఏమిటయ్యా వీరారెడ్డి నీమీద ఇంత అభిమానంగా ఉన్న దొర వారికి వ్యతిరేకంగా నీవు పనిచేయడమంటే, నాకేం బాగుండలా.

వీరా : ఎందుకండి బాబు నా మీద మీ కంత అభిమానం?

వెంక : ఎలాగైనా దొరవారి కులస్థుడివి.

వీరా : కులం అంటే నే నొకణ్ణే కాదుగా ఊళ్ళో మూడువంతులు రెడ్లే.

వెంక : కాబట్టే చెప్పుతున్నాను. రెడ్లే మన రెడ్డిదొరవారికి వ్యతిరేకంగా పనిచేయడం ఏం సబబు?

వీరా : పండ్లూడగొట్టుకోడానికి ఏ రాయయితే ఏముందండీ వెంకట్రావు గారూ?

వెంక : శివశివా! చల్లని ప్రభువు నెంతమాటన్నావయ్యా, అదిగో చూడు! ఆ ఎదురుగా ఉన్న రామమందిరం కట్టించింది దొరవారు కదూ! అలాంటి పుణ్యాత్ముణ్ణి....

వీరా : అవును. గొప్పపని చేశారు. అరక్కి పాతిక రూపాయల చొప్పున వసూలుజేసి కట్టించారు. ఎడ్లతో బండ్లతో నానా అవస్థలుపడి రాయీరప్ప తోలింది మేము. చివరకు పేరుమాత్రం దొరగారిది.

[దేశముఖు వీరారెడ్డివైపు గుడ్లు మిటకరిస్తూ ఉంటాడు]

వెంక : చాల్లేవయ్యా, బయల్దేరావ్ ఈనాటికి పెద్ద దేశభక్తుడివి. నీమాత్రం దేశభక్తి అందరికీ ఉంది. (కట్టుపంచ చూపుతూ) మిల్లుబట్ట మానేసి ఆరుమాసాలనుంచీ నేనూ ఖద్దరూ కడుతున్నాను, ఏమిటను కున్నావో ?

వీరా : అబ్బ ! గొప్ప త్యాగమే చేశారు !

జగ : చేసినా మేమే చెయ్యాలి. నీ వేం చేస్తావోయ్, సన్యాసి సన్యాసి రాసుకుంటే బూడిదే రాలేది,

వెంక : అంతే ! మొన్న కస్తూరిబా ఫండుకి డబ్బుగావలసివస్తే దొరవారు నాలుగువేల రూపాయలిచ్చారు. నీ వేం ఇచ్చావ్ ?

వీరా : అవును. మీలాగా ఆవుల్ని జంపి, చెప్పులు దానం చేసే ప్రభువులు చాలామంది వున్నారు, కాంగ్రెసుపేరు నాశనంచేయడానికి. ఇంకేం మీరుకూడా కాంగ్రెసులో కలవకపోయారా ?

వెంక : అవును. మేమూ కాంగ్రెసే. మొన్న నరసింగరావుగారు, రామ కృష్ణారావుగారు వచ్చినప్పుడు ఎక్కడమకాం జేశారు. మా దివాణం లోనా? మీ గుడిసెల్లోనా ?

వీరా : ఎందుకు మకాం జేయరు ? అందులో ఒకరు దేశముఖు, మరొకరు జాగీర్దారు.

వెంక : ఏమయితేం, నీవు వారికంటె గొప్ప దేశభక్తుడవా ?

వీరా : నే నేం దేశభక్తుణ్ణిలెండి. మీబోటి దేశముఖుల, పట్వారీల పంచ జేరిన ఆ పెద్దమనుషులే దేశభక్తులు. అలాంటి దేశభక్తుల చేతులతో కాంగ్రెసు తీర్థంపుచ్చుకున్న మీరు అంతకంటె గొప్ప దేశభక్తులు.

వెంక : నీకుతోడు వాళ్ళకు వంకబెట్టపోయావ్. అసలు గాంధిగారు చెప్పిం దేమిటి ! నీవు చేసేదేమిటి ?

వీరా : అదేమిటో తమరే సెలవివ్వండి.

వెంక : అసలు ఆ మహాత్ము డేమన్నాడు. రైతులకు దేశముఖులు, జమీం దార్లు ధర్మకర్తలుగా వుండాలన్నాడు. నీ వెక్కడో నాలుగు గాలికూతలు నేర్చుకొని, అసలు దేశముఖులే పోవాలన్నావటగా నిన్న మీటింగులో.

వీరా : హ్హా!, రైతులకు దేశముఖులు ధర్మకర్తలు! మేకలకు తోడేళ్ళు కాపలా అన్నమాట.
(అమీన్‌ని పిలవమని దేశముఖు మస్తాన్‌కి సైగ జేస్తాడు)

జగ : ఆ లుచ్చాతో యెందుకోయ్ కంఠశోష. చెప్పుతినే కుక్కకు నెయ్యి కూడు ఇముడుతుందా?

వీరా : ఇది నెయ్యికూడు కాదు; విషపుకూడు ఇలాంటి ఆశలుబెట్టే ఇదివరకు కొంతమందిని బోల్తాకొట్టించారు. కాని, ఇంక ఆమంత్రం అందరిమీదా పారదు. మీ పనిమీరు జేసుకోండి. మా పని మేం జేసుకుంటాం. (వెళ్ళబోతాడు.)

(అమీన్ ప్రవేశం)

జగ : అమీన్‌సాబ్ (వీరారెడ్డిని అరెస్టుజేయమని సైగజేస్తాడు)

అమీన్ : ఏయ్‌ఠైరో.
(వీరారెడ్డి నుంచుంటాడు)
(వీరారెడ్డిదగ్గిర కెళ్ళి) గిరఫ్తార్.
(పోలీసులు వీరారెడ్డి చెరొకచెయ్యి పట్టుకుంటారు.)
(తెరపడుతుంది)

5

వీరారెడ్డి ఇల్లు

[సీతమ్మ నాయకుల ఫొటోలుతీసి తుడుస్తూ, సామాన్లు సర్దుతూ పాడుతూ ఉంటుంది.]

గీతము పాడగదే-ధాటిగ
గీతము పాడగదే. ||గీతము||

(గాంధీజీ ఫొటో చూచి)

దున్నేవారికె అన్ని హక్కులని
దోచేవాడికి దోహద మీనని
పలికిన పలుకులు నిలుపుకోనాలని ||గీతము||

(నెహ్రూ ఫొటో చూచి)

తిండిని దోచే దుండగు లందరి
గుండెలచీల్చే కుత్తుక నులిమే
తరుణ మిదే గద త్వరపడ వేమని ||గీతము||

(ఆంధ్రమహాసభ నాయకుని ఫొటో చూచి)

రాక్షసి మూకల రక్తపిపాసుల
నురుమాడుటకై పరుగున రండని
పిలచిన పిలుపును విని కదిలామని ||గీతము||

[కమల ప్రక్కనుండి వింటూ పాట పూర్తి అవుతూ వుండగా ప్రవేశిస్తుంది. దాదా, సుభానులు కూడా బైటినుంచి ప్రవేశిస్తారు)

దాదా : (నవ్వుతూ) మమ్మాయి అప్పుడే సంఘం పాటలు కూడా నేర్చుకుందే !

సుభాన్: కమలమ్మ ఇంట్లో ఉండగా ఇంకా పాటలకేం తక్కువ ?

కమల : (చిరునవ్వుతో) మా వదినకు నేను నేర్పేదేముంది ? అన్నయ్యే నేర్పాడు.

దాదా : అవునులే, మమ్మాయికి అన్నయ్య నేర్పాడు, రేపువచ్చే మా మనమడికి నీవు నేర్పు.

సీత : ఈమె ఆయనకేం నేర్పక్కరలేదులే! ఆ అబ్బాయి కూడా సంగం పెద్దేగా !

దాదా : ఇంకేం ? చిక్కులేదు. ఇద్దరూ చెరొక జెండా ఏసుకొని ఊళ్లెమ్మట తిరగొచ్చు. (కమల సిగ్గుతో తల వంచుకుంటుంది. సీతమ్మ నవ్వుతుంది.)

సుభాన్: (సీతమ్మతో) ఏం వదినా అన్నయ్యేడీ. ఎక్కడికెళ్ళాడు ?

సీత : మీకు కన్పడలా ? మీ వెనకమాలే వచ్చారుగా !

దాదా: ఎక్కడికీ ? గడీకా ?

సుభాన్: అక్కడ కొస్తే మాకు కన్పడాలిసిందేగా !

కమల : రాముడొచ్చి అమీన్ రమన్నాడని పిల్చాడు. మీరు కూడా గడీకే వెళ్ళారని తెలిసి, అన్నయ్య కూడా అక్కడికే వచ్చాడు.

దాదా : అట్టాగా.అయితే ఆయనేదారినవెళ్ళాడో మేంఏదారినవచ్చామో,

సుభాన్: రానియ్. ఆయన దగ్గిరేం నాటకం ఆడుతున్నాడో అదీ తెలుసుకుందాం.

కమల : ఏమి టానాటకం ?

దాదా : ఏముంది, ఏదో ఒకవిధంగా మమ్ముల్ని బుట్టలో వేసుకోవాలని చూశాడు.

కమల : మిమ్ముల్నే బుట్టలో వేసుకోవాలని చూశాడుగా ? ఏమన్నా డేంటి ?

సుభాన్ : ఏమంటాడు ! మీరంతా హిందువులంట. మేం సాయిబుల మంట. నవాబుకు వ్యతిరేకంగా సాయిబులు పనిచేయడం తప్పంట ! పాపమంట !

కమల : ఆయనకేం నవాబు ! కొన్నికోట్ల రూపాయిలున్నాయి. మరి మీకెన్ని కోట్లున్నాయి ?

దాదా : లేకేం. నాకూ ఉన్నాయి చినిగిపోయిన రెండు పాతకోట్లు.

సుభాన్ : ఎక్కడివి. నీ పెండ్లికి కుట్టించినయ్యా ?

దాదా : (నవ్వుతూ) అబ్బో, నా పెండ్లికి తోడు రెండు కోట్లుకూడానా ? అందులో ఒకటి మా అయ్యది.

(అందరూ నవ్వుతూ ఉంటారు.)

[రామిరెడ్డి, యల్లమందల ప్రవేశం]

యల్ల : (వస్తూనే) నాయాళ్లు ! యల్లమందంటే ఏందో అల్లాటప్ప అనుకున్నారు !

దాదా : ఏం ! మాజోరుగాఉంది ? వేశావాఏంటి రెండు ముంతలు ?

యల్ల : ఏంది కల్లా ! కల్లు ! సంగం పొత్తకంలో యేలద్దిన్నాడే ముంత పగలనూకినా. ఏందనుకున్నావో !

దాదా : అయితే ఇవ్వాళ మస్తాన్ ఏమన్నా, నీ చేతికి చిక్కాడాఏంటి ?

యల్ల : మత్తానయ్యే చిక్కినట్టయితే అబ్బా ! టుర్ర్, కీ....

(అందరూ నవ్వుతారు.)

రామి : తస్సదియ్య ! ఇయ్యాల యల్లమంద వంకరకర్ర తిరిగేసి నాసామిరంగ దంచో దంచు !

సుభాన్ : ఎవర్ని ? ఏమిటి ?

సీత : ఏమిటి రామయ్యా ! అసలెవర్ని కొట్టింది ?

యల్ల : ఎవర్నేంది ? లౌడిసుని.

దాదా : ఎందుకు ; ఏం జరిగింది ?

రామి : నాకసలు నిద్రబట్టిందా, నా గిత్త బోయినకాడనుంచి, దివా ణపు గొడ్లన్నీ చెరువు కెట్టాగూ రావాలిగా ! మనాళ్ళందర్నీ తీసికెళ్ళి ఇయ్యాల కాపలా గాశా. ఎక్కడికి పోతంది దొరక్క దాని అబ్బగాడి బాకా ? నీళ్లు తాగుతూ ఉండగా పోయి గిత్తని పట్టుకున్నా.

సీత : వాళ్ళు చూస్తూ ఊరుకున్నారా ?

రామి : ఆళ్ళేవళ్ళు అక్కయ్యా ! ఆడి పాలేళ్ళంతా మన సంగంలోనే ఉంది !

యల్ల : పెద్ద మొగోళ్ళలాగ ఎవళ్ళో ఇద్దరు రౌడీనాయాళ్ళు వచ్చారు జుట్టెగరేసుకుంటా ?

సుభాన్ ! (నవ్వుతూ) అదాసంగతి ! ఆళ్ళిద్దరిపనీ నీవు బట్టావన్న మాట !

కమల : భలే పనిజేశావ్ యల్లమందా ! సరే, కూచో ! (యల్లమంద లోపలి కెళతాడు.)

రామి : మనదేముంది సుభాన్. అసలు గూడెం వెళ్ళాలి కనపడాలి. ఏం కిటుగా ఉంది. చెరువుదగ్గిర కాస్తి గల్లంతు జరిగేటప్పటికి గుతపలు (లాఠీలు) తీసుకోని గూడెం అంతా కదలివచ్చిం దనుకో మనతరపున.

సుభాన్ : అవును మరి. ఈ దేశముఖు గూడాన్ని బెట్టిన తిప్ప లిన్నా అన్నా. నిలువునా వాళ్ళ ప్రాణాలు తోడాడనుకో. దేశముఖుని ఇవ్వాళ గూడెంలో అడుగుపెట్టమను, కనపడుతుంది వాడి బతుకు.

దాదా : నిజమే, వాళ్ళుకూడా మనతోపాటు చావుకీ బతుక్కీ తయా రయ్యారు. కాని. గింజలు దొరక్క పాపం వాళ్ళు చాలా ఇబ్బంది పడతన్నారంట.

కమల : పాపం. వాళ్ళు అలా ఇబ్బంది పడుతూవుంటే, మనం మాత్రం చూస్తూ ఎలా ఊరుకుంటాం. మన చేతనైన సహాయ మేదో చేయాలిగాని.

సీత : మనకున్న దాంట్లోనే కాసిని వాళ్ళకిచ్చి కాసుక తాగ మందాం. గానుగలోదే గంటెడు ఏం జేస్తాం?

దాదా : అంతేలే అమ్మా. తర్వాత తిప్పలేమన్నాగానీ
(యల్లమంద పలక తీసుకొచ్చి, రొండునవున్న చెకుముకి సంచి తీసి అందులోనుంచి బలపం తీస్తూ వుంటాడు)

రామి : అదేమిటోయ్ యల్లమందా, నీకు పలకెందుకు?

యల్ల : అచ్చరాలు రాపిచ్చుకోవాలి అమ్మాయి సేత
(కమలచేతికి పలక, బలపం ఇస్తాడు)

దాదా : (ఆశ్చర్యంగా) ఓరి నీ దుంపదెగ! ఇప్పుడేం చదువోయ్ నలభై యేళ్ళు వచ్చాక?

యల్ల : ఓయ్, చదువుకోకపోతే యెట్టా! మన సంగంవారు వేసే కాగితాలు చదువుకోవద్దూ మరి! (అంతా నవ్వుతారు)

రామి : తప్పదియ్యా! అట్టావుండాలి పట్టుదలంటే!

సీత : చదువేంటి పాటలు కూడా నేర్చుకుంటున్నాడుగా అమ్మాయిదగ్గిర!

దాదా : ఓరి నీ యేటుగాల! మా అందరికంటే నీవే మెరుగే! ఏదీ ఒక పాటపాడు.

యల్ల: వాయ్, పాటలు నాకేం వత్తయ్.

రామి : ఈ వేషాలన్నీ కుదరవులేవోయ్. మా అక్కయ్య అబద్దం ఆడకేం! ఊఁ పాడవోయ్ పాడు (అంటూ చేయిబట్టి లాగుతూ వుంటాడు.)

సీత : నా మాట అబద్ధమైతే పంతులమ్మగా రెదటే వుందిగా అడగండి.
(కమల నవ్వుతుంది)

సుభాన్ : సంఘం పాటలు నేర్చుకుంది దాచుకోటానికా యేం? పాడవోయ్, మనకు భయమేమిటి?

యల్ల : పాట లెందుకయింది నాకు వచ్చింది. సుద్దులైతేను.

రామి : సుద్దులైతే మరీమంచిది. తప్పకుండా పాడాల్సిందే.

కమల: ఇక తప్పదులే పాడు యల్లమందా.

యల్ల : ఒక్కొణ్ణి ఎట్ట బాడను ? 'ఆ' కొట్టేవాళ్ళుండొద్దూ.

రామి : నేనూ సుభాన్ 'ఆ' కొడతాంలే కానీయ్, రా సుభాన్. (సుభాన్, రామిరెడ్డి యల్లమందకు చెరొక ప్రక్కన నుంచుంటారు. చెవికి చేయి ఆనించి, యల్లమంద 'ఆః' అంటూ శ్రుతిగలుపుతాడు)

యల్ల : ఏందయ్యా. 'ఆః' కొట్టకుండా ఇకిలిత్తారేం ?

సుభాన్ } : సరే కానీయ్. (ఇద్దరూ 'ఆ' అంటూ అతని శ్రుతి గలుపు
రామి } : తారు)

యల్ల: — సుద్దులు —

హరి హరి నారాయణ ఆదినారాయణ
కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడ॥
గొర్రెల గోత్రాలు గొల్లల కెరుక
గొల్లల గోత్రాలు గొర్రెల కెరుక
గొర్రె గొల్లల గోత్రాలు తోడేళ్ళ కెరుకో॥
పటేళ్ళ గోత్రాలు అమీన్ల కెరుక
అమీన్ల గోత్రాలు పటేళ్ళ కెరుక
అమీను పటేళ్ళ గోత్రాలు
గ్రామస్థుల కెరుకో॥
దేశముఖుల గోత్రాలు జాగీర్దార్ల కెరుక
జాగీర్దార్ల గోత్రాలు దేశముఖుల కెరుక
దేశముఖ్ జాగీర్దార్ల గోత్రాలు
అంధ్రమాసభ కెరుకో ॥

మా భూమి

నైజాం గోత్రాలు కుంపినోళ్ళ కెరుక
కుంపినోళ్ళ గోత్రాలు నైజాము కెరుక
నైజాం కుంపినోళ్ళ గోత్రాలు
మా సంగంవారి కెరుకో

(సంతోషంగా అందరూ చప్పట్లు కొడతారు.)

దాదా : సెబాస్ ! బలేగా పాడావ్ యల్లమందా.

కమల : మరేమిటనుకున్నారు యల్లమందంటే? చూడండి. పది రోజుల్లో మన సంఘం పేపరే చదివేసాడు.
(యల్లమంద నవ్వుతూ గొంగలి కిందేసుకొని కూచొని అక్షరాలు దిద్దుకుంటూ ఉంటాడు)

దాదా : మరచిపోయ్యాను. అసలియ్యాల మన సంగం పేపరొచ్చిందా ?

రామి : రాకపోవడమేమిటి ? నేనేగా రాత్రి తెచ్చింది !
సీత : దీపంబెట్టుకుని రాత్రినడిజాందాకా చదువుతానేఉందిఅమ్మాయి.
దాదా : ఇయ్యాల సంగతు లేందో చెప్పలేదే అమ్మాయి.
సీత ; కుంపిణీనుంచి ఎవళ్ళో మన దేశం చూడానికొస్తే వారిమీద కూడా తుపాకులు కాల్చారంట ! వీళ్ళ చేతులిరగ !
దాదా : ఎవళ్ళు బందరునుంచి వచ్చిన ఆ పెద్ద మనుషులమీదానా, ఆ సంగతి మన కిదివరకే తెలిసిందిగా.
రామి : కుంపిణీనుంచి వాళ్ళసలిక్కడి కెందుకొచ్చారు సుభాన్ ?
సుభాన్ : మన కష్టసుఖాలు తెలుసుకోడానికే.
యల్ల : మనకష్టసుకాలు తెలుసుకోలేని కుంపిణీలో వాళ్ళేం జేత్తారేంటి.

సుభాన్ : కుంపిణీలో వాళ్ళంటే ఎవళ్ళు. వాళ్ళు మన తెలుగోళ్ళేగా. మనం కష్టపడుతూవుంటే, మనోళ్ళు చూస్తూ ఊరుకుంటారా ఏమిటి? ఇక్కడ జరిగే సంగతులన్నీ కండ్లారా చూసి అక్కడి కెళ్ళి మనాళ్ళందరికీ చెప్పుదాం అని వచ్చారు.

యల్ల : అదిగదీ సంగతి! మల్లీ ఇంటి కెల్లినాక ఈడ జరిగే అన్నేయ మంతా మనాళ్ళకు జెప్తారుగా. అందుకనే అసలు ఆళ్ళను జంపేత్తే ఏ పీడా లేదనుకున్నారు, దొంగనాయాళ్లు.

దాదా : ఇదంతా చేయించింది అ ప్రతాపరెడ్డేగా.

కమల : అవును, ఆదుర్మార్గుడే.

రామి : ఎవడు? ఆ లక్షాముప్పైవేల ఎకరమోడా?

సుభాన్ : వాడే ఊళ్ళకూళ్ళు లేవగొట్టి తోటేసుకున్నాడు.

యల్ల : తల్లి సిగదరగ! తోటంటే తోటా! ఒకసారి దారి పయాణం బోతా, తోట కీ దరిని సద్దిదాగి బయల్దేరితే మళ్ళీ ఆ దరి కెల్లే టప్పటికి ఏనుగూకిందంటే నమ్ము.

కమల : నిజమే అలాంటి పెద్దతోట మొత్తం మన భారతదేశంలోనే. లేదంట!

సుభాన్ : వాడి ముల్లేంబోయింది, యెంత తోటైనా వేయిస్తాడు చుట్టుపక్కల ఊళ్ళ వాళ్ళందరిచేత వెట్టిజేయించి.

కమల : వేయించినన్నాళ్ళు వేయించాడు. ఇక ఆ పప్పు లేమీ ఉడకవ్. ఆ ఊళ్ళన్నీ ఇప్పుడు సంఘంలో జేరాయి.

యల్ల : (హుషారుగా చంకలుగొడుతూ) చేరింయ్! ఇక కూసోని ఏడవమను

సీత : సంగంలో జేరినందుకు మన్ని వీడే ఇన్ని ఇబ్బందులు పెడ తన్నాడు, ఇక వాడెన్ని చెరలు పెడతన్నాడో వాళ్ళని.

సుభాన్ : ఎందుకు జెట్టడు, పోలీసుల్ని తీసుకొచ్చాడు. పట్టపగలే కొంపలు దోయిస్తున్నాడు. ఆడోళ్ళ పరువు దీయిస్తున్నాడు. వాడు చేయగలిగిన దంతా చేస్తూనేవున్నాడు. చివరి కిప్పుడు మిలటరీవాళ్ళని కూడా ఊళ్ళల్లో దింపాడు.

యల్ల : ఎవళ్ళని సిపాయోళ్ళనా? ఆళ్ళు మరీ కటికోళ్ళంటగా.

కమల : అయితేం? ఎలికబోను ఎలిక్కే ఉంటుంది. పులి బోను పులికే ఉంటుంది. వాళ్ళేలికేస్తే మనాళ్ళు కాలికేస్తున్నారు.

దాదా : ఏం వేస్తే ఏం లాభం ? వాళ్ళకి తుపాకులున్నాయ్. మనకిలేవు.

యల్ల : అదేనే సిన్నయ్యా, అసలొచ్చిన సిక్కు. నాకు మల్లే అణ్ణి కఱ్ఱ బట్టుకొని బఱ్ఱిమీదికి రమ్మను. కనబడద్ది - దెబ్బకి నాయాల టుఱ్ర్, కీ...

సుభాన్ : అందుకనే వీలున్నప్పుడు దెబ్బకి దెబ్బ తీస్తాం. వీలుతప్పితే తప్పుకొని ఆత్మరక్షణ జేసుకుంటాం.

యల్ల : ఆత్మరచ్చన. అదేందయ్యా సుభానయ్యా ?

కమల : 'ఆత్మరక్షణ' అంటే ఏం లేదు యల్లమందా. మన్ని మనం కాపాడుకోవడమే.

యల్ల : (పక పక నవ్వుతూ) ఏందీ ? మన్ని మనం కాపాడుకోటం ? ఓయ్ ! మరి మన్ని మనం గాపాడుకోపోతే, మత్తానయ్య గాపాడ తడా ? ఇక రెండు చేతుల్తో బువ్వదిన్నట్టే.

సుభాన్ : అందుకనే మనంకూడా నేర్చుకుంటున్నాంగా !

రామి : ఏమిటి నేర్చుకునేది కబుర్లు. ఒకేపు పోలీసు లొచ్చి ఊళ్ళో గూచుంటేను.

సుభాన్ : గిత్తో గిత్తో అంటూ నిన్నటినుంచి ఎక్కడా అంతులేదు. ఇప్పుడొచ్చి నన్ను దబాయిస్తున్నాడు, నేర్పలేదని.

దాదా : అయిపోయిన పెండ్లికి బాజా ఎందుకు? ఇప్పుడన్నా మొదలెట్టండి తొందరగా.

(అంతా లేచి నుంచుంటారు. ఇంతలో రాముడు ప్రవేశం)

రాముడు : (వస్తూనే) సుబానయ్యా, సుబానయ్యా !

సీత : ఏమిటీ రాముడూ ?

రాముడు : బాబయ్యగారిని పోలీసోళ్ళు పట్టుకొని దొరవారి కొట్టో పెట్టిన్రు.

కమల : ఎవరిని ! మన్నయ్యనా ?

(ఔనని రాముడు తల ఊపుతాడు)

రామి : పదండళ ! ఇంకా జూస్తారేమిటి ?

రాముడు : ఆడ కొద్దుబాబూ ఆడ చానామంది పోలీసులుండారు....

రామి : ఏం ఉంటే, తేలేదేమిటో ఇప్పుడే తేలుద్ది.

యల్ల : అంతే ఇయ్యాల అటో ఇటో తేలాలిసిందే. లేకపోతే ఏంది?

దాదా : ఎప్పటికిమల్లే ఏదో మాటాడ్డానికి పిల్చాడనుకున్నాగాని, ఇంత కాడికి వస్తుందనుకోలేదు.

కమల : అన్నయ్యా అంతే అనుకున్నాడు. లేకపోతే అసలు వెళ్ళేవాడే కాదు.

సీత : నాకు మొదటినుంచీ భయంగానే ఉంది. తీరా వెళ్ళేటప్పుడన్నా కూడా. "రామయ్యనన్నా వెంట తీసుకెళ్ళరాదా" అని.

సుభాన్ : మేంకూడా అక్కడే ఉంటాం అనుకొని వచ్చిఉంటాడు. ఏం రాములూ ఆయన్ని అక్కడే ఉంచారా ? నాకా (స్టేషన్)కి తీసికెళ్ళన్నారా ?

రాములు : అప్పుడే ఏడ తీసికెళ్తారు బాబూ, "ఊరుమీద పడ్తానికి అంతా తయారవుతున్రు.

దాదా : ఊరుమీద పట్టానికా ?

రాములు : ఇంకా పడ్తానికా ఏంది ! ఈ పాటికి ఆళ్ళు బయలుదేరి వత్తానే ఉండాలి. (సీతమ్మతో) నే నెల్తానమ్మగారూ !

సీత : సరే వెళ్ళు రాములూ.

(రాముడు వెళ్ళిపోతాడు)

సుభాన్: ఏం యల్లమంద! సమయం వచ్చింది. మన్ని మనం కాపాడుకోవాలి.

సీత : పదండయ్యా తొందరగా పదండి. ఆ పాపిష్టోళ్ళు ఎవళ్ళింటిమీద వచ్చిపడతారో !

యల్ల : ఎల్తాని కేంలే అమ్మా ! మరి ఇక్కడో ?

దాదా : నే నుంటానులే యల్లయందా. పదండి మీరు.

సీత : నీ విక్కడుంటే ఎట్టా దాదా ! పిన్ని అసలే భయస్తురాలు. మాకేం ఫర్వాలేదులే.

దాదా : నీకు తెలవదులే అమ్మా. పెద్దోణ్ణి నేనుండికూడా మిమ్మల్ని ఒంటరిగా వదలిపెడ్తే, రేపు అబ్బాయివచ్చి ఏం అనుకుంటాడు ? మా ఇండ్ల దగ్గర షుభాన్ ఉంటే చాల్లే.

కమల : మాకేం భయంలేదులే దాదా. మమ్మల్ని మేం రక్షించుకోగలం. మీబోటి ముఖ్యులే ఇక్కడ గూచుంటే ఎలా ? వెళ్ళి ఇంటింటికి తిరిగి, ముందు గ్రామాన్నంతా కట్టుదిట్టం చేయండి, పదండి.

రామి : సుభాన్, ముందు మనమిద్దరం గూడెం వెళ్ళివద్దాం పద.

సుభాన్ : దాదా నీవవెళ్ళి మన వెంకయ్యగారికి, సుబ్బయగారికి చెప్పిరా; యల్లమందా నీ వెళ్ళి మీ పదిండ్లోళ్ళకి జెప్పు.

దాదా : సరే పదండి, చావో బతుకో ఇయ్యాల తేలిపోవాలి.

సీత : పదండి నాయనా, పదండి ఎన్నాళ్లు బతుకుతాం ఈ పాడు బతుకు, ఎప్పుడైనా చావాలిసిందే.

సుభాన్ : మనం జేసిన ప్రమాణం మళ్ళీ ఒకసారి జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి. బొందిలో ఊపిరి ఉండగా ఈ దేశముఖ్‌కి లొంగిపోగూడదు. మన జన్మహక్కులకోసం మనం తెగించి పోరాడుదాం. ఈ పోరాటంలో ఎప్పటికైనా విజయం మనదే.

బొలో ఆంధ్రమహాసభకీ జై !

(కమల పాట అందుకుంటుంది. అందరూ కలసి పాటపాడుతూ బయల్దేరి వెళ్లుతూ వుంటారు.

ఆంధ్రుడా లేవరా
ఆంధ్రుడా బిరాన లేవరా ॥ఆంధ్రుడా॥
ఆంధ్రమాత వీరమాత అనెడి పేరు నిల్పరా
కూలి-రైతు విప్లవాగ్ని జ్వాల రేపి నిలపరా
నేలమట్టమౌను ధనిక పాలనంబు నేడెరా ॥ఆంధ్రుడా॥
నెత్తురొలికి పారినా నీదు శిరసు రాలినా
కత్తిదూసి శత్రువులను గదిమి గదిమి కూల్చరా

ఆంధ్ర ప్రజలు మూడుకోటు లైక్యమై ఎదిర్చినా
బంధములను త్రెంచి విశాలాంధ్ర నిల్పగలముర ॥ఆంధ్రుడా॥

(కమల, సీత మినహా అందరూ వెళతారు)

కమల : వదినా, అన్నయ్యాలేడని వాళ్ళు గబగబా మనింటికే వస్తారేమో, గడపదాటి లోపల అడుగు పెట్టనివ్వ గూడదు.

సీత : నాయింట్లోనే అడుగు పెట్టనిస్తానుగా, సరేగాని నీవు మాత్రం కాస్త జాగ్రతగా ఉండమ్మా వాళ్ళసలే కోతి ముండాకొడుకులు.

కమల : అయితే ఏం ? మనమే అంతజేతులు జచ్చి ఉన్నామా ?

సీత : అంతేలే. మన చేతనైనంత మట్టుకు మనం పోట్లాడుదాం. నీవు మాత్రం తొందరపడక నేను జెప్పినమాటిను.

కమల : ఏమిటి వదినా, అలా అంటావ్ ?

సీత : ఏం లేదులే అమ్మా. నీ వసలే చిన్నపిల్లవి, నీ విక్కడే వుండు. నే గడపలో నుంచుంటా.

కమల : అదేమిటి ? నేనుకూడా నీతోపాటే నుంచుంటాను.

సీత : కాదులే. నీకు తెలియదులే. నేనే వుండాలి గడపలో. వాళ్ళసలే తాగుబోతు ముండాకొడుకులు. నా ప్రాణం వుండ గానీ వంటి మీద చేయి బడనివ్వను.

కమల : లోపలికి (పరుగెత్తికెళ్ళి వడిశాల తీసికొస్తూ) మన చేతిలో ఈ ఆయుధం ఉండగా ఇంకా మనజోలికి రావడమే. (అంటూ బల్లపైకెక్కి వడిశాల తిప్పుతూ ఉంటుంది) !

సీత : (నవ్వుతూ) ఏం, కిందుండి నేను రాళ్ళందించనా ?

(తెరలో పెద్ద కోలాహలం. సీతమ్మ గబగబా గడపదగ్గిరకు పరుగెత్తు కొస్తుంది. పోలీసులు తలుపు తోసుకుని లోనికి వస్తూ ఉంటారు.)

సీత : ఎవళ్ళురా మీరు ఇంట్లోకి వస్తారు ?

పోలీసు : లే, అడ్డంలే, ముందు ఇల్లు సోదాచేయాలి,

సీత : ఎందుకు ?

పోలీసు : "లెవీ" ఎగ్గొడితే ఊరికే పోతుందనుకున్నావేం ?

అమీన్ : (ప్రవేశించి పోలీసుతో) అరే హేమ్టీ చూస్తావ్‌గధా; జల్దీ జల్దీ

సామాన్ బైటీకి లాగేయ్ బే.

(పోలీసులు లోపలికి వెళ్ళబోతారు. సీతమ్మ అడ్డం వస్తుంది. కమల లోపలికి పరుగెత్తుతుంది. "ఏయ్ జావ్, హటో" అంటూ అమీన్ సీతమ్మను బెటికి లాగుతాడు, సీతమ్మ పడిపోతుంది. పోలీసులు, రౌడీలు, అమీన్, మస్తాన్, దేశముఖు, పట్వారీలు లోపల ప్రవేశిస్తారు. గాంధీ, నెహ్రూ వగయిరా నాయకుల ఫొటోల దగ్గరనుంచి చేతికందిన ప్రతి సామాను బెటకి గిరవాటువేస్తూ ఉంటారు. కమల కారపుముంత తీసుకొని లోపలినుంచి వస్తుంది. కమలనుచూచి దేశముఖు వికటంగా నవ్వుతూ, "చిక్కాక ఎక్కడికి బోతావులే పిల్లా" అంటూ చేతులు జాచుకొని గుడ్లురుముతూ కమలమీది కెళతూ ఉంటాడు. సీతమ్మ త్వరత్వరగా లేచి పక్కనున్న రోకలిబండ అందుకొని వెనగావచ్చి దేశముఖు తలమీదబెట్టి బాదుతుంది. దేశముఖు కెవ్వున ఒక పిచ్చికేకవేసి కిందబడతాడు. పోలీసులు, రౌడీలు, సీతమ్మమీద పడబోతారు. కమల కారపుముంతలోంచి రెండు గుప్పెళ్ళ కారందీసి అందరి కళ్ళల్లో కొడుతుంది. అందరు కళ్ళునులుపు కుంటూ వుంటారు. ఇంతలో వెనకనుంచి ప్రజల జయజయ ధ్వానాలు వినబడుతూ వుంటాయి. అందరి కంటేముందు దాదా పరుగెత్తుకుంటూ వస్తాడు.)

దాదా : ఆడోళ్ళమీద కెళ్ళడానికి మనుషులు గాదటరా మీరు గాడ్దె కొడుకుల్లారా. (అంటూ సింహంలాగ గర్జిస్తూ వచ్చి పారిపోవడానికి తారాడుతూవున్న పట్వారీని లాగి ఒక తన్ను తంతాడు. పట్వారీ ఆ దెబ్బకి గింగరాలు తిరిగి కిందబడతాడు. ఇంతలో అమీన్ తన చేతిలోవున్న రివాల్వర్ని దాదావైపు గురిపెట్టి కాలుస్తాడు. దాదా పొత్తి కడుపులోనుంచి గుండు దూసుకుపోతుంది. 'అల్లా! అల్లా.' అంటూ దాదా నేలమీద పడి తన్నుకుంటూ ఉంటాడు. పట్వారీ - దేశముఖులు లేచి మెల్లగా తప్పించుకొని పారిపోతారు. సీతమ్మ 'దాదా దాదా' అంటూ పరుగెత్తుకొచ్చి దాదా తలనుపట్టుకొంటుంది. అమీన్ మళ్ళి రివాల్వర్ కాలుస్తాడు. గుండు తగిలి సీతమ్మ పడిపోతుంది. సుభాన్, రామిరెడ్డి, యల్లమందలతో సహా ఇంకా

కొందరు ప్రజలు పరుగెత్తుకుంటూ వస్తారు. అమీన్‌తో సహా పోలీసులుకూడా పిక్కబలం జూపి, పరుగు బుచ్చుకుంటారు. "వదినా, వదినా" అంటూ కమల సీతమ్మ దగ్గరకు వస్తుంది. ఇంతలో మరో వైపునుంచి చెమటగారుతూ, రొప్పుకూ, వీరారెడ్డి మంగలి రాముడు ప్రవేశిస్తారు).

వీరా : (దాదాను జూచి) దాదా దాదా (అంటూ గుండెమీద చేయి వేసి ముక్కుదగ్గిర వేలుబెట్టి చూస్తూ వుంటాడు. మంగలి రాముడు లోపలికి పరుగెత్తి నీళ్ళు, తీసుకొస్తాడు. వీరారెడ్డివైపు జూచి కమల 'అన్నయ్యా' అంటూ కేకవేస్తుంది. వీరారెడ్డి సీతమ్మ దగ్గరకు పరుగెత్తుకుంటూ వస్తాడు.)

సీతమ్మ: (సీతమ్మ వీరారెడ్డి వైపుజూచి క్షీణస్వరంతో) దాదా, దాదా.

వీరా : ఇంకెక్కడి దాదా (మంగలిరాముడు దగ్గిర నీళ్ళు తీసుకొని సీతమ్మచేత రెండు గుక్కలు తాగిస్తాడు.)

సీత : దాదా పొయ్యాడా. పొయ్యాడా; పాపం మనకోసం.... చచ్చి పొయ్యాడా. (కొంచెంసేపు ఆగి, కమలవైపు చూచి) ఏడవకమ్మా ఏడవకు; అబ్బాయేడీ?

(కన్నీరు తుడుచుకుంటూ కమల లోపలికెళుతుంది,)

(వీరారెడ్డితో) మీరెట్టా....వచ్చారు?

వీరా : (కన్నీరు తుడుచుకుంటూ) రాముడు తప్పించాడు.

సీతమ్మ : రాముడా? (రాముడువైపు జూస్తుంది)

రాముడు : (కండ్లనీళ్ళు తుడుచుకుంటూ) ఏం తప్పిస్తే ఏం లాభమమ్మా.

[అబ్బాయి నెత్తుకొని కమల, ప్రవేశిసుంది. సీతమ్మ చేతులు చాచుతుంది. అబ్బాయుని కమల సీతమ్మ చేతుల్లోకి ఇస్తుంది.]

సీత : (అబ్బాయిని ముద్దాడి మళ్ళీ కమల చేతికిస్తూ) బిడ్డని నీ చేతుల్లో బెడతన్నా. వీడికిక....నీవే....నమ్మా....తల్లివి.

(కమల అబ్బాయిని తీసుకుంటూ వుంటుంది.)

[తెర]

6

సమాధులు

[సీతమ్మ, దాదా సాహెబుల సమాధులు. కమల, వీరారెడ్డి, సుభాన్, రాముడు చేతులు జోడించి పాడుతూ ఉంటారు. వీరారెడ్డి చేతిలో బేబీ వుంటుంది. సమాధులపై అగరువత్తులు వెలిగించి. కమల వీరారెడ్డిచేతిలో నుంచి బేబీని తీసుకుంటుంది.]

దేశ సేవకులార తెలుగు జోదుల్లార
దేశానికై మీరు దేహ మర్పించార ! ॥దేశ॥
మీ కీర్తి చంద్రికలు మీ ధైర్య శౌర్యములు
లోకాన వ్యాపించి చీకటుల పోదోలె ॥దేశ॥

హిందువులు ముస్లిములు ఏకమై ఈనాడు
మీ రక్తవాహినులు పారి తడిసిన చోట
స్వాతంత్ర్య ధ్వజమెత్తి జయగీతి పాడెదము ॥దేశ॥

రాముడు : ఇదరూ ఇద్దరే దేవతలు. ఇట్లాంటోళ్ళమీద తుపాకులు కాల్చిర్ను. రాచ్చసముండాకొడుకులు.

కమల : "నా బొందిలో ప్రాణం ఉండగా నీ వంటిమీద చేయపడనిస్తానా అమ్మాయీ" అంది. కంటి రెప్పలాగా ఎప్పుడూ నన్ను కనిపెట్టి ఉండేది.

రాముడు : కోపమెట్టాంటిదో ఎరుగదు మా తల్లి. మా బోటి పని బాగు లోళ్ళని కూడా తూలి ఎప్పుడూ ఒక మాట అని ఎరగదు.

సుభాన్ : అదేమిటో; వాళ్ళిద్దరూ తండ్రీ బిడ్డలులాగా ఉండేవాళ్ళు నవ్వులాటకైనా సరే, దాదాని మనం ఏమన్నా అంటే ఆమె ఊరు కొనేది కాదు.

కమల : దాదా మాత్రం వేళాకోళానికయినా వదినమీద మాట పడనిచ్చే వాడా ! మమ్మల్ని మరీ తన కన్న బిడ్డల్లాగ చూచుకునేవాడు.

వీరా : మిమ్మల్నేకాదు. అందర్నీ అలాగే చూచుకొనేవాడు, మనలో ఎవరికి ఏ కాస్త కష్టం కలిగినా ఆయనెంతో బాధపడేవాడు.

సుభాన్ : మనలో ఈ యిద్దరే ప్రతి దానికి వెనక్కు లాగుతారని అనుకునే వాణ్ని. తీరా సమయం వచ్చేటప్పటికి మనందరి కోసం ముందు వాళ్ళే బలి అయ్యారు.

వీరా : మనతో బాటు ముందు ఆవేశంగా మాట్లాడక పోయినా ఏపనిలో వాళ్లు మనకంటే వెనకబడ్డారు. సమయం వచ్చినపుడు ఎప్పుడూ ముందే నుంచునేవాళ్ళు

రాముడు : ఇట్టాంటోళ్ళని పొట్టన బెట్టుకొని గాడిదకొడుకులు పారి పోయిర్రు. చిక్కినట్టయితేనా ? బతికుండగా గొయ్యితీసి పాతి పెట్టేవాళ్ళం.

సుభాన్ : పాతిపెట్టక అప్పుడే ఏమయింది? మనలో ఒక్కడు బతి కున్నాసరే, ఈ దేశముఖు అంతు కనుక్కోకుండా వదిలిపెడ తామా ?

[పట్వారీ వెంకట్రావును రామిరెడ్డి వగైరా రైతులు మెడబట్టి నెట్టుకుంటూ ప్రవేశిస్తారు. వెంకట్రావు అమాంతంగా వచ్చి వీరారెడ్డి కాళ్ళమీద పడతాడు.]

వెంక : (ఏడ్చుకుంటూ) రక్షించాలి బాబో రక్షించాలి.

రామి : ఏమిట్రా? నిన్ను రక్షించాలా? పగలగొయ్యాలా?

[అంటూ వెంకట్రావుమీది కెళతాడు]

వెంక : బాబో శరణాగతుణ్ని. ఈ దీనుడికి ఇక మీరే దిక్కు, బుద్ధి వచ్చింది.

కమల : (కోపంతో) మొన్న ఎక్కడబోయింది ఈ బుద్ధి. సిగ్గులేదూ! వేలుబెట్టి నన్ను జూపించావే మొన్న దేశముఖుకి. నాబోటి పిల్లలు నీకు లేరూ, దుర్మార్గుడా.

రామి : ఏమిటీ? వీడేనా నీమీదికి దేశముఖుని ఉసికొల్పింది ? ఏంరా గాడిద. [లాగి ఒక తన్ను తంతాడు]

మా భూ మి

వెంక : (క్రిందపడి చేతులు జోడించి) అపరాధిని బాబో బుద్ధి గడ్డి తింది. పిల్లలు గలాణ్ణి.

వీరా : ఎవళ్ళకి లేరు పిల్లలు ?

సుభాన్ : (కమల చేతిలో నుంచి బేబీని తీసుకుంటూ) ఎంతమంది ఇలాంటి పిల్లల ఉసురుగట్టుకున్నావురా నీవు. ఈ బిడ్డ తల్లి రక్తం తాగింది నీవు కాదూ ?

వెంక : ఈ పాపం నేనూ చేయలేదు బాబు దైవసాక్షిగా జెప్పు తున్నాను. ఈ కాల్పులతో నాకేమీ సంబంధం లేదు.

రాముడు : నోట్లో పురుగులు పడ్తయ్. ఆ మాతల్లిని చంపించిందిగాక, ఇప్పుడుకూడా అబద్దాలెందుకు? గదిలో కూసోని అమీన్‌తో గుసగుసలాడింది నీవు గాదూ? (వీరారెడ్డిని చూపించి) ఈ బాబయ్యని కొట్టోబెట్టి మేం వచ్చిందాకా జాగర్తగా కాపలా గాయమని నాతో చెప్పలా.

వెంక : దుర్మార్గుణ్ని బాబో. ఇక మీ రేమన్నా జేయండి. మీ కాళ్ళ మీద బడుతున్నా. ఉద్యోగధర్మం కాబట్టి అలా ఏడవాలిసి వచ్చింది. గుమస్తా ముండాకొడుకుని నాదేముంది బాబూ. ఆ దేశముఖు చెప్పినట్టల్లా చేశాను.

రామి : మా దగ్గిరంటరా నీ దొంగ ఏడ్పులు. అమ్మ పుట్టిల్లు మేన మామకి తెలియదటరా ? అసలీ ఊరికి తిప్పలు దెచ్చిందీ, మా కొంపలన్నీ దీసిందీ నీవు గాదటరా గాడిద (మళ్ళీ తన్నబోతాడు.)

వెంక : చేశాను బాబో చేశాను. బుద్ధి వచ్చిందని లెంపలు వేసుకుంటున్నా క్షమించండి. ఇక ఈలాటి బుద్ధితక్కువ పను లెప్పుడూ జేయను.

కమల : ఛీ నీచుడా ! నీకా బుద్ధి? ఇక నిన్ను తగలేసిన్నాడే నీకు బుద్ధి వచ్చేది.

వెంక : (చెంపలేసుకుంటూ) చెంపలేసుకుంటున్నాను తల్లీ. ఇక మీరు చెప్పినట్టే నడుచుకుంటా. మీరు దూకమన్న గోతిలోకి దూక డానికి సిద్ధంగా ఉన్నా. (చేతులు జోడిస్తూ) హరేందాసుణ్ణి మీ రే జరిమానా విధించినా చెల్లించుకుంటా. మీ రే శిక్షవేసినా అనుభవిస్తా.

రామి : శిచ్చ. ఇంకా శిచ్చేమిటి ? ఈ గోరీలతోపాటు నీకూ ఒక గోరీ కట్టడమే.

కమల : ఈ దేవతల గోరీలపక్కనా, ఈ నీచుడికి గోరీ కట్టేది?

రాముడు: నిజమేనమ్మా మంచిమాట చెప్పావు.

వీరా : (పట్వారీతో) నివు చేసిన దుర్మార్గాలకి నిన్ను ఉరిదీసినా పాపం లేదు. నీ కల్లబొల్లి కబుర్లు నమ్మి నిన్నింకా ఊళ్ళో ఉండనివ్వడం, మళ్లీ మా గొంతుకల కుచ్చు బిగించుకోడమే. ఛీ, నీ మొఖం చూసినా పాపం, పో అవతలకి.

రామి : జాగ్రత్త. మళ్ళీ యీఊళ్ళో అడుగుబెట్టావూ అంటే బతికిబైట పడవు.

వెంక : (వీరారెడ్డితో) నా పెండ్లాం బిడ్డల్ని వదిలి ఎక్కడికిపోను బాబూ?

వీరా : ఎక్కడికన్నా బో ఏట్లోకి. నీతో పాటే తీసికెళ్లు, నీ పెండ్లాం బిడ్డల్ని.

వెంక : ఈ గడ్డ వదిలి పెండ్లాం బిడ్డలతో యెక్కడికిపోయి యేందిని బతకను? అన్యాయంగా జచ్చిపోతా బాబూ,

రామి : ఏం చచ్చిపోతే. అసలు నీవు చావాలిసిందే.

సుభాన్ : ఈ గడ్డంతా నీ తాతగాడి ముల్లె? నీవు కష్టపడి సంపాదించి చచ్చావా? ఇదంతా మా పొట్టగొట్టి కాజేసిందేగా?

వీరా : వేలకు వేలు మా దగ్గర లంచాలు కాజేసి మేడ గట్టించుకొని అందులో కులుకుతూ గూర్చుందామనుకున్నావా? పద, నడువు ముందు బయటకి.

వెంక: నేను దీసుకున్న లంచాలన్నీ యిచ్చేస్తా బాబూ, నా పొలం మాత్రం నాకు వదిలిపెట్టండి.

వీరా : నీవు తీసుకున్న లంచాలన్నీ లెక్కకడితే నీ ఆస్తి మిగలదు,

నీవూ మిగలవు. బతకదల్చుకుంటే నడువు ముందు బైటకి.
(యల్లమంద మస్తాన్‌ని లాక్కొస్తూ వుంటాడు.)

యల్ల : నడువ్ నడువ్ (మస్తానును తోసుకొస్తూ, పట్వారీని చూచి) వోయ్, చిక్కిండే పిలకోడు (పట్వారీ మెడబట్టుకొని ఊపుతూ) నాయాల కొట్టి ఏలుముద్దర ఏయిత్తావ్.

(మస్తాన్ తలవంచుకొని నుంచుంటాడు)

సుభాన్ : థూ, నీజన్మ తగలెయ్య, సిగ్గులేక ఇంకా బతికుండావ్. ఎందులో అన్నా దూకి చావకపొయ్యావా? దాదాని, సీతమ్మగారిని పొట్టన బెట్టుకున్నావు చాల్లా?

యల్ల : తేరగా వచ్చిందని దేవరపోతు మాంసం తెగదిని చూడు ఎట్ట బలిసిందో.

సుభాన్ : ఛీ. ఈ దుర్మార్గు డిక్కడెందుకు? మెడబట్టిగెంటక. వాడితో పాటు (మెడబెట్టి గెంటుతాడు)

రామి : (పట్వారీని చూచి) ఇంకా నీ విక్కడే చచ్చావెందుకు, ఫో. వాడితోపాటు నీవుకూడా. (జుట్టుపట్టుకొని బైటకి లాగుతాడు.)

కమల : ఈ గాడిదలిద్దరూ చిక్కారుగాని, అసలోడు చిక్కలేదే!

యల్ల : వోడు? దేశ్‌ముఖా? ఆడు అమీన్‌తో గలిసి నల్లగొండ పారి పోయిండు. ఎంటబడితే దొరకలా నాయాళ్ళ. గుర్రాలేసుకుని ఉరికిన్రు.

(రామిరెడ్డి, సుభాన్లు మళ్ళ ప్రవేశిస్తారు)

రాముడు : పీడ వదిలింది.

వీరా : పదండి పోదాం. మన పొలాలు మనం ఆక్రమించుకుందాం.

కమల : ఎన్నాళ్ళ నుంచో మన తల్లి భూదేవి ఈ పాపాత్ముడి చెరలో వుంది; పదండి. మన భూమిని మనం వదలించుకుందాం.

రామి : ఇక నా గిత్తలకి మేత కరువులేదు. మళ్ళీ నా బీడు నా కొచ్చింది.

రాముడు : (సంతోషంగా వీరారెడ్డితో) ఏం బాబూ, మళ్ళీ మా మంగలి మాన్యం మాకొచ్చినట్లేగా!

సుభాన్ : ఇంకా వచ్చినట్లేనా ఏమిటి? వెళ్ళి అరక కట్టక.

వీరా : ఈ నాటికి తిరిగి మళ్ళీ మన భూములు మనకొచ్చాయి. కాని ముందు మరో ప్రమాదం రాబోతూవుంది. మనమంతా తగిన జాగ్రత్తగా వుండాలి!

యల్ల : ఇంకేం బయముంది బాబూ, ఆ ముదనట్టపోడు ఆడిదారిని ఆడు బోయిండుగా!

వీరా : అప్పుడే ఎక్కడబోయాడు? వాడు జేయాలిసిని కుట్రంతా చేస్తూనే వుంటాడు. పట్నం కూడాపోయి ఈ సారి మిలటరీనే తీసుకొస్తాడు. అవసరమైతే ఇంకా తెల్లసైన్యాన్ని కూడా దింపుతాడు.

రామి : ఏం దింపితే? మా బొందిలో ఊపిరి ఉండగా మళ్ళీ మా పొలాలు వదలిపెడతామా?

సుభాన్: సంఘబలంతోనే ఇప్పుడు దేశముఖుని ఎదిరించాం. రేపు నవాబు వచ్చినా తెల్లోళ్ళు వచ్చినా ఈ సంఘబలంతోనే ఎదిరించుదాం. మనగడ్డని మనం కాపాడుకుందాం.

కమల : అంతే మనమంతా ఇలాగే కట్టుగా ఉంటే, తెల్లోళ్ళుకాదు. వాళ్ళ తాతలొచ్చినా మన్ని ఏమీ చేయలేరు.

యల్ల : ఈ జాతోళ్ళు, కోతోళ్ళు ఏం జేత్తారే పదండళ. ఎవడి పొలంలో వాడు ఇల్లేసుకుందాం. ఏం రాములూ?

రాముడు : అంతేనయ్యా, యల్లమందయ్యా. నా ప్రాణంబోయినా సరే. ఇంకా నా మాన్నెం వదలిపెడతానా?

వీరా : అలా వుండాలి. అవసరమైతే ఇంటికొకడు బలిఅయిపోవాలి.

పొలంమీద హక్కు మనదే. ఈ హక్కు కోసమే సీత తన ప్రాణాన్ని ఇచ్చింది. దాదా బలిఅయిపొయ్యాడు. మళ్ళీ మన పొలాన్ని మనం వదిలి పెట్టడమంటే దాదాకి, సీతకి ద్రోహం చేసిన వాళ్ళం అవుతాం.

సుభాన్ : నిజమే బందగీ సమాధి దగ్గర మొదట మనం సంఘం బెట్టు కుంటాం అని ప్రమాణం చేశాం. మళ్ళీ ఈ సమాధుల దగ్గర ప్రమాణం చేయండి.

"ప్రాణం బోయినా మాభూమి వదలం"

అందరూ : ప్రాణం పోయినా మా భూమి వదలం.

వీరా : దున్నే వాడిదే భూమి హక్కు!

అందరూ : దున్నేవారిదే భూమి హక్కు!

కమల : బోలో ఆంధ్రమహాసభకీ జై!

అందరూ : బోలో ఆంధ్రమహాసభకీ జై!!

వీరులార రణధీరులారా నిరు
పేదలార ఇదె కదలండోయ్॥

పౌరుషమేదో చూపి దేశమును
ప్రజారాజ్యమును నిలుపండోయ్॥

భూమిలేని రైతేమి రైతురా
భూమిని దున్నే బానిసరా॥

బానిస బ్రతుకునకంటె హేయమీ
ప్రపంచమున లేనే లేదోయ్॥

బానిసలంతా ఏకమైన ఈ
ప్రభువు లెంతరా ఒకక్షణమే॥

పగలురాత్రి కష్టించి భూములను
పగులదన్ని పండించెద మోయ్॥

దున్నేవారిదె హక్కు భూమిపై
ఇది మా భూమేనోయ్
ఇది మా భూమేనోయ్॥

(సమాప్తం)

Blank page

92

లక్షలాది ప్రజలముందు ప్రదర్శింపబడి, నాటక ప్రదర్శన చరిత్రలోనే అపూర్వమని సుప్రసిద్ధ రచయిత అహమ్మద్ అబ్బాస్ ప్రశంసల నందుకొని, అనేక మంది రచయితల, విమర్శకుల, పండితుల అభిమానాన్ని చూరగొన్నది "మా భూమి" నాటకం. ఆ నాటకాన్ని రచించిన రచయితలు ఆంధ్ర ప్రజానీకానికి సుపరిచితులు.

MAA BHOOMI
By
VASIREDDY
&
SUNKARA

వాసిరెడ్డి

జననం :
2 సెప్టెంబరు, 1914
పీరులపాడు

మరణం :
1 నవంబరు, 1957

సుంకర

జననం :
23 మార్చి, 1909
ఈడ్పుగల్లు